

שַׁפְּט שְׁלוֹם

והוא

אספת מאמרים שונים

מאת

שלום יעקב בן־חיים משה אברמאויץ

אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת
איש את־דעהו אמת ומשפט שלום
שפטו בשעריכם, ואיש את־דעת רעהו
אל־תחשבו בלבבכם.

(זכריה ח', י"ז)

ווי לנא

דפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת תר"כ לפ"ק

МНИПАТЪ ШАЛАМЪ,
т. е. Мирный Судъ. Сочиненіе Учителя Шаломъ Абрамовича.

В И Л Ъ Н О
въ Типографіи Р. М. Родина
1860.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы при
напечатаніи представлено было въ Ценсурный
Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.—
Вильно, 25 Ноября 1859 года.

Ценсоръ, П. Кукольникъ

פֶּתַח־דָּבָר

לא אביתי לעבור על מנהג מתבררים מבלי הקדים דבר
מה בראש הספר כמוהם. כי מקובל הדבר הזה עליהם, עד
אשר שמעתי רבים מהם אומרים, והגידו את דבר המשפט:
כי ספר בלי הקדמה — כהקדמה בלי ספר. ולא נאה האחד
באין זולתו. ואני, אשר מנעורי גדלני אבי על ברכי האמונה,
וילמדני להאמין בדברי סופרים ולעשות על פי התורה אשר
יורוני, הנני לעימוע אל המשפט הזה. ואם אמנם לא פעם
ולא פעמים הראני הנסיון לדעת כי אין אמן בדבר הזה אשר
יאמרו, כי הקרה לפני הקדמה ארוכה ורחבה, וספר לא
ראיתי, זולתי אקדמות מלין וקול דבר, ומה נקל לשפוט מזה
במישרים: שיתכן גם כן ספר בלי הקדמה. אבל יבטלו
דברי הנסיון והחוש, ואל יבטלו דברי
הכמים! — אחת דברו: ספר בלתי הקדמה לא יתכן, וכן
יהיה! והנני לעשות על פי הדבר אשר יגידו, להקדים גם אני
פֶּתַח־דָּבָר.

פֶּתַח־דָּבָר יאיר להקוראים את הדרך ללכת בה אל
תוך הספר, נאם פלוני, יגיד לקורא מה פעל המתברר, ומעורר
את לבבו בקרבו לקרא את כל הכתוב בספר בחשק ובנפש
חפצה. אני מאמין באמונה שלמה שכל דבריו אמת וצדק.

ואם אמנם פעמים רבות תעה לבבי בהקדמת הספר, והייתי תועה מדרך כשה אבר, עד אשר נפלה עלי תרדמה ואישן, ושנתי ערבה לי, אבל כה דבר פלוני החכם, ואני מאמין כי את לב הקורא יעיר ויעורר פתח־דבר! —

פֶּתַח־דָּבָר הוא כסרסור בין המתבר והקורא, אמר פלמוני, ואם כי אני מאמין בדבריו שכנים המה, אבל שנאתי את הסרסור תכלית שנאה, כי על כן שוא ידבר לבו, מגדיל אף מרומם דברי המוכר לפני הקונה, (נמפליא אותם במעלות שאין בהם להטות אחריו נפש הקונה בְּחֶלֶק שפתיו ואזל לו או ישחק. ואיך אפוא אעשה בנפשי שקר ואכתוב פתח־דבר?

פֶּתַח־דָּבָר הוא כעיר מקלט, יחליטו רבים, אשר יגוס שמה המתבר לבקש רחמים על נפשו מלפני העדה כי יצילו אתו מיד המבקרים וקנאים הפוגעים בו. ונסלח לו על כל מְעָוֹת וחסרון אשר ימצא בספרו, כי כתב בשגגה, ויצמדק עוד על דברים רבים, מה ראה על ככה כי חבר את ספרו, וכדומה ואלי מה יקרו דבריהם אלה, כי נכוחים המה למחסה ולמסתור יהיה גם לי פתח־דבר!

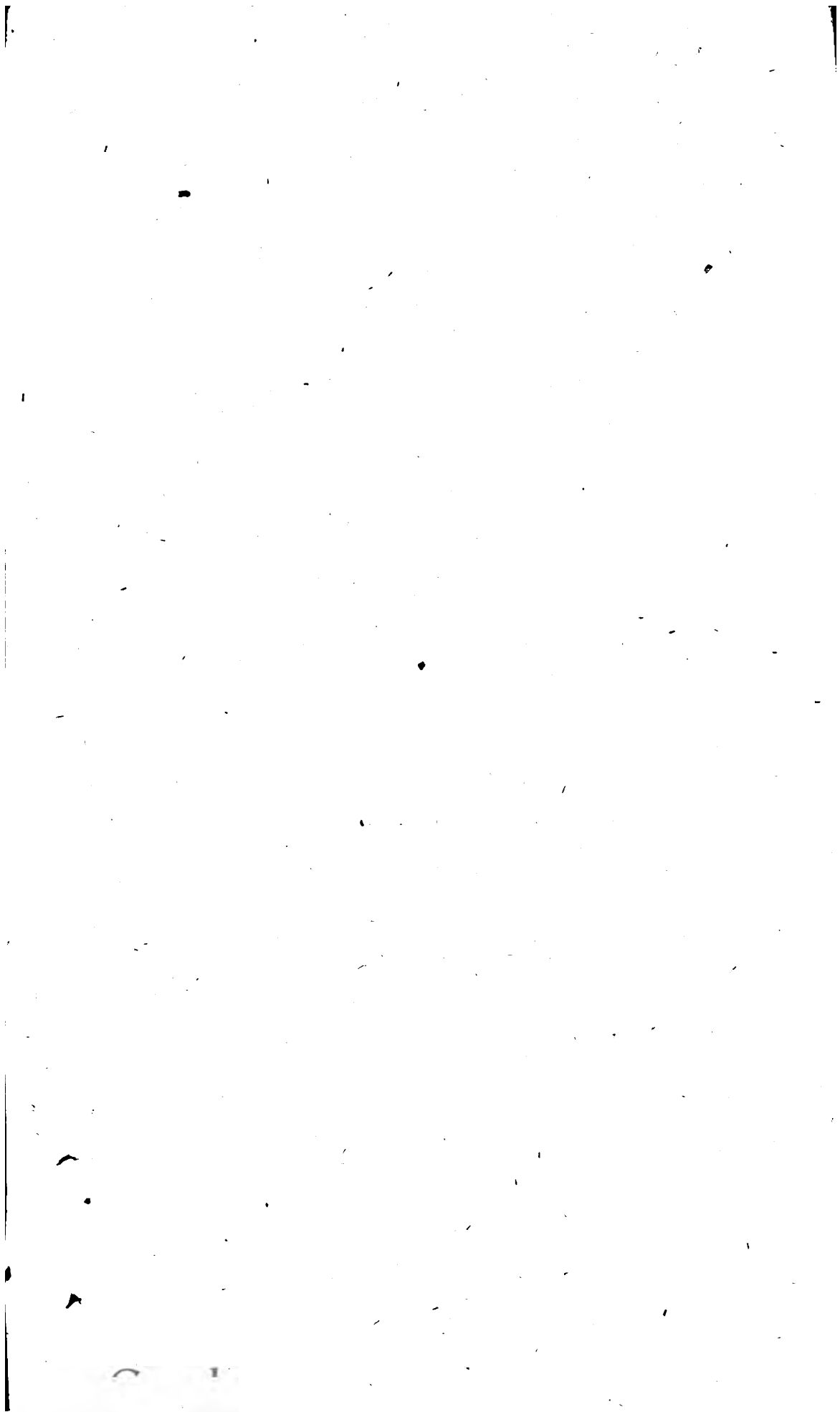
הן פְּלִגְמֵי חויתם קוראים נחמדים! כי נכון אנכי להתודות ולהצמדק לפניכם, אמנם שאוני ושהים אשאל מאתכם בסדר אדבר: אל תחשדוני באהבת הכבוד, וחמא אהבת כסף לא תשימו בי. הן כבוד לשון עבר לעפר ישכון, ולה יקראו: אי־כבוד, לאמר: גלה כבוד ממנה ומסופריה. וגם האהבים דבריה ללעג ולבוז המה בעיני המן עם ה' ומשכיליו. אלה בוז יבזו להם מאשר מלחמה להם בהשכלה מדור דור. ואלה אומרים אין תועלת ותועלת לאיש אהב שפת עבריה, ומה בצע בלמדנו אותה? ובין בני ישראל אהה! יאמר: חדלו לכם מן פלוני, אשר אהבת לשון עבר בלבו, כי במה נחשב הוא?

ויש מטהללים וישתבתו, אשר אינם מכירים לדבר ולקרא
יהודית, וזאת תהלתם והשכלתם! — ובצע כסף הלא גם זה
לא לקח את נפשי, הן מי לא ידע, כי שפת עבריה עניה
ובזויה איננה מעשרת את סופריה! מי עני כהמתבר? ואביון
כמושך בשבט סופר? ואם בשתי אלה אל תשימו אשם נפשי,
הנה אז איתם ונקיתי מפשע רב! הן מה ראשית הטאת אם לא
כבוד! ומה תחלת און ומרמה הלא אהבת כסף! — אבל
תבו לי קוראים נחמדים! ואודה עלי פשעי, שאין אנכי קשה
עורף לאמר לפניכם צדיק אנכי, תמים פעלי ולא שגיתי, כי
ככל המתברים אבקש גם אני רחמים על נפשי, ולכן האוינו
קוראים ואדברה, ושמעו נא אמרי פי! —

בקראכם את דברי בספר, ויקרא לפניכם מעות
במקום אחד וסלתם לעוני. חסרון כי יהיה, שגיאה, שמץ
דופי, כי שגיתי וכתבתי ונשאתם לי כגודל חסדכם! כי אין
אדם אשר לא יחטא, ויהיה צדיק בכל דרכיו, וישך בכל
מעשיו ולא ישגה, את עניי ואת יניע כפי ראה אלהים, כי
נתתי את לבי לדרוש ולבחון את כל דבר ודבר בטרם כתבתיו
בספר, ושמרתי דרכי מחטוא בלשוני, עד שהגיעה יכלתי,
ולכן אל ימעמו לפניכם תלאותי! הוא פתח דברי, וזאת
הקדמתי, אשר ראיתי לשום בראש ספרי. ולכם שלום!

ברדיטשוב. יום ד' ר"ח איר, תר"ם.

המתבר.

משפט שלום

רַבּוֹן שְׁמַעוֹן בֶּן-נְמִלְיָאֵל אוֹמֵר עַל-שְׁלֹשָׁה
דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם עַל הָאֶמֶת וְעַל הַדִּין
וְעַל הַשְּׁלוֹם שְׁנֵי אֶמֶת וְכַשֵּׁם
שְׁלוֹם שְׁפָמוֹ בְּשַׁעְרֵיכֶם .

(אבות פירק ראשון)

קְלָקוּל הַמִּינִים

— בְּקֶרֶת תְּהִיָּה !

על בית דין לבקר לח הדבר

(ויקרא י"ט כ' . רס"ז סט)

כשם שהיו בודקין את הנביא בזמן המקדש, ולא נתקבל
לנביא עד שנמו אותו בנסיונות רבות כמצות התורה ועמד בקִלְקָן,
כך אנו בודקין בגולה, כל חכם מתבר ספר בכל מיני בדיקות
הידועות, לדעת אם יש ברצונו נבונה, ואם לרצון יהיו אמרי
פיו והגיון לבו לפני השכל הישר; למען לא יתעה בספרו את
המון קוראיו, ולבלתי ידח אותם בדבריו מדרך החכמה
והאמת, כי נביא לפני יקרא היום הסתבר, באשר
תכלית אחת ודרך אחת להם, להיות לעינים להעדה,
ולחדוכם בדרך ילכו, להבריקה הזאת יקראו חכמי הזמן:
בְּקֶרֶת .

בדברים רבים בודקין את המתבר. ברכות ההרגשה.
בהתלהבות, בהתאמצות הדמיון, בתוד השכל, בהבנת
דבר, ביזפי והפלאה, בתגיון, בדקדוק, ביריעת הנפש,
בענה, בתחקת הכבוד, באהבת האמת ומישרים, וכר. יש
סוף מעלות שבעיות שאינן תלויות בלב ובחורה, ויש מה

סדויות

מדותיות התלויות בלב ובחירה, ומתן דברים הנקנים על ידי
למוד והתמדה; המעלות הטבעיות כיצד? רבות ההרגשה,
התלהבות וכו'; המעלות המדותיות כיצד? ענוה, הרחקת
הכבוד, אהבת האמת וכו', הנקנים על ידי למוד והתמדה,
כיצד? דקדוק, הגיון, וכו'.

אבל לא כל המתברים שוים בבדיקה, כי לא הרי
המליץ כהרי הדורש, ולא הרי הדורש כהרי החוקר, ולא
תרי אלה כהרי הכותב ספרי ראמאן, ולכן אינם דומים הדברים
שחייבים לבדוק בהם המליץ להדברים שחייבים לבדוק בהם
הדורש, ולא הדברים שחייבים וכו' להדברים שחייבים לבדוק
בהם הכותב ספרי ראמאן, הצד השווה שבהן, שכלם חייבים
בדקדוק, בהגיון, ובמדות התלויות בלב.

כשהיה המקדש קיים, היה הולך איש איש אשר יפלא
ממנו דבר למשפט אל המקום הקדוש אשר בחר בו ה',
לדרוש את הבהנים הלויים, ואת השופט אשר היה בימים
ההם, והגידו לו את דבר המשפט, כל מבוכה כל ספק אשר
היה לאיש בעניני התורה והאמונה שאל את חכמי הדור, לברר
לו את האמת, ולהבינהו בטוב טעם ודעת, למען אשר יהיה
לבבו חם ונקי מפשע רב — להאמין בפתי, ולקבל כל דבר
בעינים עצומות, כי באה האזהרה על ידי המחוקק הגדול:
וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים
ממעל ועל הארץ מתחת. כלומר, השתדל לחקור ולדעת
מציאות השם יתברך, גבורתו ויכלתו בידועה גמורה, ואם כי
מנביהי לשבת בשמים ממעל בכ"ז הוא משפילי לראות בארץ
מתחת, ואמר הוד מלך ישראל: תורת ה' תמימה וגו' משפמי
ה' אמת צדקו יחדו וגו', כזנתו, כי לא לבר שתורת ה'
אינה מתנגדת אל השכל, כדעת הפתאים, אבל אדרבה היא
השכל האמתי, והיא מתכימת פתי. ובעוה"ז כשתרבו בית
המקדש ונתפזרו בני ישראל בין אומות העולם, ואין להם לא

כהן, ולא לוי, ולא נביא, לשאול אותם בדבר ה', אז היו חידות רבות בלי פתרונים, וספקות בלי באור, והמחלקת רבתה בישראל מפני שני הדעות. ולכן ראוי חכמי הדור כי טוב לכתוב את כל דברי התורה שבע"פ בספר, כפי מה שהסכימו עליהם כלם אז רובם, לבלתי תשתבח תרש תורה מישראל, ויחזיקו לב עמם בה להאמין אמונה שלמה בתורתו וברתו גם במקומות שיקשה עליהם ההבנה, ולעשות ככל דברי התורה הזאת בלבב שלם גם במקום שתכבד עליהם העבדה, מפני העלם מעיניהם מעמה וכל דקדוקיה וכונתיה התלויות בה. וזה הוא באמת סיג לתורה וגדר להאמנה, ובכ"ז עוד עמד מעמם בהם עליהם השלום, ודיח שכלם לא נמר מכל וכל, גם בימים ההם בזמן המלפול והגלות, רוח ה' היתה עליהם וידעו טוב ורע, ויבדילו בין קדש לחול ובין טר למתוק. אבל ברבות הימים, שנות מאות חלפו, ואלפים עברו, ויקם גם איש, אשר לא ידע בין טוב לרע ויאמר לעמו כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, ויתחכם להוסיף ולהרבות על הסיגים והמצות ולעשות צו לצו קו לקו, למען ענתו בחסרותיו, ולמען יקרא שם רבי עליו, ולא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו בגזרותיו, אלא שבכל דור ודור היו עומדים עלינו רבים, ויטרו את חיינו בעבדה קשה, ובמצות חדשות מקרוב באו, אשר לא ידעום ולא שערום אבותינו, ועוד רעה גדולה מאלה עשו, כי תפשו את הבתירה שנתן הקב"ה לכל אדם, וינקרו את שתי עיניה, לבלתי תורם עוד הדרך, ואת החיוב הנתנו תחתיה ויאמרו זאת אמונתך ישראל! חייב אתה להאמין בדבר פלוני, חייב אתה לעשות דבר פלוני, חייב אתה לחשוב מחשבה ורעיון פלוני, ואי אתה רשאי לחקור לשאול ולהקשות, כי אם עשה כאשר צויתך, ויהיו האנשים האלה לפח ולמוקש לכל ישראל, וכשלו במ רבים ויחבלו ונאלו, וילמדו גם את בניהם אחריהם להיות

פתאים מאמינים לכל דבר, לשמור ולעשות כל מנהג חדש, וכל גזרה חדשה שיגזור עליהם יהיה מי שיהיה, וישתדלו לאסור שכלם עודנו באבו בתבלי שוא ותעתועים לבלתי יקום וישאל: מה נשתנה? מה העבודה הזאת לכם? מה המנהגים והמשפטים אשר צוו רבנינו אתכם? ומנהג זה שאנו עושים על שום מה? אבל לא לעולם אולת, ואם חשך לדור דור! העם ההולמים בחשך ראו אור גדול, יושבי באופל הסבלות אור התבונה נגה עליהם, ובתמלת ה' על עם כגולתו הערה היום רוח קדשו על אנשים רבים ונתה עליהם רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח דעת ויראת ה', לא יגשו אליו בפיהם, ויראתם אתו לא מצות אנשים מלומדה, כי בלבם ובנפשם יכבדו אלהי הכבוד. האנשים התמימים והישרים האלה יוכיחו במישור לבני בריתם ויורו אתהם דעה, יכו שומה בשבט פיהם, וברית שפתותיהם ימיתו פתי, והיתת האמונה המהורה אזור מתניהם, ובקרת אזור חלציהם, וברוח משפט יבערו את התעתועים מן הארץ, בימים האלה יודע בין צדיק לרשע, בין-חכם לאויל בין עבד אלהים לאשר לא עברו, והאלילים כליל יחלוף.

אנשי הדור הזה מתחלקים לשלש כתות, א) פת המשכילים, ב) פת המתנגדים, ג) פת הפוסחים על עתי הסעיפים: המשכילים המה המתודים האמונה והחשכלה ותהינה תמים בידם, הם אומרים, כי לא לתהו ברא ה' את האדם בעל שכל, ולא לשוא נסע בתוכו מעלות יקרות וכשרונות מדעלפות, והשכל הישר בשום אופן לא יתנגד לאמונת ה', ואדרבה אם אין חכמה אין יראה ואם אין יראה אין אמונה, ולכן לא למראה עיניהם ישפמו על דבר, ולא למשמע אזניהם יוכיחו, כי אם יבקר את כל דבר ודבר היטב, ויחקרו ויחדשו אתריהם בשכלם בפרם יקבלום, וכל דבר — זולתי חוקי ה' ומצוותיו הכתובות בתורה שבכתב

ובעל

ובעל פה — אשר רחוק משכלם *) צא צא יאמרו לו, פלם ומאזני משפט הבקרת בידם, עליה יפלסו כל מעשיהם ומחשבות לבבם, כת המתנגדים מתחלקים עוד לשתי כתות: חסידים, לומדים. אבל אנבי אבללם ביחד, לפי שרעת אתם להם להרחיק את ההשכלה מעל גבול האמונה, ויחשבוה לצדה לה, אשר לא תכולנה שבת יחדיו: הם אומרים, אנו אין לנו אלא להאמין ולעשות כל מנהג המצווה עלינו מפי רבנינו, כל מנהג-כשר, וכל ספר קדוש, וכל מחבר חכם וצדיק תמים, וכל המרבה להחמיר הרי זה משובח, ומה השכל התלש כי נשמענו? והיתה אמונת האנשים האלה תלושה מאד, כי אין לה על מה להשען, ובא אך רוח ספק אחד בלבם ועוקרתה והפך את האמונה על פניה, ומביון שעובר אך על מנהג קטן, נקל לו לעבור אח"כ גם על מצוה חמורה, ועליהם אמר

*) אל נא יהיו לי דברי אלה לפוסה ולסחירה, כי מתחלם אמרתי והשכל הישר בשום אופן לא יתנגד לחמונת ה' ומנותיו, ועכשיו אומר שלפעמים יקרה שדברי תורה רחוקים מן השכל, על זאת השיב, שאינו דומה סותר או מתנגד לרחוק, הן אמת כי לא יתנגד השכל לתורת ה' בתמימה והישרה, אבל לפעמים רחוק דבר אחד משכלנו, מפני קוצר המשיג ועומק המושג, וכדומה מאחת הסבות. ועלינו לשמוע בזה דברי רז"ל כדאמרין, כי המה החכמים מעולם אנשי סגם, ומסיח' אנו חיים, אבל לדברים המהגים והמלות, אשר המה ילדי נכרים, לא ילדי-תורת ה', אין עלינו להאמין בם רק כל זמן שתפסימים את שכלנו, ולכן עלינו המשפט לבקר לבדוק ולחפש בנר השכל את כל דברי ספריהם בפרט נקבל אותם, ודע קורא נעים! כי זה הענין גדול-מאד, ואנכי לא נגפתי בו רק בקצבו, כי לא היתה עקר כוונתי לדבר ולדרוש בהענין הנכבד הזה, כי רב הוא, ועוד כי דברים כמו אלה המה סתרי תורה, ולא נתנו לסכתב, ואנכי הכאתי ממנו רק קצת דברים הדרושים לעניני שאנכי בו.

אמר הנביא: והיה להם דבר ה' צו לצו, קו לקו ועיר שם, ועיר שם כלומר, לפי שדבר ה' דומה בעיניהם למצוה, אשר הוא אך גדר למצוה, שגם היא סיג למצוה אחת, ולכן ועיר שם, אם אך יקילו במנהג קטן זיולולו בו, ועיר שם, יזוללו גם במצוות שהמה דבר ה', והגסיון הורה לנו אמיתת הדבר הזה, כי כל המוסף באמונתו גורע ונופל ברשת הפירה, הוא מה שאמר שלמה ברוח בינתו «אלתהי צדיק הרבה וגו' אלחמשע הרבה» ר"ל, הוחר שלא תטה אל אחד מן הקצוות פן תשומם, אבל «טוב אשר תארחו בזה וגם מזה אל-תגה את ירך כי ירא אלהים יצא את-כלם*» הפוסחים על שתי הסעיפים, המה הלצנים והפוחזים שברור, דרכם לעשות עצמם

(* מלאך תשובה לאותן האנשים המאנים לשלוח צניהם אל בתי-הספר לחנכס כמשפט צתורה ודרך ארץ, מדלגה מדגדג סן יפהה לבגס לסור אחרי בן מתורת ה', וישישו כל מעינס בכלכות דרך ארץ ובחכמות חיטוניות, אשר לא קדת משה וישראל, ובזמנת כוונתם לטובה, וכלם לשם שמים מתכוונים, פאר וכבוד להם! כי המה מקדישים ומחקבים את תורת ה' הקדושה, ומראים לעיני התבל ישרם ותוס לבגס, פה נחמנה רוחם את אל, וזריתו יגרו חמיד בכל נפשם ובכל מאדם, כי תורה טוב לנו משה היא חיינו ואורך ימינו, ובה נחיה צמים, אבל לא בכונה תליא מלתא! כי הנסיון היומי מראה לנו את המעשה הרע אשר ינמח מהכוונה הטובה הזאת. ולאנחנו רואים פי אין כוונות ומתשנות חבות יורשים הננים, הלא האז דאג לבנו ערדנו פאנו צימי עלומנו ויחוש למלא כרסו תלמוד ומדות חסידות, וימנע-אותו מן הסגיון ומשאריו חכמת המועילות והדרושות לחיי אדם ולקיום העולם, למען אשר אם יהיה כיונת אלם, קנולת כנפים לא יגדים שוף תחם שמי סחקרים, ומוטב שיהיה סכל ותלמודו בידו, מהיום תלמיד חכם סולך בדרך החקירה מן יקראנו חסון, הלא כס ענת האז ומתשנתו הטובה. אבל, ומה יעשם הבן? צהיותו נער בא צימים, או מזומות חדשות ומתשנות אחרות תולדנה לו. ומפני רוח ספק מנייה המפעס בקרבו,

עצמם במשתדלים למצא חן בעיני שתי הכתות המתנגדות,
ומרגלא בפומיהו לומר: טוב אשר תאחז בזה וגו', ובאמת
אין בהם לא מחסירות החסידים ולא מהשכלת המשכילים,
ויהיו קרה מכאן וקרה מכאן. סימן לאנשים כאלה, תנופה,
אהבת הכבוד, התפאר את עצמו, והמה שונאים מאד את
הפקדת פן תעבור עליהם ותחללם, ותשים כבודם לכלמה,
ותודיע לכל כי רק פתאים המה להם, אנשי כזב ומרמה,
הולכים

ינוע לבבו, כנוע עלי היער מפני רוח חזק ושאינו מצויה, וכל רעיונותיו
ירעשו ויתגעשו בחוכו, ואם ישלח ידו לכתק חוט אחד, אשר ארנ
אוחו עד כה באמונתו, הנה עד מהרה יסע את היתך הארנ ואת
המסכת. ופתאם נוע תנוע נפשו כשכור זאין לה מעמד, והנה הוא
פוסח על שתי הקצוות! מדלג מחסידות לכפירה (מטהיומוס) וינא
לתרבות רעה! ומי יכזני וישים לאל מלתי, הנה הוא יכזב בהכסיון
ויטעון נגד החוש, הן האנשים האומללים האלה רבים הם אחנו בזמן
הזה, לבשתנו ולבושת ערות עמנו, ולא עוד אלא שהם מן המשפחות
המיוחסות בישראל, רבים המה בני התמימים והישרים שנתגלו בנעוריהם
בצית אניהם על הפרישות וגניעות ורצו תמיד בשער התלמוד ובספרי
מוסר המסחדים ומיראים בדין קשה ובענוים קשים לכל אשר יעבור גם
על מנהג קל, ועתה אבוי! הנם תועים כשה אבד בנתיבות תהו וללמות
בן חסיד פלוני במל למודו ופירש לדרכ ארץ, ובן לדיק פלוני שב
מלדקתו וכתפקר, ובן איש ישר פלוני, אשר לידתו וחוכו היו בקדושה,
ויבי לדיק באמונתו יחיה, הנה הוא בשרירות לבו ילך, והוא עיף ויגע
מספקות רבות, ולא ירא אלהים, ומעשה אבותיו אין בידו, והוא מדוכא
מדעות שוא, מחולל מרעיונות זרים, ננוע ומעונה ויקון בחיים!!
כאלה וכאלה תחזינה עינינו יום ויום שנאחזים כדגים במלודס ואין להם
מושיע! — ואיה אפוא אי"כ חסדי אבות? — אך מעטים מהם ילית
להנצל כזבי מיד, למלא דרך הממוצע, ההולך ב"ית-אל, ואל מנצח
החכמה, אשר תגן עליהם, גנון והציל מדעה נשחתה, פסוח והמליט
מנוחת לבס ושלוס נפשם, ומי יאשם בכל אלה? מי נתן לחרס יעקב,

הולכים בשרירות לבם, עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינתם, והכת הזאת מתחלקת גם כן לשתיים, יש פוסחים לסירוגין ובימים רחוקים, תרש הוא לץ ומתחכם, ותרש הוא בעל תשובה, וישוב לכסלה לאחוז בכל ההבלים, וכל מנהג שמחזיק בו לץ הרבה מדקדק בו מתסיד גמור. ויש פוסחים לרגעים, רגע הוא מתלוצץ וקוצץ בנשיעות, ורגע הוא מתורה מפאתו בלבו, רגע הוא מתחכם ורגע הוא מתחסד, ובאו שתי אלה לו רגע ביום אחד, אבל אני אבללם יחד לפי שסוף סוף אוילים ופוחזים המה, ואין ברוחם נכונה, המדרגה הראשונה והיותר קרובה למקום ביה היא מדרגת המשכילים, כי אלה אמונתם שלמה ותמימה, לפי שקבלו אותה עליהם, מפאת שכלם ובהסכמת חכמתם, ועשו שלום בינותם; המדרגה השניה, היא מדרגת המתנגדים, הן המה אם כי דרך שלום לא ידעו, להשלים

ובני ישראל למהיטטטן? הלא אבותם! — אבותם אשר מנעו מאתם את הטוב, את החכמה וההשכלה, ובחורים בחורים החבאו, על כן דרך שלום לא ידעו, ונער לא יזכה את ארחו, להיות לבו תמים באמונה, ולדעת ולתור ובקש חכמה ומדע. וכאשר אך יריח מרחוק את ריח פרי עץ הדעת, אשר השכין אביו סביבו מקדס את הכרובים, ואז להם החרב המתהפכת ושבטי אש וברזל — הנה מות תמות מנוחת נששו לעולם. — והעץ הזה, אשר עץ חיים היא למחויקים בו ביושר לבב, הנה הוא נעשה לו סם המות! — אהה! נקוה לאור-הסך לנגהות באפלות כהלך! לו חכמו בני עמי ישכילו זאת, ויביטו לאחריהם, איכה לפתח החסידות אמהיזומוס רובץ, כי עתה ישונו מכוונתם הטובה, ויחשבו מחשבות אחרות על בנייהם, לאחד בלבותם התורה והחכמה בימי השחרות והילדות. ולנחותם הדרך הממוצעי, אז גם כי יגדלו ילכו לבטח דרכם ולא יכשלו. כי ישרה היא, ודרך הקדש יקרא לה. עוד יש לך מלין לדבר בענין זה, ויבאו במקומם במכתבי ע"ד החנוך, אשר יש עם לצני להוציאם לאור בימים הבאים, אם יהיה ה' עמדי ויכוון מעשה ידי.

להשלים בין התבמה והדת, ואמונתם אך מצות אנשים
מלומדה, בכ"ז את ה' המה יראים ומצוותיו ומשפטיו המה עושים
בתוך שאר מנהגיהם, ומדרגה השלישית והפחותה, אשר אין
עוד פחותה ממנה, היא מדרגת הפוסחים. —

על ידי הבקרת נצליח להכיר בשלשת המדרגות הללו,
היא מגדת לכל קורא בספר אל איזה מהכתות יפנה מחברו,
כי רוח המתבר בספרו, מלבד שתורה לנו איכות נפש המתבר
ותבונותיו, עוד תורה הבקרת אותנו דעה לדעת כשרונותיו,
ועד כמה יד תבונתו של המתבר מגעת, היא תלמדנו באיזה
דברים נבחר ונקרבם לנו, ובאיזה נמאם ונרחיקם מאותנו.
היא תגלה לנו באיזה מקום דברי המתבר נמלצו כנים ישרים
ונחמדים, ובאיזה מקום הבל המה ואשר המתבר ישלח פיו
ברעה, ולשונו תצמיד מרמה. ועוד כמה מעלות טובות
להבקרת עלינו, ולכן עלינו לשבח לה, ולתת גדולה למבקר
נאמן, וכל משכיל יודה לו ויפאר את שמו, כי מה המשכיל
מבקש? הלא אך את האמת, לא להגים דעתו בתלמודו ולומר
קבלו דעתי, ולזאת הוא מחזיק טובה להבקרת המתקנת את
שגיאותיו, ומסיעת אתו להשיג האמת. לא כן הפוסחים, כי
אם יהמו ככלבים, ויחרצו לעזניהם על הבקרת כי תבא לבקר
את דבריהם אשר בספר יכתבו, כי לבם רחק מאמת, וכל
ישעם וכל חפצם אך כסף שכר פעולתם וכבוד, מלהיד לנגב
הנמצא במתרת, וכועס ומתלונן על בעל הבית המתקומם
נגדו, ולא יתן המשחית לבא אל הבית!

אין דברי שפתים נכנסים בלב השומע, עד שיביא
המדבר משל ודמיון, ובוה יבתנו דבריו ויתבררו היטב, ולכן
יש רשות לכל אדם, לאמר לאיש המגיד ומלמד דעת, צא
והביא ראיה ומשל לדברך, והיה בראותי איך אתה מתנהג
בדבר המשל החוא ואתנהג גם אני, כדברים האלה יאמר גם
אלי: אתה אשר הודעת חוקי הבקרת ותלמד דעת להבדיל בין

קדש

קדש לחול בין אמת לשקר, ובין מדרגה למדרגה, עתה אתה חלץ תעבור בראשונה להראות לעיני כל את כחך במלאכה הזאת, ואיך תבקר, ותתנתג עם המתבר ברין, ואתריך יאחזו כל איש דרכו, כמשפט הבקרת אשר תדרג*) חי אני! כי בצדק יאמר האומר, ועלי לשמוע בקולו, לעשות ככל אשר הוא ידרוש מדי.

ראו הביא לנו איש עברי הרר אליעזר צבי צווייפיל ספר שחבר בשנה העברה בשנת תר"ח, דפוס ווילנא, אשר בשם «מינים ועוגב» יסונה, והם העזות במקראי קדש, בנוסח התפלות וברברי רדל, מעט מחקר ובקרת, מעט מדרוש ושיחות חולין, מעט מליצה ושיר, מעט מזמור ונצוח.

הנה למען לבדוק את המתבר הזה, ולשום על ספרו עין בקרת, צריך כל משכיל וחובה מוטלת עליו, לבדקו בכל דברי הבדיקה שזכרנו, מפאת צורת הספר הכולל בתוכו ענינים שונים זה מזה, כמו, המליצה, השיר, המחקר, והדרוש, וכו'; ומה יפלא כל משכיל, בראתו כתוב בשער הספר מעט מחקר ובקרת, ובהפכו העלה, והנה ראה, איך ישנה המתבר את טעמו, ויתמרמר להבקרת בכלל, וידבר עליה עתק בשיר «אל המבקרים»

הַשִּׁיר בְּיַד צוֹר הַרְבֵּךְ בְּקֶרֶת זַעֲמָה.

מִלְּלִי חֲצִיךָ חֲצִי נֶקֶם וְרַעַל.

הַרְפֵּי מִזַּעַף קֶצֶף רֶבֶת הַחֶמֶה.

שְׁגִיאוֹת בְּיָדֵי לֹא מֶרֶד וּמַעַל.

הן המתבר אמר בעצמו בשער ספרו, כשם שהוא נאה

דורש

*) מכיר אנכי את ערכי השפל; כי תלמיד לעיר אני, אענה לפי תומי אכהוב מה שיאמרו אלי אנשים, אלה בחוס לבנ, ואלס בשחוק וע"ל ההתול, כנודע.

דורש ונאמח מזמר, וכשם שהיא מליץ וחוקר, ובקי ויודע
להעיד במקראי קדש וסר ופז, כן היא גם מבקר, ולא חסר
לו בעולמו שום דבר, ובכן היא צופה ומביט בעין בקרת על
ספרים אחרים. ופתאום קול ענות תלונה ישמע, והמתבר יתקצף
ויקלל בהבקרת, אם לא להצח יהיו דבריו לפניו, ויקראה ועמה
אם תמצא עלות דבר, ושמן דופי במתברתו הלא יאמר:

שְׁנִיאוֹת בְּיָדֵי לֹא מֵרָד וּמַעַל.

ומה אפוא הדברים האלה אשר יצטרק בהם המתבר?
ובמה יזכה את ארתו ויטהר את עצמו? הלא מה הבקרת
מבקשת להסיר חשגיאות, ולתקן המעוות, ומה לה לדעת אם
בשגגה ואם בזדון נהיה המעוות מלפני המתבר! וכי בקרת
נביאה היא? וכי החסרונות הנעשים בשגגה ובחולם הדעת
לאו להמנות ולתיקון נתנו? ועוד אטו בשופטני עסקינן, כך
הזה ליה למימר:

הַשִּׁיבִי צוֹר חַרְבְּךָ בְּקֶרֶת;

וּבְאַפְךָ נָא אֵל הַזְכִּיתֵנִי.

אִם תִּמְצְאֵנִי בְּסִפְרֵי שְׁנִיאוֹת.

כִּי אָדָם אָנֹכִי וְלֹא אֵל.

ובאמת שגיאות מי יבין? אין אדם צדיק בארץ אשר
עשה טוב ולא יחטא, מי יאמר תם אנכי ונקיתי מפשע? ומי
איפה יתפאר: כל מעשי באמונה ישר ותמים פעלי, שחת לא
לי? ומה טובים היו אחרי כן הדברים אשר יכתוב
המתבר בעצמו:

בָּאֵם יִסְרִינִי רַכּוֹת הַזְכִּיתִי.

בְּמַעֲצוֹת לְמַרְיָנִי טַעַם וְדַעַת.

ובעין

וכעין תפלה זו אנו מתפללים להקב"ה תמיד לאמר: אל
תבא במשפט עמנו לשפוטנו על כל נעלם, זכור כי עפר אנחנו,
הן בעוון חוללנו ובחטא יחמתנו אמנו, אבל יהי רצון שתשים
בלבנו אהבתך, וזה אלהים יעזר לנו לעשות טוב וישר.
נראין הדברים שנבזה בעיני המתבר הבקרת, ולכן ידגה עליה
ריק בתוך אפו, ואך לשוא כוון להסתיר כעסו ולהבריל בן
בקרת חצופה לבקרת צנועה, לא לעזר ולא להועיל.

אולם ירשיעו פיו ולא אני, שפתיו יענו בו, כי אמר
בהקדמתו צד 19 ודל" והגני מחויב ומוכרח להמתין לכל אחד
מחס — ר"ל מהמבקרים — עד שתתחולל דעתו עליו בשלמות
שיוכל להודות או לחלק עלי בלי שום פניה כ"א לשם האמת,
וכל זמן שאוכל לחשדם אחשוד וכי שחן מתברת על מתברה
וכי והמגנה אותה עתיד לתן את הדין, והמשובח אותה ינחו
ברכות על ראשו. אמן עכ"ל" הפעם נראה בעליל כי לפתות
אותנו בא המתבר, לשבח את ספרו, וכל הבא לספר
בגנותו — יהיה מי שיהיה, מבקר נאמן או מבקר רע — עתיד
לתן את הדין, וגם יהיה משתיק אתו, ויאמר לו: צא והביא
ראיה, שהגיעו לך שנות בינה, ואפילו או אחשוד אותך,
ודברך לא יהיו נשמעים באוזני! וכי מה שייכות יש בין דברי
אמת וצדק לשנות בינה? הכי נעלם מאיש חכם ובקי כהמתבר
דברי אליהו בן ברכאל הבווי? «אמרתי ימים ידברו, ורוב
שנים וגו', אכן רוח היא באנוש וגו' לא רבים יחכמו וזקנים
יבינו משפט». ומבלעדי זאת מי לא יראה כי שחת המתבר
וחטא נגד ההגיון בשירו הגל, ואין בו טעם מליצתו, ולא
תואר ולא מראה שיר לו ונחמדהו. וענתה השירה הזאת על
המתבר, כי מאס הוא בהבקרת, ויטע את עצמו מן
ההגיון, וגם אין בו מעלות מליץ מלידה ומבטן. אבל לא על
פי עד אחד יקום דבר! יאמר עוד הפעם אלי, ועוד עליך
להביא ראיה לחוק דברך, בן אעשה כדברי האומר, למען
יאמנו

יאמנו דברי , וידעו הכל כי בלי שום פניה דברתי עד כה , כי לא אחפוץ בחשחתת מחבר הלילה , כי אם בשוכו מדרכו , לתקן את אשר עוֹת .

נקרא נא להשיר הראשון «גדולים חקרי לב» ושאל את פיו מה יענה הוא , אבוי ! גם הוא פה אחד את השיר הקודם שהבאתי , לדבר רע על המתבר , הלא שמה בפנותו אל גדולים חקרי לב , ואל כל חכמי הדור למודי רנה וקינה (!!!) קרא ואמר :

בִּי כָּל נֹעֵם הַעֲרָה בְּהִמָּה לְבָבִי

חרא לא מדרך הענוה להתפאר א'ע ולומר : חֲפִי ממתקים וכלי מחמדים , דבש וחלב תחת לשוני , וזח דרך התגרנים להלל סתורתם , הרוכל ישבת את בשמיו , מזכר יין את יינו , הטבת את שורו וכדומה , והחכם מכל אדם אמר : «הללך זר ולא פיד» ועוד מה טעם יש בנועם הזה אל בקשתו שיבקש מגדולים חקרי לב ? הלא שאלתו ובקשתו כן היא , כי בל ימהרו לגזור משפטם עליו , עד אם יכלו לקרא את כל הכתוב בספרו מהחל ועד כלה , וא'כ היה לו לתת טעם לדבריו ולומר ער'זו : כי אין הדינים פוסקין את הדין , עד שישמענו בראשונה כל טענות הבעלי דינים ועוד הא למה לי קרא וראיה , שאין ממהרים לגזור אומר אלא אתרי קריאת כל ענין וענין עד תומו ? ולמה טרח עצמו בכרי והביא דברי החכם ישר מקאנדיע בהערתו וז'ל «כל ספר טוב תקראו מהקדמתו עד שולו , ותעמוד על תלו וכו'» ? אין זאת שכוונת המתבר להגיד בזה כי ספרו הוא שְׂפָלוֹ טוב , או לפחות יתראה לפנינו כי הוא בקי וזוכר הפל , עוד גם זאת נשגבה ממני ולא אוכל דעת למה יצוני המתבר לקרא את כל ספרו בטרם אגזור עליו אומר והלא ספרו כולל בתוכו ענינים שונים זה מזה , פי על כן קרא שמו « מִיִּנִים » לאמר : שיש בו מעט מכל מיני חכמות .

וידיעות שונות, ומאמרים שונים משרת, מתלמוד, ומשערי ציון, וספרי חכמה, וכדומה עוד כארבה לרוב; עתה אבא ואסיים בטוב, בתהלה ותפארת, אשר יוסיף המתבר להלל איע בשיר זה:

לְסַפְּרֵי מִי יִלְעַג? אֶךְ הָאֵוִיל.
יְשׁוּבֵי כָּל מַלְיוֹ יְבוֹז הַבְּסִיל.

המתבר מצא חן בעיניו מאד מאד, הוא המתבר, הוא הקורא, והוא ישפוט בצדק כי תמים פעלו, סופר טובהק הוא, ולשכל מליו לא יבוז זולתי הבסיל, וסמן לאיש שאיננו מבין דבריו, הנאמרים בהשכל ודעת, שהוא כסיל ובער, ולכן הנני קורא: מתבר! אם תכם לבך ישמח לבי גם אני. —

איִבָּה מְלִיץ יוֹשֵׁר? לְמָה אַתָּה מִשְׁתַּאֲהֶה, תַּחֲרִישׁ מִתְּגִיד עַל הַמֵּתָבֵר יִשְׁרוּ וְנִסְגַּת אַחֲוֵר? הִנֵּה נָא יִדְעֵתִי כִי רוּחַ אַחֲרַת עֶמֶךָ, וְשִׁנִּית אֶת מַעֲמֶךָ, בְּשִׁמְעֶךָ אֶת דְּבָרֵי הָעֵדוּת הַשִּׁיר הַזֶּה, אֲשֶׁר מְלַבֵּד שְׁעֵדוּתוֹ שׁוֹה אֶל עֵדוּת הַשִּׁיר הַקּוֹרֵם, עוֹד הוּא מְגִיד לֵנוּ, כִּי הַתְּפֹאֵר אִיע אֶת מִמְדוּתוֹ שֶׁל הַמֵּתָבֵר! —

חוק הוא ולא יעבור, שאומרים לכל איש אשר בו חטא הצמדק! והסיר מעליך החטא הזה, אשר העידו בך. אם אך יכל תוכל, ולכן גם אנתו בטרם נחדין משפט כתוב על המתבר נשמע בראשונה התנצלותו, ובמה יצמדק לפנינו, הלא מה דבריו צד? «מובטחני שאל יאשימוני אם ימצאוני איזה שגיאה וחטא כנגד דרכי הלשון (מדוע לא גם כנגד דרכי הדגיון וכנגד הענוה?)» כי היגיעה להעלות בכל שורה בבון ובצמצום מספר השנה וכו' הביאתני לדחוקים אלה» אבל מי ישמע לדברי התנצלות ומדותים כאלה, אשר אין להם שחר!

כי מה בצע לנו בגמטריות ובלפקרים, אשר למענם נשא עין
ופשע, אשר חטא כנגד דרכי הלשון? הן כל השומע יצחק
לו לאמר: יציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא! ועוד הלפ"ק גופו
עברה, ואנן ניקום ונכפר עברה בעברה? ואנכי נכנסתי
פעם אחת לתורבה — אל שיר מתבר אחד — ושמעתי שפת
עבריה שמערת כיונה ואומרת: «אוי לי! הזילני חסמני, כי
נשא את רידי מעלי, ואת כל תמזקי הראויות לתת לי,
וצנוף יצנפני בלפ"ק, והיה תחת בושם מק, ותחת יופי ועדי
עדים מתגרת שק, המתבר ההוא קלני מראשי ומורעי קלני,
ואניע בראשי אוי לי מלפ"ק, ואנקמה באויבי ואכריתו ביד
ימיני» אמנם עוד שחוק גדול יותר מזה יעשה לנו המתבר
בהקדמתו צד 14, וזל: בשירי אם לא ימצאו מדה ומשקל,
יתר ותנועה, גם לא השגחה והקפד על מקומות פסוק הטעמים
מלעיל או מלרע, וכדומה מדברים שהשיר נפסל בהם, אל
חייבוני ברין קשה וחמור, העברה, שדקדקתי לצמצם
מחשבתי בטורה מדובה עד מקום שהגיעה יכלתי ולא עלתה
בידי. ואם אנשים של דעת וצורה הם, צריכים וחו"ב
מוסלת עליהם להחזיק לי טובה גם בשביל השואות
החרוזים בלבד, שלפעמים דחקתני השעה כ"כ, עד שנתיאשתי
גם מזה עכ"ל «פי מי לא ימלא שחוק למשמע אזניו דברי
התנצלות כאלה? הלא לאיש משודר כמוו ישיבו: הַבְּרִי וְשִׁב
בחדר משכבך ואל תתודה במשוררים! הבא נבא אליך
להתפלל ולהתתן לך לאמר: הראנו כחך במליצה, והשמיענו
את קול שירך הערב? או החסר משוררים אנתנו, כי בא כל
העם לאנש אותך בעל כרחך, כי תרים קולך בשיר ותשיר
להם משיר ציון? ועוד הלא בהצטרקת בהקדמתך, על אשר
סרת מדרך המחברים לכתוב בשפה-בלולה, אמרת שם
ד 16 וזל זוכי לא קצה עדיין נפשם ביפיפותה של מלכות
לשון עברית הדורה וקשומה?» איכ לדברך קצה נפש העם

ביופי המליצה ובצחות הלשון, והיו לה לזרא, ומדוע זה
תוסיף הביא סנחת שוא, ומליצה תועבה להם? ואני בעד
ולא אדע אך יתכן שתקוץ הנפש יופי? והלא יופי — אם כי
יסודו בהררי ההסכמה*) לא ימאס לעולם בִּזְשֵׁי לֹו תְנָאִי
וסגולות היופי, ונמשל היופי בזה כאמת נרמה, כשם שאמת
לא תשתנה להיות כזב, אם הוא אך אמת, כן הדבר ביופי,
ר"ל, שלא ישוב להיות דופי, אחרי ההסכמה המפורסמת
ומודלסת שהוא יופי; ואנחנו מרגישים ד"מ ביפיפותה של שווי
הבנין (זיממעטריע) ובערך השווי (הארמאניע) תמיד בכל עת
ובכל שעה, והבונה בית לא יעזוב שווי הסדר, ויבנה בלי
סדרים, כי יהיה כמתעתע וצחוק לכל עובר לאמר: איש
משוגע הוא, אויל וחסר טעם, והראיה שהביא המתבר שם
מעניי הדיורים והמלבושים הוא הבל ורעיון רוח. ואין אלה
דומים כלל ליפיפותה של מדרת ל"ע כאשר יבין כל משכיל,
ובאמת לו ידע המתבר, כי לא יוכל השיר, לְבַכֵּר את החרוז
בן שפת נכריה, על פני הַפְּדָה בת המליצה, הפכירה,
כי את המדה יפיר, לתת לה פי שנים יופי בכל אשר ימצא
לו, כי היא ראשית אנו, לה משפט הבכורה, לו ישכיל
המתבר ידע זאת, כי לא החרוז עיקר אלא שווי המדה,
ויתבונן לדרכי המליצה, כי עתה לא שם בה תהלה, ולא היה
קץ ביפיפותה. אפס להציל כבודי לבלתי אהיה איש בלי
דעת וצורה, הרי אני מוכן ומזומן לקיים מצות המתבר שצוני
להחזיק לו טובה גם בשביל השואת החרוזים, והגני אומר
לו: יישר כחך! מלהד לתנוק, שִׁמְקַלְקַל ומשבר כלי בית
ובוכה עוד בקול גדול, כי תקחנו אמו בזרעתיה ונשקה לו
ותחזיק לו טובה, שהשאיר חרש לחתות אש מיקד, ולחשוף
מים מגבא!

המה

(* הוא לסנרת המחנך, כמו שיבואר להלן.)

המה אונך קורא יקר ושמע, ואקרא לך את מכתב
המתבר אשר כתב למעלת קדושת שמו אמת חיל «מאז
החזקת בימיני ותאמר לי, לי אתה, מאז סלות לפני דרך
החיים ועל שרשי הליכותי התחקקת וכו' נמשכתי אחרך
בעבותות אהבה ואשכח המודות הימים כלנה וכו' עכ"ל» נפלאות
ראינו הפעם, כי ברא ה' תדעה בארץ, אמת תסובב ספק!
האמת אשר היא נקבה כשרה על פי עדות השפה העבריה,
תסובב לבקש את האיש? הלא דרכו של איש
לחזור על האמת, ואין דרכה של אמת לחזור על איש! ואולי
לסבה זאת הפך המתבר אמת לזכר, סוף סוף לא הרויח בזה
כלום, ואמת אשר החזיק בו, הוא אמת הפוך ושוא, וכמהו
כספק אחת היא בעיני. פוק חזי מאי עמא דבר, וכבר נהגו
לומר: את האמת אנתו מבקשים! ועוד מי האיש שיתפאר
לעיני כל, כי תמים פעלו צדיק וישר הוא, וכל מעשיו
ותנועותיו באמת, כל המודות התבל ומשכיות התמדה כאין
ואפס המה בעיניו? ואדרבה מדרך איש משכיל ואהב את
האמת להקמין א"ע, כי באמת מה אנתנו? הלא אנשי השם
כלא היו, וחכמים כבלי מדע, כי רוב מעשיהם תהו וימי
חיהם הבל! ולא רק פה נשמע גאון המתבר, כי הוא,
מחזיק טובה לעצמו אשר און וחקר ולמד הרבה, אבל כזאת
וכזאת נשמע עוד פעמים רבות בספרו, במקום אחד נפגשה
את גאון ערום, ובמקום אחר הוא מתחפש בשמלת הענוה
למען בחש, והתחוד (וויטין) קסם על שפתיו להטות אחריו
לבנות ראיו. במקום הזה בא המתבר לטול את השם בעצמו,
וכתב «פרקי דרבי אליעזר הקטן» וזה הקטן גדול יהיה, לפי
שהוא קטן מרבי אליעזר הגדול, וחכמינו דל הזהירו על זה
בררשתם, פסיקתא רבתי, אל תצא לרב מהר, לרב כתיב.
וגם המאמרים שהביא בריש פרקי דרבי אליעזר הקטן יורו כי
גדול הוא. והמה «אל תאמר אלו היה ר' זעירא קיים הייתי

לומר הגדה לפניו, אין לך אלא חכם שבדורך» דברי
חכמים וחידותם, אפילו שיחת חולין שלהם שקולה כנגד כל
התורה כלה» רק פה ערום יערום להעסיף את שני המאמרים
האלה בטלית שעטנזו, בקיאות וחדוד יחד, ככתוב בהערות
שם. ודברים רבים לא כנים מצאתי בפרקיו של המתבר, וברוך
כלל אומר, כי יש שם דברים של מה בכך, ודברים ידועים
וגלויים, ודברים שהיו ראויים שלא יכתבו, כמו כל הפרק
יא, ופרק יב, ופרק יז, ופרק כב. והעני ראה פה הגהרת לדבר
דברים אחדים, למען תוכל לשפוט אתרי כן, הישרו דברי
המתבר בפרק כב אם לא. ואתה קורא תביב! הקשיבה
וסלחה אם אסור מעקר הענין, להשתקע מעט בדברים,
אשר למותר יחשבו בעיניך. כי אם ענות כאלה תשמור,
קורא! מי יעמוד? — כבר החליטו החוקרים חכמי לב
והגפשי, כי יש לנפש האדם שתי מיני ידיעות: א) ידיעה
פנימית ועצמית (זוביסקטיוופ־מירפסנרייהפ) אשר סבתה גם
סבה פנימית, ר"ל, גם זולת רשמי המוחשים הנמצאים בפועל
תתעורר מעצמה לחשוב ולדמות, אבל באופן זה בלתי
שומרת סדר ההגיוני ומשפטי ההקש, כי תדלג ממושג לזולתו
בסקירה אחת, ועולם חדש מלפניה יבנה כהרף עין, וישימו
את הדמיון למלך על הידיעה הזאת. אמנם יש עוד ידיעה אחרת
שנית, והיא, ב') ידיעה חיצית (מביסקטיוופ־מירפסנרייהפ) אשר
סבת הידיעה הזאת נמצאת חוצה לה, והמה כל הדברים
המוחשים הנמצאים בתבל ארצה, כי המה יעשו בה רושם,
ועל פיהם תחשוב ותלד ידיעה חדשה על פי משפטי ההגיון
ודרכי ההקש; ומושגים כאלה נקנים לאדם מפאת שכלו והבינה
אשר שם הבורא יתב' בלבו. אפס הידיעה הראשונה
תתיצב לשמן תמיד להידיעה השנית על דרך העיון. מפני
שמבע הנפש למשוך אתרי הדמיון תמיד כי שמה היא חפשית
לחשוב כל מה שתרצה, לבנות ולהרס, לטעת ולעקר כפי

כפי הפצה, ואין מי יאמר לה מה תעשי, חו תענג שלה והנאתה, כי היא אינה מתאמצת להבדיל בין אמת ושקר אבל רק טוב ורע הנאה ומגונה. ולכן המצא נחת בספורי עגבים ומשלים וכדומה, ובכל דבר שיש בו עונג נפש, אם שבעצמם אינם אמת, השמה בשמחת איש, אשר יתן המתבר שמחה בלבו, ואם באמת האיש ההוא לא היה ולא נברא, ותתעצב ברעתו. אולם לא כן בידיעה השנית, כי שמה לאט לאט תלך הגפש לרגל התבונה, הפוסעת פסיעה קטנה בשובה ונחת, ובמטה ההגיון אשר בידה תעשה את האותות והמופתים, ותחקור בהתבוננות גדולה על כל אשר לפניה, להבדיל בין אמת לשקר, ולכן תנסה הגפש לרגעים לפרוק עולה מעל צוארה, ולשוב אל בית תענוגיה. סוף דבר, התבונה לא תשגיה, כיא לבקש את האמת, ומשגיה חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים בכל זמן תמיד, ואין לפנייה בעצמה לא תענוג ולא צער; אמנם הנאה ומגונה, טוב ורע, יבאו בנחלת כח ההסכמה לבר, והוא בידיעת הא', ומישגיו ישתנו ויחלפו מעת לעת, לרוח המקום והזמן, מעתה צא ולמד מה בקש המתבר לעשות במחלקותיו, הלא כה דבריו «קריאה בספרים הצונים מתחלקת לשתיים, האחת למורי התכמות והמדעים שהשכל לברד מתענג בהם (שרי) ליה מרא להמחבר! הן השכל הוא אך המעורר וסבת העונג ושמחת הלב, וא"כ גם המודד, והתוכן, והמחשב תקופות וגמטריאות ישמה לבו גם הוא, במצאו, אתרי יגיעה רבה וחקירה עצומה, את החשבון המדויק היטב ועולה יפה!!) כמו החשבון המדידה התכונה או התוקים הנמוסיים, והשניה הקריאה בספורי אהבים ומליצות עגבים וכו' שהלב שמה בקריאתם מצד נעימות הענין ויופי הדבור וכו' לא כן קריאת התורה (ר"ל למור התורה) ועשיית המצוות, שהשכל והלב מחויבים להשתתף ולהשתמש כאחד בהפעליותם, כי התפעלות

דמיונות אין בה ממש עכ"ל. ראשונה אומדן כי לו התבונן המתבר הימצא על התורה ועל החוקים הנמוסיים (יסודותם בחוקי הטבע) כי עתה לא עשה הברל ביניהם רק בזאת, שהתורה קדושה ויש לה יתף שאת יותר עז, בחשיבות ובקדושה (סמקסימן) אבל שניהם מסורים אל השכל ואל הלב, ומאי שנא? וכשם שרחמנא לבא בעי כך החוקים הנמוסיים, ומי שמלא חובתו בשתי אלה, בלי רצון טוב, ובלי התעוררות פנימית ורגשות נפשו הוא בור, ועושה מעשה צפוד פאפינאיי, וכל משכיל ונבון דבר יבריל בין חוקים נמוסיים, ובין החוקים האלה הכתובים בספר תורת ה', רק בחשיבות וקדושה לבד. ועוד שנית דברי המתבר על התורה בלתי צודקים רק על מצות השכל, אשר שמענום מחוקים הנמוסיים; ומה יעשה במצות השמע, אשר לא השכל ולא הלב מבין וסרגיש בחכמתם ובטוב מעמם? ועוד פליאה דעת ממני, ולא אבין את המעם. שנתן המתבר לדבריו, והוא, «כי התפעלות דמיונות אין בה ממש ר"ל, דאי תימא שאיק הלב שמח בקריאת התורה ועשית המצות, הא התפעלות דמיונות אין בה ממש! מי פתי ויחשוב כי למוד התורה ועשית המצות שהוא חכמה זמלאכה בחכמת החשבון וכי יהיו רק בהתפעלות הדמיונות לבדה? ובמאי גרע כחה סכח החוקים הנמוסיים? מי לא יראה כי תעה המתבר מן דרך תקידו, והוא נבוכ בשימון ההו, ובפלגות המתבר גדולים תקרי לב. ולדעתי היה לו להמתבר להבריל בין התורה ושאר חכמות — אם רצה להפליג במעלת התורה — רק על דרך זה, והוא, שכל החכמות והלמודים, יוכל איש לעשות בשכלו, גם לא לשם החכמה והוא בעצמה. ר"ל, בעשות אדם מלאכת מתשבת, כמו מורה השעות, אין כוונתו העקרת במלאכתו למען מורה השעות כי יהיה נמצא בפועל, אבל לשתי סבות אחרות, האחת, למען נסות כחו במלאכה זו, והשנית בשביל לקבל שטר, לא כן בלמוד

בלמד וחכמת התורה כי בבוטתה תליא מלתא, וצריך שיהיה
למדו לשמה, לא על מנת לקבל פרס, וכדברי רד"ל, או
גם היה יכל לאמר באופן זה, כי יש חכמות ומלאכות,
הנעשות לפעמים בלי שום כוונה כלל, רק בכח ההרגל,
וכיון דדש דש, ורחמנא לבא וכוונה בעי, ואם קרא בתורה
ולא מן לא יצא ידי חובתו. לא יכלתי עוד להרחיב דברי,
מיראתי פן היות אהיה עליך למשא קורא תביב! גם לך לבב
כמוני, בן בדברי אלה ודרוש מעל ספר המתבר, ותראה
אם לא יאמר כדברים אשר אין להם שחר. והיותר זר
ומתמיה, הוא חסותם משנה דסתם לן המתבר בפרק י"ב
צד 40 וז"ל «שגם היומי בכלל ועצם האסטהעטיק, יסודם
בהרדי התסנמה לבר, ואין להם על מה שיסמכו, כי ילדי
הדמיון הם, וכי» הלא האסטהעטיק בכלל ועצם יסודו בהרדי
השלמות (פחלקוואסמחיים)? ואך השכל לבר ישג את
השלמות, איש איש לפי ערכו, עד הבורא יתב' מקור החכמה
והבינה, המשיג שלמותו, ושלמות כל בריותיו, שעשה
בטובו, ובמדת הרחמים, (פיין דיפ בריפלט חיבפר מספסיסונגסן
להרב החכם הכולל רבי משה מענדלסואהן)!

מאן דמפרש לי שיד למנצח לבן חוד צד 61 מובלינא
אבתריה מאניה לבי מסותא.

יִשְׁתַּעֲשַׁע פֶּתֶן בְּחֹזְרוֹ, אָרִי בְּסוּבְכוֹ עָלַי טָרְףִי
יִשֵּׁי שֵׁל הַפּוֹם בְּגִבּוֹרְתוֹ בְּהִרְיֹתוֹ תְרוּעַת מְלֻחָמָה
יִשֵּׁק הָאֵהָב גְּשִׁיקוֹת דְּנֹדִים שְׁפִתַי רִעִיתוֹ יִפְתּוֹ
תְּחַבֵּקְנָה זְרֵעוֹת הָאֵב יְחִידוֹ אֲשֶׁר אָחָב.
יִפּוֹל יוֹסֵף בְּאַהֲבָתוֹ עַל צִוְאֵרִי יַעֲקֹב אָבִיהוּ
יִאֲנִי בְּאַהֲבָתְךָ אֵלַי אָנֹכִי אֲשַׁנֶּה תָּמִיד.

הן כוונת המתבר בשירו, אשר לא יכזב כל מבין
בלע

בליע, כך היא, שישמחו ויעלצו כל אלה הנזכרים ברבו
האהוב וחביב להם, אבל אנכי לא אעשה כמוהם, כי בה
אעלה אנילה באלהי ישעי, והוא על דרך הכתוב «אלה ברכב
ואלה בסוסים, ואנהגו בשם ה' נזכיר»; אמנם רעיון כזה לא
יתכן רק בשתי מיני פעולות, אשר האחת גרועה במעלתה
מזולתה, אם מעט ואם הרבה, עד אשר ביחוסה אל הפעולה
הטובה ממנה, מאפס ותהו נחשבת, וכל אלה משתייהן
מתנגדת לחברתה, ולא תכולנה להעשות כאחד, אבל הנה
תלויות בבחירת איש, את אשר יבחר יעשה. אולם לא כן בשתי
פעולות, אשר אחת מהנה אין בבחירה וביד האדם לעשותה,
אם באופן שאין פעולה אחת צרה לחברתה, ויתכן לאחוז
בזאת, וגם מזאת בל ינח ידו, או טוב והכרח לאחוז בשתייהן,
לפי שדבוקות יחד זו בזו, ואחת סבת זולתה. והנני מבאר
כל זאת במשלים. נדמה נא כי נפלה שלהבת על בית אחד,
והיה איש אחד טרוד להציל ממנו ורכושו ולנוס מזה, להמלט
על נפשו, ולא חש לאחרים ולהבית, להחיש להם עזרה;
אמנם רעהו לא שת לבו לכל אשר לו, ועמד וכבה את
השרפה, הנה יש כאן לפנינו שתי פעולות, האחת הצלת
ממונו, ובריתה מן השרפה, והשנית, כבית השרפה,
הראשונה גרועה מאד ביחוסה אל השנית, אמנם בכז לא
יבשה היא מכל טוב בעצמה, באשר שהרשות לכל אדם
לשמור את עצמו מנזק, ומדבר שיש בו סכנת הגפש, רק
האיש הראשון הגם חטא בזה, כי היה לו מתחלה לקום
ולעצור בעד הסכנה שלא תבא, עד מקום שיד כחו מגעת.
ועוד זאת, שתי הפעולות שזכרנו, היינו הבריתה מן השרפה,
וכבית השרפה, הן פעולות הפכיות, ולא יתכן לאיש
לעשותן בבת אחת, אבל תלויות בבחירתו, ויכול אדם
לומר במקרה כזה.

יצבור לו רעי כספו ורכושו, וינוס מזה מהרה,

ואנכי

ואנכי פה אעמד, עד אם אכבה את התכערה!

אולם לא בן במשל השני, דם כאשר יראה גבר אשה יושבת על המשבר, ותכרע ללדת, לא יוכל לאמר: חלילה לי מעשות כדבר הזה, ואין רצוני בכך, ר"ל ללדת, אבל אלכה לי אל האומן למול את בשר ערלתי הישב, כאשר צוה ה', הלא לצחוק יהיה לנו האיש הזה בדבריו! כי הביא לפנינו שתי פעולות שאינן תלויות ברצון איש ובחירתו, ואין גם שום שייכות ויתום ביניהם כלל, שיפול עליהם מלת «טוב» לאמר: כי פעולה זאת חשובה מזולתה. וא"כ לא טוב המאמר הזה!

תכרע לה האשה ותלד בן או בת לעומתי
ואנכי חלילה לי מלדת, וטוב לי למול ערלתי!

והנני מביא גם את המשל השלישי. נעלה נא על דמיוננו איש ישר וצדיק תמים, אשר ה' לנגדו תמיד, ויאהב אתו בכל לבבו ובכל נפשו, והוא אהב גם את הבריות, עושה טוב וצדקה, ודובר שלום לכל אדם. הגה היוכל איש הוכיח אתו בדברים כאלה לאמר: דרכך לא יתכן בעיני, כי בעשותך חסד וצדקה עם אנשים תבטל עייב ממחשבתך: בה, ואנכי לא אהיה כמוך, כי אם בה' אשים כל מעיני, ואומר לאבי ולאמי לא ראיתיו, ואת אחי לא אביר, ואת בני לא אדע, כי אשמור אמרת ה', ובריתו אנצרה. הלא לשחוק יהיה לנו האיש יהבער הזה! לפי שפעולות האדם הראשון, בלתי מתנגדות זו לזו, ואהרבה אחזות הגה ודבוקות אשה באחותה יחד, ואתת מהן סבת זולתה, ולכן לא בצדק יאמר המאמר הזה:

הצדיק ההוא יעשה חסד וידבר שלום לרעהו,
ואנכי חלילה לי לפור מאהבת ה' לעשות כמותו:

מעתה

מעשה נפץ נא אל שיר המתבר שהבאתי, ונשתומם
אל המון השגיאות אשר יצהירו לנו מבין שורותיו, השתים
הראשונות לא יתכנו, מטעם המשל השני שזכרתי, כי לא
כפעולות הסוס והפתן פעולות המתבר וכל אדם, ולא כמעלותיהם
מעלותיו, ושלוש דלתות הנשארות לא יתכנו, מטעם המשל
השלישי. וכלם כאתר צועקים אלינו מבטן השיר, אברנו בלנו
אברנו! אם אין רוח ההגיון באפנו, הלא מתים אנחנו! —
ועוד לדעת המתבר אפלא, מדוע לא האריך עוד
במשליו, ולא קא השיב גיב שמחת הרעב במצאו לחם לאכול,
ושמחת הצמא כי יראה פתאם לנגד עיניו באר מים חיים? ואם
הרשה לעצמו להטריח הקורא בתמשה משליו, למה פסק מהביא
עוד לפתות עד עשרה? ומי מוטה בידו? אין זאת כי מי
שאמר לעולם די, אמר גם למשליו די, ולולא זאת היו
הולכים ובאים בלי קץ ותכלית, וביופי כזה אודה להמתבר
שתקוץ הנפש בו. אף גם זאת נפלאות בעיני, כי יאמר:
ישתעשע פתן בתורו מאין הוא יודע ומי הגיד לו זאת, כי
הפתן האכזר ישתעשע בחורו? ושעשע יונק על חור פתן
כתיב, היונק ישעשע, לא הפתן! ולו השכיל המתבר, היה
כותב שירו על דרך זו:

יְשִׁישׁוּ לְמֵי הַרְעִים בְּמִשְׁתֵּיהֶם הַיּוֹן תְּמִיד .

וַיְבִלּוּ כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם בְּתַעֲנוּג אָכַל וְשָׁתָה :

יִצְבֹּר אִישׁ כֶּסֶף וְזָהָב מְלֵא חֲפָנָיִם .

וַיִּשְׂמַח בְּמֵאָדוֹ . יִגִּיל בְּרוֹב מִיָּלוֹ .

וַיִּסַּע הַכְּנַעֲנִי בְּכָל בְּנֵיפּוֹת הָאָרֶץ .

לְאַסּוֹף הוֹן וְשִׁכְיֹת הַחֲמֻדָּה .

או גם

אֲנֹכִי בְּאַהֲבָתְךָ אֵלֵי אֲנֹכִי אֲשַׁנֶּה תְּמִיד .

ומה

ומה טוב היה עתה הרעיון כי הגיד המתבר ישרו, אשר
הוא קץ ומאם מכל אלה, לבלות ימיו בהבל, ושנותיו בתהו,
לדוף רק אתרי כסף ועונג, ואם שהיה גם ביבלתו להשיגם
בעמלו, ככל האנשים הרודפים אחריהם, והוא בכז מאם
בם, ודבק בה לאהבה אתו בכל נפשו ובכל מאדו. והיה על
דרך זה דמיונו של השיר אל המשל הראשון שהבאתי.

וכשם שהוא אינו נאה מזמר, כך אינו נאה דורש. יענין
זא חקורא דרשתו על הפסוק «לא ידון רוחי באדם וגו'»
צד 26 ודל «התורה מעידה שבני האלהים כחות רוחנים שהיו
מנהיגים ודנים את בני האדם (!!) (דבקו בבנות האדם לאהבה
ולעשות עמקן מעשה אישות (עיד תכונת השדים, לפי מה
שסופר עליהם שפרים ורבין כביא). ומדתתברות הרוחניים
והגשמים ביחד יצאו הנפלים וכו' ועז בא מאמר השית אתרי
שהשחיתו הרוחנים הללו את דרכם וכו' ואמר לא ידון רוחי,
(הם הרוחות השוטטות בעולם וכו') «מדרשתו של המתבר יראה
שהוא איש הרוח ובעל דמיון, ואיש הרוח כזה משתיקן אתו
בזמן הזה ואומרים לו: לא ידון רוחי בשגם אתה בשר», אמנם
לפירושו קשה מדוע נשא עליו האדם כשעיר המשתלח הטאת
הרוחות? המה הטאו וישחיתו דרכם, ואף ה' חרה בהאדם
להכחידו מארץ במבול מים, טוביה הטא, וזינוד מנגד! ולא
עוד אלא שהמתבר בעצמו סותר דבריו, הלא פה יאמר: כי
היו רוחות (שדים) בארץ וגם עתה המה חיים וקיימים, אלא
שמאו שחטאו לא יגראו עוד אותן הרוחות בעולם בפומבי
(כדבריו שם) ושם צד 76 העיר על בעל שומר, אמונים,
וה' «כאלו אתו ותפיש זה המתבר שר אחר בידו ותראהו
לעיני כל לאמר: כזו ראו והאמינו במציאותו?» ועוד יוסיף שמה
להתל בו, ויסיים כדברים האלה לאמר: «ואם לא היתה לו
אמנתו במציאותם כיא להנחה מאומתת מצד עצמה, שלא
מצא טענות המגדלים כדאות להכחישם וכו' ולכן הכריע כף

האמנה וכו', החרשתי, אבל לעשותה יסוד מוסד וכו' להוכיח
מכנה על ענין אחד כמו שנהג בעל שומר אמונים אחרתה? ומה
איפוא יפלא בעיני המתבר? והלא הוא בעצמו ובכבודו
אמר: «התורה מעידה על כציאות הרודנים»? ואיה איפוא לנו
עדות כשרה ונאמנה כעדות התורה הקדושה? אין זאת כי כל
דברי המתבר בדרשתו זו רמזים וסודות, ובסוד אנשי הדוח
תבא גם נפשו; ובקהלם תחד כבודו; כי באפם יהרגו דוחות,
וברצונם יעקמו הכתובים, ויהפכו דברי אלהים חיים לדברי
לצנות. חכמים הזהרו בדבריכם! ואני תפלתי לך קורא משכיל!
שתנקני מעון אשר לא אוסיף לבקר יתר באוריו, ובעצמך תבא
אל הקדיש לבקר שם, כי לא ישבתי לכסא הבקרת לשפוט
את כל הדברים הכתובים בספר המתבר הזה, רק בדקתי
והבאתי איזה דברים ממנו לדוגמא ולדמיון, איך יתנהג המבקר
במשפטו, עתה אתה ברוך ה'! צא ובקר גם אתה במשפט
ואמונה, בלי משא פנים ומקח שוחד, כי לא עלי המלאכה
לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה* ובזאת תבא אל
פרם שפת הקדש, ברוח נכון, ורחוק מכל דבר חפץ (מינסטרס)
ובפעדר בקרת ישראל, לעדר ולעקר מתלמיה שרש פרה ראש
ולענה! ותאחז לנו שועלים שועלים קטנים, מתבלים כרמים
וכרמינו, ברעות שוא ותעתועים, והיה ה' בעורך.

אמנם

(* אהני זאלוסי החכם הר"ר אב"ג כ"ו סודיעני במכתבו מן חי
שנת תרי"ט מה שהשיג על המחבר כנארו על מקרא שנאמר שמואל א'
כ"ו כ' וז' מים שם שבוש בלשון «המליצה מנשמת ס ע ו ל ס כ ע ש פ
כאלו סומדת וז ע ק ת מול פני הארון ה'» והנה יתשוב הקורא
לפי תוסו שהמליצה עומדת וזועקת לפי שהיא נקבה ומתאימת עם הסעלים
הנאים בל"ג, ובאמת אין למליצה שום סבה לזעק לפני ה', מליצה מאי
עבדתה? ורק ה ע ו ל ה כ ע ש ה, לו המשפט להכנסל לפני ה' אבל
הוא זכר, והוא עומד וז ע ק - וחפשי השבט שהוא בלתי חפון
ובסופה ואינו»

אמנם אחת אנכי שואל מאתך, אותה אבקש, לחוות
בנועם המתבר ולבקר בספרו גם את הטוב, ובעת התנהג עמו
במדת דינך, היה גם מלאך מליץ להגיד עליו ישרו אשר
מצאת בו, כי מי יכתוב ספר וינקה משגיאות? ואתה אל
תרגו בדרך הבקרת, ולא תעיר כל חמתך, בקראך דברי
ספר אחד ולא ישרו בעיניך, או אויל המתבר ואמר הבל
תבלים; אם כי טובים דבריו אבל לא מבטנו יצאו, ונגובים
המה לו מאת חכם אחד למען התחכם, ברוגו רחם תזכור, רק
אם זרחה השמש על המתבר ונודע הוא מתמול שלשם כי ישלח
ידו במלאכת רעהו שקץ תשקצנו, ותעב תתעבנו, כי גנב
הוא, כה התנהגתי גם אני בתמידות עם סופר מובהק אחד,
אשר הרבה לחקור וללמד דעת בדברים, אשר מצאתי אותם
בתובים מראש ועד סוף בספר חכם קדמון אחד, אפס כי
הסופר ההוא שנת את הסדר, ויקח משם דבריו דלוג ופסות,
וידו בכל משלה, יעלה מעלה אל פנים הספר, וירד מטה
אל ההערות להמוציאים לאור, ומן הדבורים המתוקים אשר
בספר ההוא, רדה הדבש, וילך ויתן לבני עמו ויאכלו, ולא
הגיד להם, כי מעיית הארית רדה הדבש. ואני — אם
כי גדול עונו מנשא — חשבת למשפט, אולי שכח לאמר
דבר בשם אומרו, או אולי כוון לדעתו. ואם מן הנמנע הוא
לכוון אל דעות רבות, ולכתוב בסגנון הלשון ההוא בעצמו
דפים רבים, הנה אדמה כי לא יפלא מה דבר, אם הוא שם
פה לאדם, לא נפלאות היא, אם פתח את פי המתבר, לדבר
את כל הדברים האלה: סוף דבר, הנני מתאמץ לזכות את
המתבר ההוא (וכן אזכה גם את הרדא צווייפיל בבאורו ותיבב
לשון ראיה צד 27) והיא דעת רשי בשופטים, «ואני אומר
לשון ראיה כמו בבת עינו וכן חברו מנתם*) ובל אמר לחרוץ

עליו

*) חכם אחד מנעלי בריתי מעיד על אחס בלירים של המתבר
הכסן כי אסופים כמה, ואסורים לנא נקבל. ח"ל: ש"כני י"ח סופים

עליו משפט כי בזדון עשה כדבר הזה, הן מי לא ידע בכל אלה כי גנוב, רדיפת הכבוד, ודבר שקר אסור מן הדת ומן השכל? וכל הסופרים כלם יוכיחו במישור האסור הזה בספריהם, ויהללו בשערים את האמת כי טובה היא מאד, וכל הבוגד בה ורעה רוח ומגביה את עצמו נוח לו שלא נברא. ואין ספק, כי גנוב דברים ודעת חברו היא עברה יותר גדולה מגנוב כסף מאכל ומשתה. הן לא יבוזו לגנוב כי יגנוב למלאות נפשו כי ירעב, וגנוב דברים משחית נפשו, כי עברה זאת היא אם לעברות רבות, הן אך הרודף אתר הכבוד ואיש מרמה, אשר לו רוח גבוהה ונפש רחבה, הוא יעשה זאת, ולא עוד אלא שהוא אומר לכל כי כסיל הוא וחסר לב, בחשבו, כי רק הוא קורא מבין ויודע בספרים, ואך הוא ידע את מקומן של הדברים הגנובים, ומבלעדו לא קרא איש אותם, ונעלמים מעיני כל, כי לולא זאת לא היה גנוב, מיראתו שמא יאחו ויתבדה, ואיכ איכה ארדיב בנפשי עוז לחשוד את הסופר המובהק ההוא, הנודע לשם ולתהלה, בדבר עברה כזאת? ומדי דברו שמה בספר, ביראת ה' ואמת, ולועג להמתקדשים ומתחכמים, אשר ינקרו את עיני העדה בהכמתם השוא, והמה פורעים מוסר ועון ומרמה בקרבם, איכה ברגע הזה בעצמו ישלח ידו בעולתה, ויגנוב מפרי עין הדעת, אשר נטע חברו בכרם המוסר, ויאמר לכל: «טעמו וראו מה טוב פריי! היוסר אחרים הלא יוכיח את נפשו? המלמד אדם דעת, יראת ה' ואמת לא יעשה משפט? ראה קורא משכיל! הגה עצרתי אותך עד כה בדברים, אשר נתקררה בהם רוחך, בעבור

אשר

את עמי ישראל, עיין צאור טס. ישעיה ה' כ"ד להכנס ירפה, עיין צאור טס. טס ח' א' צחרס אנוס, עיין רש"י ונאור. טס כ"ט כ"ג כי צראותו ילדיו, עיין רש"י. תהלים ל"ט י"א מתגרת ידך, עיין רש"י. טס מ"א י"א ואשלמה להם, עיין צאור. ואני מפיד גם על זה כי שור סוף: תהלים ק"מ ו' ראש מסגי עיין צאור.

אשר תעצור. כח, לשמוע אחיך דברים כמתלהמים יורדים
חדרי בטן.

הלא כה נאם המתבר ראין צד 50 «הדבורה הממלאה
פינו נופת, מכאבת בעוקצה לאין מרפא; ההשכלה המענקת
לנו בשמאלה טוב טעם שלום ואורה, חומסת ושודדת מלבנו
בימינה, אמונה, חיי נצח, ואלהים חיים, וכו' וכו'.
גנוב, רצוח, ונאוף, וכל דברי בליעל שנואי יראת ה' לבר
הם, אך היא תעצור בעד המתפרצים לבל יקרבו לגישה
לבעליה, תחת אשר החכמה מקרבת אותם בסתר וכו'».
אוי לאונים שכך שומעות! ואוי ואבוי לתכמה אם דמיונה
כדבורה, אשר יש לה עוקץ, ותכאיב בו לאין מרפא!
התכמה שעליה אמר שלמה ברוח קדשו: «וכל נתיבותיה
שלום» תקרב ותאהב בסתר כל דבר בליעל, גנוב, רצוח,
ונאוף! התכמה אשר עמדה לסאקראטוס ולתכמים רבים,
להאמין עי' בחיי נצח ואלהים חיים, הנה היא תשוד מלבנו
כואת? התכמה בת אלהים, המשחקת לפניו בכל עת,
ושעשועיה את בני אדם, ללמדם מוסר השכל, דעת ומזמה,
הנה בפיה ראש פתנים, להמית את הקרוב אליה! אהה!
התכמה תמית בעליה! ולולא מצאתי את המחבר להפכפך
במח'ב, הייתי אומר: כי ספרו טעון שרפה, כי דבר
סרה על התכמה הטהורה ונקיה מכל דופי מצד עצמה, הלא
הוא בעצמו, אומר בתחלה «ההשכלה המענקת לנו וכו' טוב
טעם שלום» ואיך דבר בפיו בעצמו, כי התכמה תרחיק
עולה מבתינו, וכל נתיבותיה שלום, שלום תעשה לנו;
אחיך חזר מדבריו ואמר «התכמה אהבת ומקרבת בסתר כל
דבר בליעל גנוב רצוח וכו'»? והוא, המתבר המוכיח, מדאנה
מדבר פן יהיה לבח ולחסר בעיני כל, בדעתו הנשתתה,
אשר תך שורש בלב האספסוף רודפי הבל, יוסיף לדבר
«ידעתי כי נפשכם תסלוד בדברי האלה ותתמהו איש אל רעהו

לאמר: מה זה? אבל לא אישיבכם דבר, עד באכם באנשים, עד תלמדו בנסיונות, ואת הארץ תסתרו וכו', וכי מה שייפנות יש בין החכמה בת אלהים למסתר ודרך ארץ, הן לא בסתורה תורה, ולא בין יושבי קרנות חכמה! ואם האנשים אשר חכמים המה בעיניהם, ונגד פניהם נבונים — אם האנשים האלה רעים וחטאים המה למה תאשם החכמה? הלא היא בעצמה נקיה ותפה מכל פשע! עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר! ולמה תשא עליה חטאת האדם, המתהלך בצלם הסבלות ואומר לכל, חכם אני? הן אמת, רבו היום הסכלים, המתפרצים איש מפני התורה ומוסר, ובשם חכמים יכנו, אמנם המה תועים, ורחוקים מדעת, וחכמת מה להם? — ועוד הלא הנסיון יורה הפך הדבר, כי כאשר תחכם מדינה ותשכיל כן ירבה וכן יפרוץ השלום בתוכה, ולא יפרדו עוד הלבבות, והרחוקים נעשו קרובים, תחת אשר יראת ה' לבריה בלי חכמה תאהב דברי בליעל גנוב ורצוח וכו' כדבר המלך הכוזרי: «מה לפרס ולישמעאל שחלקו היישוב נלחמים זה בזה, וכל אחד מהם זכה נפשו וכוונתו לאלקים, ונבדל ונפרש וצם ומתפלל, והולך ומגמתו להרוג את חברו, והוא מאמין שהריגתו צדקה גדולה וקורבה אל הבורא ית', וכל אחד מאמין כי הליכתו לגן עדן עכ"ל» (כוזרי מאמר א' סמן ב') ועוד מעשה בבנים ובנות שהרגו את אביהם, ואשתו, היא אם הבנים, היתה עמהם בעצה אחת, וגם ידיה שפכו את הדם, ויהי המעשה ההוא פלא מאד, איכה ימיתו בנים את אביהם מולידם? ! וחקרו חכמים יודעים בחכמת הנפש בדבר המעשה הרע ההוא, וימצאו, איך שהבנים היו אמונים על ברכי האמונה, וה' היה לנגדם תמיד, ואף גם היו חרוצים ואהבי מלאכה מאד מאד, אכן לבם צפון משכל, ולא למדו חכמה ודעת, ויהי מעשה אביהם למורת רוח להם ולאשתו, כי אלך שובב בדרך לבו, השחית

הישחית והתעיב עלילה, וגם משל עליהם ביר חזקה, ובזרוע נמויה, ויפקוד בשבט פשעם, זבנגעים עונם, אם מרו את רוחו, ולא שמרו מצותיו. ויהי היום וכביד עליהם אביהם את עולו מאד, וגם הכעיסם במעשהו הרע — כי בא אל אשה זונה אהת ותלד לו בן — ולא יכלו עוד להתאפק, ויקשרו עליו קשר ויכותו וימת, ויקברו אהו בסעיף הסלע, הרחק כמטתי קשת מביתו. (המעשה הרע הזה נהיה בשנת 1817. ככתוב על ספר פִּיטְאֶפְּאֶל החדש, חלק שלישי דפוס לייפציג שנת 1843) אמת כי נכוחים וישרים דברי המתבר בסוף הדרוש הזה, וגם עלינו להתעורר ולבכות על האנשים הפוררים ומורים אלה, אשר אינם שומעים בקול אבותם מעולם, ודמה שונאים מוסרם, וישליכו דברי תורתם אתריהם, אבל הבנים האלה — בני ההנהגה החדשה (מאדע) אשת יפת תאר, אשר ראה אותה העברי בשביה, וחשק בה, ולקחה לו לאשה, והביאה אל תוך ביתו, וגלח את ראשו, ועשה את צפרניו, והסיר את שמלת שבו מעליו, ושכח עמו ואבותיו, באמרו, כי רק בזאת יתהלל המתהלל, העֶבֶל וידוע להפך הסדר, לקצר בעליונים, ולהאריך בתחתונים, לסדד טמאים, ולטמא טהורים, לקרב לצנות ומרמה, ולרחק יושר ואמת, לא כן בני החכמה האהובה, אשת חן ויראת ה', אשר ההנהגה החדשה כשפתה בעיניהם. לא ירעו ולא ישחיתו דרכיהם בארץ, ובמושב לצים לא ישבו, כי אם בתורת ה' הפצם, וברעת ותבונה יהגו יומם ולילה, והיו אבותם קרושים בעיניהם, ודברי תורתם להם לכבוד ולגאון, כי דברי חכמה דמה, דברי אלהים חיים. על כן לא תהיה למו החכמה למִתְקָה והבקרת לחגא! ונהפוך הוא אשר אשה לאחותה תקעו כף ויריעו בקול רנה: ה' עליון מלך גדול על כל הארץ! ואנחנו תורה וחכמה בנות אל נתנו, והבקרת רעיתנו משחקת לפנינו בכל עת סלה! — אמנם עוד

לא ישקופו ולא ינוח לב המתבר, מפחד ומגור פן יהיה לשמעה
בדעתו זו, ולזאת יוסיף להתנצל כי לא מבטני יצאה הדעה
הזאת, וכי הוא תולה באילן גדול, חל: «אל תאשימוני
ודעו ודאו כי לא על ריק נסדה דעתי (אולי אמונתי? כי לא
בדעתו ידבר כזאת, רק מאשר מאמין וסומך על דברי
אחרים) משל בפי החכם ישר מקאנדיע: הדורש יראה בלב
המשכיל, כמבקש כהן בבית הקברות וכו'» נפלאות ממני ולא
אדע מה ראיה זו לדבריו? הלא על העתו של ישר אין יראה
בלב המשכיל, ואיננו עושה טוב וצדק ועובר את ה' מיראת
העונש, אבל מי אמר כי אין לו לב אדם, וחשוד על גנבה
ושד וכדומה? הן מי בער ולא ידע כי הרברים האלה המה
מצוות השכל, ואם היה עובר עליהם המשכיל לעשותם בסתר
לא משכיל הוא, ולא מחכמה עשה אח מכל אלה. ועוד
החכם ישר שם תהלה במשכיל, והוא נתן דופי בחכמה עצמה
באמרו: «תחת אשר החכמה מקרבת ואהבת אותם בסתר»
ובאמת לא ידעתי מה היה לו להמתבר, אשר במקום אחר
בספרו הוא אמר לחכמה אחותי את ומדע לבינה יקרא, אף
הובב הבקרת, כל קדושי אל בידו. וגדולי ישראל תוכו
לרגלי, השאפט אותם במשפט בקרת קשה, ובורר אוכל
מתוך הפסולת (ע"ע צד 22 מאמר ז' שהביא כל אחד מאתנו
זכו, גם צד 31 בבאורו על הפסוק: גם כי יתנו וגו' !
וצד 83 פ"ה: היה רג יושב ודורש זכו שמותק שם עתי
תבות: בבכורות, בריה, ואומר שחן רשימת תלמיד מגיה.
וכיצא בדברים כאלה) ופתאם הוא עומד וצווח ככרוכיא:
עזבו החכמה וחיו! סורו מעל אהלי החוקרים ומבקרים פן
תספו! — ויאמר כי הימים הראשונים היו טובים מאלה:
«ימים רבים לספרי ישראל: ימי שלום ושלוה, ימי אורה
וטובה, אולת יד המבקרים, ובינת אדם הסתתרה להפריע
ולהחריד מעחתם, לבלע ולגזול כבודם והדרם, ויהי כל

ספר וקרושתו תואמים, שם מתברר ותבורו כאב ובנו יחד
עב"ל "יעו"ש צד 59. דומה המתברר לצבי או לעופר האילים
על הרי בתר מדלג על הדעות מקפץ על הסברות, ורגז ושחק
ואין גתת! —

אבל מה אדבר ואשתומם על המתברר הזה. כי ישנה
את דרכו והוא פלאי! הן רבים ראתה עיני, המסתירים עצה,
שמעה אזני דבריהם ותבן לה, כי יפתו את ההמון עם בפיהם,
ובלשונם יכזבו לו, ולבם לא נכון אתם — באנשים כאלה לא
יתחשב המתברר, ובקהלם אל תחד כבודו. — דבר ידברו כי
הולך האדם אל התכלית הנרצה בימים האלה בזמן הזה, אולם
בכ"ז עוד רב הדרך, והתכלית ממנו והלאה רחוק רחוק מאד.
הן התכלית המקוה מה הוא? הלא — השלמות ותקון מדות
האדם! להיות כאחד מבני אלהים עושי טוב ולא רע. ולהתהלך
לפני ה' באור החיים, באור האמת וצדק, ואל אלהים ה'
הוא יודע כמה יצנים יעברון, עד אשר יתבררו ויתלבנו ויצרפו
רבים, והמשכילים יזהירו כוודר הרקיע? הוא יודע עד מתי
תשאה נפש האדם שממה, ועד מתי יתנגפו רגליו על הרי
נשף ויכשל באבני נגף וצור מכשול במרם יתיצב על דרך טוב,
על דרך האמת הישרה! ודעו וראו כי לא תהו דברי ויש להם
שחר, ותמצא כקן ידי לראיות רבות, אשר יתנו עדיהן
ויצדיקו דעתי למורת רוחי ולדאבון נפשי, ולו בהמון עם
מצאתי החסרון הזה, כי רוחם לא נכון אתם, ואין בהם
אמן התרשתי ואמרתיו אן מביאין ראיה מן האספסוף, כי
נפלי מים המה ביד חכמי הדור, אל כל אשר יתפצו ימום,
ואם אך יש אדונים לאלה, אנשי אמת ותמימי דרך, אשר
יעלו במעלות השלמות, והיה ברבות הימים ימשכו גם המה
אחריהם לאט לאט. ואם כי עתה הוא עם בזו ושמו המדות,
הן בכל אשר ילך הראש ועיני העדה, הם התכמים המנהיגים
שמה ילך גם הונב, והוא דלת עם הארץ, ואף על פי

שיתמהמה

שיתמהמה מהלכו, בכ"ז יש תהלת ותקוה שילך, אבל אהה!
ובין חכמי לב ראיתי שערוריה, אני אמרתי ישירים המה ובני
אלהים כלם, כלם חכמים, כלם קדושים וברי לבב, וכלם
פותחים את פיהם, ומפארים באמת את שם הצדקה ואמונה,
אכן גם בהמה יש אנשי כזב ומרמה, המתקדשים ומטהרים
לעיני כל וטומאתם עליהם, יש אשר כקדוש הוא מדבר
אלינו דברי אלהים חיים, דברי מוסר השכל ומישרים, ולבו
לא כן יחשוב, יש אשר הוא טהור בעיני כל ומצאתו לא
רוחץ, — ואיה אפוא איך תקוטנו כי ניהל, אשר העם
ההולכים בחשך יראו אור גדול, אם גם בצלם יתהלך
מנהיגם? אמת, כי יש ויש חכמים ויראי אלהים בארץ,
אשר רוח ה' דבר בם, ובלי לב ולב ידברו, וכל ישעם וכל
תפצם, כי אמת מארץ תצמח וצדק מהמון עם נשקף, אבל
איזה הרוח, אשר יעבור לפנינו להגיד לנו לאמר: זה האיש
קדוש הוא ובתוכו ה' אליו תשמעו, וזה מתקדש ומתחפז ושבע
תעבות בלבו פורו מעליו? מי יודע אם לא האיש הרוח ההוא
אשר דרכו בקדש, ומדבר אלינו אמרי בינה ומוסר, וכתב
דבריו בספר, מי יודע אם לא רוח אחרת עמו, והארי ההוא
אשר אימתו תבעתנו, מי יודע אם הוא לא מתחפש בעור ארי
למען הפיל עלינו אימתה ופחד? —

ואני תפלה כי בל ישית עלי הקורא חטאת, אשר אדבר
כדברים האלה, הלא אנכי לא אשפוך בוז על נדיבים, ולא
אתלל כבוד חכמים חלילה, ולא אחשרם בדבר שאין בהם,
אלהי נצור לשוני מרע, ושפתי מדבר עתק על אנשי אמונים
וישרי לב! את יראי ה' אכבד, ונפשי כעפר לכלם תהיה;
אולם אנכי למתחכמים אדברה, ועל המתחסדים ואנשי רמיה
אשפוך חמתי, כי נבזה בעיני נמאם, ואת עטי הנפתי
עליהם לחללם! —

אולם אחת אנכי שאל מאת כל איש משכיל, כי בל

ויפצר בי להעריך לנגד עיניו את הראיות הרבות, אשר אמרתי בתהלה כי עדים נאמנים המה על יושר אמרי ועל דעתי כי כן היא, מדאגה מדבר פן אפגע בכבוד המתקדשים והבאתי עלי קללה ולא ברכה. וכמקרה אנשים ישרים יקרני גם אני, נמהם שתוק לההמון אהיה ויתרפוני לאמר: מי אתה כי באת לחלל קדוש. ותוציא לעז על איש ישר הולך! ולכן אשמרה לפי מחסום, ואמרתי אבא נא עם הספר לעורר את לבך קורא יקר! כי תדרוש ותחקור כל זאת, ואז מעצמך תוכל להבריל בין חכם ומתחכם, בין איש קדוש ומתקדש, ואם בעל חמה אתה ולא תוכל להתאפק, צא אתה והלחם בם! —

כל המחברים מתחלקים לדעתי לששה מינים, ואלו הם:

(א) **מְחַבְרֵי-דְבוֹרָתִי**. ר"ל, מכל אשר לקט בשדי המדעים יעשה מטעמים מתוקים להעם, וחיל בלע יקיאנו, כדבורה זו, אשר תאכל פרחי שושנים בפיה, ותריק מאחוריה דבש.

(ב) **מְחַבְרֵי-זְבוּבֵי**. ר"ל, המשחית דברי שמועתו ומקלקלם, כזבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח.

(ג) **מְחַבְרֵי-בְּרַבּוּרֵי**. ר"ל, ככרבור ההוא אשר היה למשל בפני המושלים, כי התחפש ורצה להיות כבני התוכים ולהתרועע אתם, אבל קולו ענה בו כי ברבור הוא. כן יש ניב מחבר. אשר כ"ז שהוא מעתיק ומתכבד בדברי אחרים, ובילדי נכרים ישפיק עוד נוכל לשאת ולסבול, אתו, ומכיון שהשמיע קול דברו ודעת עצמו, אז קצר בח הסבל, וצא צא נאמר לו כי ברבור אתה.

(ד) **מְחַבְרֵי-פִּרְתֵי**. ר"ל, שהוא דל בדעת וריק משכל, וכיצע פרות הרעות מראה יבלע בתוכו ספרים רבים וטובים, ולא נדע בי באז אל קרבו, והוא ריק וחסר לב כאשר בתהלה.

(ה) **מְחַבְרֵי קוֹדֵם לְסִפְרוֹ**. ר"ל, מהשקו העז להיות מחבר,

להפצו

להפצו בשם ותהלה, לכן ידרוש ויבקש ענין אחד איזה שיהיה, וכל הבא לידו במקרה יקרבהו אליו. ויעשה ממנו ספר בעמל ויגיעה רבה, כתיים התופר בגדים. ומחבר כזה יסור לפעמים מדרך האמת, כי בערמה הוא עשה מלאכתו, ואין לבו על ישר ואמת כי אם לכתוב ולהשיג כבוד ושם טוב, לכן החוקרים מזה המין והמבארים מדעת נבערים, והמשוודים סוררים, וקול שיריהם כקול הסירים תחת הסיר. ושירים כבקרים, כי אין רוח השירה מתגוססת בקרבם, ואך יצברו דברים חמרים חמרים. ובעוהר המן הזה פרה ורבה במאד מאד.

(ו) **מִתְבַּר מְאֹד לְסִפְרוֹ.** ר"ל, מיתרון הבשיר חכמה ודעת ומרוח שדי אשר בקרבו הוא מתעורר ומשתאה מכל דבר, אשר ישמח או ימרר את רוחו, ויקום לקול הרגשותיו להגיד דבריו ברבים, להביע להם רוחו ולשלוח מזמותיו על פני תוצה, לתוות דעת את אשר בלבבו יבין ובנפשו ירגיש, ושב ורוח לו, כי הציקתהו רוח בטנו, ומן המין הזה — המשוודים, ומתברים חכמים ואנשי הרוח, אשר נוכח האמת פניהם, וכל דבריהם נאמרים באמת וצדק, כי אין נפשם לבא ולטול את השם מתבר, אבל לדבר הגות רגתם להשכיל להיטיב, ולא לפניהם תנף יבא, והמין הזה אם כי קטן הוא מן הראשון ולא יפרה וירבה כמוהו, בכ"ז הוא מצוי, ולא אלמן ישראל ממתברים חכמים וישרים בימים התם ובזמן הזה. —

ויש מוסיפים ומחשבים עוד שני מונים הללו: (ז) **מִתְבַּר מְבַלְהַ מְעַשֵׂה יְדָיו.** ר"ל, שספרו יבטל כעפרא דארעא בהייו, וכאשר יצא ערום מבית-הדפוס כן ישוב ללכת בתהו וזכר לא יהיה לו בארץ. (ח) **מִתְבַּר שְׂפָעֵשֶׂה יְדָיו מְבַלְהִים אֶת־זוֹ.** ר"ל, כי ספרו יעמוד לזכרון עולם.

עולם, הוא ימות, אבל ספרו חיה יהיה, יבא ויגיד הכמתו
לעם נולד כי עשה.

על משמרתני אעמדה ואצפה לראות מה ידבר בי הקורא,
ומה ישיב על תוכתי. והנה בדמיוני אלי קורא הקורא
מבקר מה ממתבר! מבקר מה ממתבר! אתא בְּקַר ויבקר
ספר הר"ר אצ"ץ. ועתה בְּקַר תשמע קולי יבא נא דברך
והודיעני מה משפט המתבר הזה, ומה ספרו? ואען ואמר:
אם כי הקשית לשאול מפני אשר לא אביתי לחרוץ עליו
משפט כתוב, ואמרתני אתה תהיה לשופט ושפוט בצדק את
המתבר הזה, אמנם לעשות רצונך הפצתי, הנה נשאתי פניך
גם לדבר הזה, לחוות לך דעתי כאשר דברת.

אתה זוכר דברי הראשונים ופוקד כל שגיאות קדם,
אשר מצאתי בספרו, הכל גלוי וידוע לפני כבודך קורא
חביב! ובכ"ז את פניך אבקש כי תהיה סלחן ומחלן
לשגיאותיו, וכסא כבוד תנחילוהו בין פת הפש פ"ל לים,
לתורתו הבט ואל תפן לשגיאותיו! והוא איש נבון ותבם אשר
למד תורה ודעת הרבה כנראה מספרו, והלואי ירבו כמותו
בישראל, וידיעתו בלשה"ק רבה היא כאשר יעידו כלליו
הנפלאים צד 23. לפניו נגלו תעלומות לשון תורה, ולשון
המשנה אשר היא דברי חכמים, ולשונו תמהר לדבר צחות
בשניהם, ומדבריו נאווה, ואעידה לי שני עדים נאמנים,
את אשר דרש צד 121 לא ברוח ה'. לא ברעש ה'. לא
באש ה' וכו'*) ודרשתו הנחמדה צד 124. כל מבין ישמח
לדבריו שם כי טובים המה, והגני משיט יד ימיני להמתבר,
ואדבר אתו בפעם הזאת דברי שלום נגדה נא לכל עמו,
ועצה טובה הגני נותן לו, כי יתן את לבו לתקן את שגיאותיו,

ובל

(*) עיין דרשת סרנז סמחנר, ועיין עוד בלור מלכים ט'
(י"ז, י"ח) ותנל נפסך קורא יקר!

ובל ימנע א"ע מן ההגיון או אז ישביל ואז יצליח. ויהיה
באחרית הימים. — בעשותו את כל אלה — מתבר טוב,
מְחַבֵּר דְּבִזְדָּתִי, כאחד המתברים אנשי השם, מְחַבֵּר
מְאֻזָּר לְסִפְרוֹ, כאלה אשר נוכח האמת פניהם, וכל
מגמתם ללמוד וללמד, ולהועיל לבני עמם; כי זה תכלית
כל מתבר חכם וישר, לא יצועק עוד על הבקרת, ולא יעיד
עליה כל חמתו, כי הצועק על הבקרת אות נאמן הוא
שהמתבר ירא מפניה, ואין לבו סמוך בטוח בו ובספרו.
וראיה לדבר שהמתבר הזה כתב בשער ספרו «היה אם יבא
המבקר אל סתנה האמת והכח, והיה הסתנה הנשאר (ר"ל,
חזרת שנית אשר אתו בכתובים) לפלטה». אבל לעתיד לבא
יהיה שער ספרו חלק אך שמו ושם הספר יבאו בו.

שני מכתבים על דבר התנוך

וַיִּתְּהִלְךָ חֲנוּךְ אֶת־הָאֱלֹהִים
וַאֲיַנְנֵנוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים.

מכתב ראשון*

בלי המרה הגני הולך על דרך העיוני הזה, העולה אל ראש החקירה בטבע נפש האדם, וכוחותיה הגדולות ונפלאות סמני, והגונע אל הידיעות העמוקות אשר על פני אלון מורה, המרות אחרי התבוננות רב חובת ההנהגות ומדות נאותיות שיבור לו הרב המתך את בני הגעורים, וכי לא כל הרוצה יבא ויטול את כתר המרה, כי אם אחרי יגיעתו הרבה, ובקיאותו בידיעת תכונות נפש הצער, והשתדלותו

(* שני המכתבים האלה, המה ראשית פרי עמי, אשר כתבתי לחסם בימי הבחירות לפת מלא, זו מעד פיותי מורס לנערי צ"י בבית הספר אשר בקאמעניץ סאלדאלסק, בשנת תרע"ז. ומכתב הראשון זה כבר נדפס "בבהמגיד" כ"ג תמוז שנת תר"ז נוממער 31. ועתה כלאשר באית ה' לי מעמל ומרדס גם מן כבדת המורס הקדושה, ולשכ בשלוס בבית מוחני הככבד, יוסף שנית ידי לכתוב ע"ד החנוך. ועוד חוון למעד וינאו ליזר איס"ש.

והשתדלותו בבחינת כחותיה והפעליותיה. רבות הנה הידיעות
ההכרחיות האלה, עד אשר בהעדר ידיעתם לא יתכן להורות
וללמד, כאשר יבצר מהאומן להוציא בלי למעשהו בהעדר כלי
אומנתו. וכמעט אין רשאי לאיש קצר הידיעה כמוני, לחקור
ולדרוש בענינים מופלים ומכוסים כאלה.

אבל מה שהביאני אל העיון הנכבד הזה הוא תלונתך,
כי שמעתך אחי שתלונך ומתקצף על תלמידך, ולהתגולל
עליהם תמיד בעלילות ופשעים, מפך ומפי אנשי מגורך שמעתי
דאנתך ואת כל יגונך ממנהגם ומעשיהם, בעיבט מוסר תפקדם
לרנעים תאנף ותגער בהם עד אשר נחר גרוך מצעקה, ולבך
דוי מרוב כעס ויגון. כה אחי שמעתך מתגודד ומתאנח במר
נפש, לזאת אענך אבאה כהיום בהעיון הזה, אם כי לא היטב
בקי גם אנכי בו, אך למען הראותך לדעת כי תלונתך הוא
רק עליך, ואתה אך אתה תאשם בכל מנהגיהם ההוללות,
אשר תאמר עליהם אשמים המה, משהתם אך בך אחי, אך
בך מומם. בזאת אשר יחסר לך לב מבין בכל הידיעות
הגצרכות אל העבודה הנכבדה והנעלה הזאת, לא תדע
להתחקות על שרשיה ועקריה התלויות בה, לתנך את הנערים
על פי דרכם, ולהתנהג אתם בחכמה כרצון ושבע נער ונער.
במה נחשב המלמד אם במלמד בקר לבד יחשוב להחכים את
תלמידיו, רק בשבט אפו עברה וזעם ידמה לתת להם רוח
אחרת, רוח דעת ובינה תחת רוח ההוללות והגלדות? אם
כמוהם גם אתה אחי, טוב לך כי תחדל מללמד, אך צא לך

בעקבי הצאן ורעה במקל חובלים על משכנות הרועים! —
את כל דבר רע ומשחת אשר ימצא הרב בתלמידו,
אותם יפשפש ויחפש בחפש מתפש בקרבו, כה נאום חכם
אשכנזי אחד, רצונו, לא שיחויב להיות משחת כזה בקרב ולב
המורה, אבל ראוי שיתלה החסרון הזה בו לחולשת הבנת
בהשגת טבעם ומזגם, והנראה מדעת וכוונת החכם הזה הוא

כאשר אמר לך בקצרה, אין בטבע הילד להיטב ולהרע
 בכונה מיוחדת כאיש גדול בא בשנים, לפי שהכוונה לא
 תפל אלא במי שנשלמו כחותיו, ויש לו חלק ברעת, אבל
 לא כן הנער הבלתי נשלם עוד, חכמתו עדנה צרורה באפל
 הילדות, צופיה היא — כספיר השפון ושמן בחול — אל איש
 חכם ואמן מיב, שיוציא הוד וזרה אל הפועל, הגה לזאת
 יקרא כל מעשי הנער ומעלליו, אם רעים וטובים, נאים
 ומנונים, רק פעולות מקריות או הרגשיות, רצוני,
 אשר יעשה אותם בלתי כוזנת ומחשבת מה, כי אם בסבת
 הדגשותיו, הדבר שירגיש בו איזה עונג ושמחה ימהר לעשותו,
 ואם ירגיש את הפכם ימנע ממנו. ומפני זה אין אנתנו יכולים
 לשפוט את הנערים כפי מעשיהם ולאמר: זה תא, וזה צדיק,
 זה טוב. וזה רע, כאשר לא נוכל לכנות הבעלי חיים בשמות
 חכמים וכסילים, חסידים ורשעים לפי מעשיהם המבעיים, דים
 לא נאמר על שור אכל עשב, היגע בזעת אפו, לתרוש,
 ולעדר את האדמה, חסיד, ועל פרא למוד מדבר, רשע. לכן
 כל מורה ומורה, אשר יגש אל עבדת הקדש הזאת, להדריך
 ולהאשיר את הנערים רכי ימים בדרך החכמה והמוסר, חובה
 עליו לצייר בדמיונו, כי לא את אנשים מבינים במדע הוא
 מתעסק, אבל רק בבעלי חיים העלולים לקבלת שכל האנושי.
 אחרי יגיעה עצומה, והשתדלות רב, כפי כח השכל, ותבונת
 משפיעם, וכמו שיתחייב בהכרח להיות הצל הנאצל שזה בכל
 איכותיו וכמותו אל המאציל המסובבו, בעקמימות או בהישרה,
 בגדלות או בקטנות (מובן סאליו שכוונתי בעתים מזומנים) ולא
 נתלה אחת מכל אלה שזכרנו בצל המסובב לבד, ככה יחויב
 גם כן שתהיינה כל מדות נפש הנערים ותכונתם, כפי מדות
 והנהגות אומנם ומוריהם, ואם המצא תמצא בנער איזה מדה
 נשתתה, אזי ראוי למורה טוב ואהב את האמת, שיפשפש
 וימשמש במעשיו, ויתלה החסרון אך בו. והכלל שיבין

המורה, כי כחצים ביד גבור, לירות אותם הלאה, למרחוק או קרוב, כן בני הנעורים בידו להדריכם ולנהלם כפי חפצו ורצונו, כי לבביהם השדורים והנקים מכל סיג ושמן דופי, בידו המה, להפזותם אל כל אשר יחפוץ, ובכל אשר יתנכם ישמרו לעשות; גם כי יזקינו לא יסורו מאתם, וזאת היא כוננת רבותינו ז"ל האמתית שאמרו (אבות ד') הלומד ילד למה הוא חומה, לדיו כתובה על ניר חדש וכו'. רצונם, כי דברי המורה ירדו תוך חררי לב הנער, לפעול בקרבן כפי מחשבתו וכוונתו עליו, כאשר תהינה האותיות על תבנתן בשיעור ובמדה היא, כמחשבת כותבן הכותב על ניר חדש, מה שאין כן בגיר מחוק, שהאותיות הכתובות עליו רחוקות מאד ממחשבת הכותב בתחלה, לפי שהדיו בנוחו על הגיר הוא מתפשט אנה ואנה, בסבת המחיקה עד שכמעט בין האות המונחת בכח כוונת הכותב, ובין האות הנכתבת בפועל, הברל גמור בתבלית ההברלה, ולזאת אמרו, הלומד זקן, למה הוא דומה, לדיו כתובה על ניר מחוק (*).

ואחרי התבאר כל זאת בברוג צריך המורה להתקדש

ולחבין

(* אין לומר שכוונת רז"ל במשנה זו, להורות לנו דיפה כח זכרון של הילד מכח זכרון הזקן, כיתרון ניר חדש מן כמחוק, ר"ל, שהלומד ילד, הלמוד נחקק בכח זכרונו ככתיבה על ניר חדש, ולהסד זקן, הדברים נמחים מזכרונו, ככתיבה על ניר מחוק, ולפי זה יסיה הניר עקר הנדמה בדבריהם, דא"כ מאי מחוק דקאמרי, הא ניר מחוק לאו בר כתיבה הוא כלל וכלל, וזקן נהי דזכרון אין ליה, אבל מי יאמר כי דעת נמי לית ליה להבין דבר כילד? ואין הדומה שזה להנדמה, ועוד מלת דיו מיותרת היא, היה להם לומר: הלומד ילד למה הוא דומה ככתיבה על ניר חדש שאינו מחוק, והלומד זקן למה הוא דומה, ככתיבה על דבר שנמחק. ולכן נראה לפרש, שפקר הנדמה בדבריהם הוא ה' ד' י', וכוונתם, כאשר בארתי. ודק היטב במלת לדיו שהזכירו בדבריהם והבין.

ולהבין את עצמו לשני דברים גדולים, הדרושים לתועלת
התנך, הלא המה: א) להדבק במדות ישרות, ובהנהגות
נכונות, ולקנות לו לב מבין וטהור, להיות על ידם מוכשר
להשתמש בתגא, ולהיות לאחרים, כאמרם ז"ל: מהר קודם
שתפטר. ב) ואתר שהגיע לשלמותו ונמצא שלם בכל תכונות
נפשו ומדותיו, אז צריך להבין ולהשכיל בסתר מדרגת טבעי
תלמידיו, ולהשתדל במעצות ודעת, איכה ובמה יצליח לעורר
את כשרונותם, הנרדמים במעמקי לבם, ואיך יוציא את
שכלם הטמון בהם אך בכחם אל הפועל. וזה יסוד ועקר גדול
בדרכי התנך, למי שעושה מלאכת ה' בלי רמיה.

אבל מה שצריך לדעת ולהתבונן ההבדל בין שני דברים
הנוכחים זאת היא, כי בענין הראשון, והוא בדברים שבין
המורה לעצמו, באה האזהרה למורה בחיוב. רצוני, נוכל
לחייב את כל הדברים והמדות שיקנה לו המורה, והוא מה
שאקראם: מצות עשה, רצוני, יתכן לאמר אליו: כזו ראה
ועשה, ומנין המצות האלה, ומספרן רבים המה, ואני לא
אכתוב רק קצתם, הנראים לי כעקרים כוללים פרטיים רבים.
והמה: א) לב טוב, כי ממנו תוצאות כל המדות ומעלות
האדם, ומצות עשה זו תכלול בה כמה מצוות נודעים לכל
נבון. ב) אמונה, רצוני, שיהיה לבו תמים בעבודה זאת,
ויפנה מכל דבר, המונע ומבטלו מהתעסק כראוי את תלמידיו,
ויהיה אך תורתו אומנתו, וכל מחשבות לבו תהיינה רק
לתועלת ולטיבת הניכיו, ומי שנפתה לבבו בעסקים אחרים,
בעניני דרך ארץ, המוליכים אתו שולל, עליו אמר הכתוב:
ארור עשה מלאכת ה' רמיה. ג) סבלנות. להטות שכמו
לסבול באהבה ונפש הפצה, את שחת הילדים, את הצער
גבל התלאה שיש בהעבודה הזאת, ותועלת המדה היא
גדולה מאד, עד שלמותר לי לבארה. ד) מתיונות, לחשב
את כל דרכיו, ובל יהיה בהול ונמרד, יערוף כמטר לקחו,
וכסל

וכטל זיל אמרותיו בנתת ובנעימות, להטות בואת אתריו את תלמידיו, ושתהי רוחם נוחה הימנו. והיא מדה ממדות החכמים, כמו שנאמר: דברי חכמים בנתת נשמעים, (קהלת טו, יז). ה) ארך אפים, והוא, שיבחר לו המדה המשובחת לחכמים, כגון קשה לכעוס ונוח לרצות, אשר אמרו ז"ל, זו מדת חסיד, והמדה הזאת הכרחי מאד בלתי ספק, ומי שהוא מהיר חמה, בקהל המורים לא יבא, אם הוא סבל ועוכר את נפשו, איך יתקן זולתו? אם את עצמו אינו יודע לשמור, איך ישמור את אחרים? אם עליו לא חס, על אחרים לא כל שכן! וזאת אחת ממדות הבסיל כמו שנאמר (שם ז', ט') כעס בחיק כסילים ינוח. ו) עריכת שפתים, להיות בקי בטיב הלשון, וללמד לתלמידיו בלשון מדברת צחות, וללמד גם כן כי יבחרו להם לשון ערומים, וזאת תועלת גדולה מאד, להשרש הלמודיות בלבם לעד ולזכרון עולם, ולהבין עיז אל נכב בלי גמגום את כל אשר הוא מלמד אותם, ושה"כ: לב חכם ישכיל פיהו, ועל שפתיו יוסף לקח (משלי יז) ר"ל, כי המורה אשר לו לב חכם, ישתדל להשכיל גם את פיו שידבר צחות, כי ע"י שפתיו יוסף לתלמידיו לקח, היינו הלמודיות, באשר שיבינו וישכילו כל דבר על אפניו. ואמרו ז"ל: בני יהודה שהקפידו על לשונם, נתקימה למודם בידם, בני גליל שלא הקפידו וכו' לא נתקימה למודם בידם (ערובין פ' ה) והכלל יזהר כל מורה, להתרבק במדות הישרות האלה, ויתרחק מהפכן.

אמנם לא כן בענין השני, רצוני, בין הדברים וההנהגות שבין המורה לתלמידיו, כי פה לא נוכל לתת כללים מחוייבים, ולגדר את ההנהגות, אשר רק באמצעותם יעורר נפש הנער מתרדמת הילדות, ויוציא את כשרונותיה הטמונות בה בכ"א אל הפועל, באשר לא טבע ומוג כל הנעדים שזה, יש דבר שיועיל לנער זה אבל ח"ק לזולתו. וכמו שיש ביניהם הבדל

הברל בחומרים, ריל, באברי גופם, עד שלא יתכן לתקן בגד או מעל אחד לרגלי כל הילדים, כן ההברל הזה בשכלם ובטבעם, עד אשר לא יתכן גם כן לתת כלל אחד, העתה ומדה אחת לתקן נפשם ומדותיהם, וכאשר לא נתלה חסרון ברגל הבלתי תשתוה במרתה אל מדת מעל רגל איש זולתה, ככה אין גם כן, דבר רע וחסרון בנער הבלתי מתלמד ומתישר על פי הדברים והנהגות שמתלמד בהם זולתו, ולפי שטבעם שונים, מסורים הנהגות דרכי התנוך אל המורה, אשר הוא חכם ומבין מדעתו, וזאת היא כוונת החכם מכל אדם באמרו: תנך לנער על-פי דרכו וגו' (משלי כ"ב ו') ריל, השכל ודע את לבם, וקנה לך תחבולות לחכם על פי דרכם, איש ואיש לפי טבעו ומזגו.

אפס הדברים שיש להתבונן בן הרב לתלמידיו, המה רק על דרך השלילה, והוא מה שאקראם: מצות לא תעשה, רצוני, שטכל להזהיר את המורה ולצות עליו הדחקתו, ובדילתו מאחם, כמו: לא תקצוף! לא תחבל! לא תגער! ולא תכה! כי לא על ידי עברה חזעם, מכה ונגע, תעזב הרוללות מלב הנער, ויהפך לאיש אחר, אתה תכה, והוא בסתר יעשה כל הבלי ילדותו, לא בודק ולא במעל, כי-אין כל זאת בטבעו כאמור, אבל רק מצד הפשו הנתן לו מאת הטבע, ומקוצר בינתו למאוס בעצמו ברע, ולבתור בטוב, וזאת יעשה להם המורה להשכילם יתנהג אתם בהכמתו בנתת ובנעימות, וירגילם לאט לאט בתחבולותיו שיבינו מעצמם, אנוו היא דרך טובה וישרה, שידבק בה האדם. לא תתעלל בו! ולא תבזהו! אם עזת עליך, פן הסתר יסתיר את דרכו מאתך, ומתוך זה ילמד לרבר שקר, וגדולה היא מאד הרעה היוצאת מזה, עד שבאו חכמינו ז"ל ואמרו בתכמתם: יהי כבוד תלמידך, חביב עליך כש לך (אבות ד'). אל תהיה עליו

עליו כאדון המושל בעברו! פן ישנאך, ותהיה בעיניו כרב החובל, ובית הספר כמקום בכי ואבל, וכל המצוות וההנהגות כאלה ודומיהן כללו רחל באזהרה כוללת אתה ואמרו: לא הקפדן מלמד, (אבות ב'). אל תכביד עליו למודיות יותר מכחר! ואל תבקש ממנו גדלות הנשגבים משכלו! כי תדמה כמו שמבקש פרי בעת הפרח. אתה אמרתי, כי בני הנעורים יהיו בעיניך, רק כבעלי חיים העלולים לקבלת השכל באריכת הזמן, וכמו שלא יתכן לכוף את התנוק, ולא לצדו בחוקה כי יקום וילך על רגליו, בטרם נשלמו כחותיו ובריאת גופו, ככה לא יתכן לבקש גם כן מעד דברי הכמה, מטר ודעת, בטרם נשלמו כחות נפשו, שכלו, ורעיוני לבבו. מי חכם ויבן אלה ההנהגות והתוקים! נכון וידעם, כי נפלאות מאד דרכי התנוק! מורים משכילים ילכו בהם, וישכילו את תלמידיהם, וכסילים יכשלו בהם, ויכשילו את הרבים.

ואחרי ככלות חקירתנו בחובת הידיעות, ואופני כל ההנהגות והמדות, המוטלת על כל מורה המשמש כהונן בעבודת התנוק, ואעד מלא את ידיו לשרת בה באמונה, נשובה נא עתה ונתקרה בהתנוק עצמה, ביקרת מעלתה ובחן ערכה הנעלה על כל הדברים וקניני התבל ואמר: התנוק הוא יסוד מוסד לאשר ולהצלחת האדם בחיים בכלל ופרט, רצוני, כי שלמות איש הפרטי וכל העדה, כל טובם והצלחתם, תלויות אך בה, ולפי מעלת או שפלת התנוק בעת מן הזמנים, יסבו גם כן הטובות והרעות אשר תקראנה לאיש או לגוי גם יחד. בצאת האיש מבטן אמו, ערום וחסר כל, כאחד מחיתר-יער, תקבלהו בחיקה* ותחליץ לו שר, להניקו

דעת

(* כנר אמר הראב"ע, כל דבר שאין בו רוח חיים זכרשו ונקבוו, וכדאי הוא החכם הזה לסמוך עליו בשעת הדחק, במקום שיש בו חסול יופי כמליצה, אם נחמיר על עצמנו כדין, לכלתי ילכש שם פיה שמלת אהם.

דעת ומדות חכמה ומוסר, ותלמודו ארחות חסד משפט
וצדקה, עד אשר יגדל על ברכה ויהי לאיש מבין ומאושר
בארץ, אתרי כן תשכילהו לדעת, כי לא רק על טובו
ואשרו לבר ידאג ויחוש האדם, כי אם גם על טוב והצלחת
הכלל, כל ישעו וכל תפצו יהיו אך להיטב, ולהיות לאיש
אמנים לחיי החברה. יתרחק עצמו מעדן ותענוגות, וינזר
מכל דבר נחמד ונעים המועילו, אם אך ירעו וישחיתו אל הקהל
בני חברתו כי כאבני הבנין האדם בארץ, אשר יתלקטו אותה
לאחת, ויכוננו חומה גדולה ובצורה, אשרי החברה שאנשיה
טובים ונבונים, הולכים ארחות חכמה מוסר ודעת! אשרי
הכלל שכבה לו, כהררי עד יכון להוד דורים. לנצח
בל ימט!

מכתב שני

בהתחקותנו בחקירתנו על שריטי התעך, במכתבנו
הראשון, שמנו לבנו לבאר רק את המדות וההנהגות,
המכשירים את המורה לשמש כהוגן בעבודה הקדושה והנעלה
הזאת, וגזרנו אומר, איך יתנהג בתחלה את עצמו, במדות
המחייבות, ואתרי כן את תלמידיו במדות השוללות, מבלי
חקר ודבר דבר על אדות הידיעות והלמודיות, וזולתן מן
החכמות, והמעשים, לפרשם איזה מהם שילמדו, ולבאר
אותם באר היטב בכל אופניהם ופרטיהם, ולשער כמותם
ואיכותם, ולזאת היתה תשובתך אלי נכונה, ושאלש שאלת
מצי, (א) לגדר לך הידיעות והלמודים ולפורטם, איזה מהם
המועילים והנבחרים, שתלמדם לתלמידך. (ב) אם יתלקו
למדידות, והמה מצוות ה' ותוקיו מלמדי המדיני ותקותיה,
ויתקן ללמד לנער ולהורותו למודי דבר אחד מבלעדי למודי
דבר השני. (ג) ולמי לאחד מעני הלמודים האלה חיתרון. ואם

בי הקשית לשאול אחי, לפי שלא יתכן להשיב לך דבר על שאלותיך, בלתי הכנס במריבה וחלוק הדעות, אשר רבו כמו רבו בהענין הגדול ורחב המחקר הזה, ובפרט בין עמנו בני ישראל, אבל לאהבתי את הדרוש היקר הזה, ולחפצי בו לגדל תועלתו, ולחין ערכו ומעלתו הרוממה הנני לעשות רצונך, ולחיות לך גם אני דעתי, אם כי צעיר וקצר הידיעה אנכי. ידעתי כי כבר קדמוני בהענין העמוק הזה אנשי השם חכמים ונבונים, אשר קטנם עבה ממתני, ולא הניחו לי מקום להתגדר בו. אמנם הרשות נתונה לכל אדם, בשגם הוא בעל בחירה חפשית, לדבר ולכתוב כרצונו, וכמחשבות לבו, אשר על כן אכתבה היום בספר אך למעני ולמענך, את כל העולה על רוחי, ואת כל הדברים אשר חזו לי רעיוני לבבי ושכלי, השמע ישמע, והחדל יחדל.

לבעבור תהיה אליך הפעם תשובתנו על דברת הענין הנכבד הזה תשובה שלמה ומספקת, הנה אנחנו ראים גדול ההכרת והחובה, להאריך מתחלה ולהתבונן אל תכלית התנך וכוונתו, תחת מה שקצרנו במכתבנו הראשון, ונחלק את התנך בעצמו, לפי דעתנו, לשני ראשים נבדלים, כללי, ופרטי, ר"ל, בראשונה נשים השקפה עיונית על התנך ונדבר מתכליתו בדרך כלל. השניה לכל מין האדם באשר הוא אדם, ואחרי כן נשובה ונדבר על התנך בדרך פרט, שתכליתו אינו כי אם לגוי אחד, ולממלכה אחת. ונשכיל ונדע אחרי התקווה הזאת תכלית התנך ליהודים בפרט. ולהיות התכלית במה שהוא נמצא בתנך הכללי קודם בטבע להפרטי, לכן ראוי שנקדמנו בעיונינו ונדבר מתחלה מתכלית תנך הכללי, ואחר כך מתכלית תנך הפרטי, שהוא מסתעף ממנו.

בשתי מדות כנסת החברה נמצאת. מכלל, ופרט, ר"ל, מאהבת איש לרעהו וזולתו, זמאהבת עצמו, ואם אמנם המדות האלה הפכיות הנה לפי השקפה ראשונה, כי

אין בכלל מה שבפרט, ואין בפרט מה שבכלל, אבל אחרי העיון יתבאר לנו היות שתי אלה עמודי התווך, שעליהם העולם עומד. אהבת איש לזולתו, תשים לפנינו משפטים וחוקים, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בתברת עם, ובשמירת כל איש פרטי את התובות האלה שנצטוו עליהם, יתאחדו כלם לאגודה אחת, ועולם הסד יבנה. אולם מה ראה על ככה האיש הפרטי, ומה מגיע אליו, בעשותו החוקים והתובות האלה. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב, בלתי תהיה סוף המעשה ההוא והתכלית במחשבתו תחלה, ומה אפוא הוא התכלית, המעורר בלב האדם אהבה לזולתו, ולצאת ידי חובתו לאחרים? הלא הוא אהבת עצמו ושלמותו, אשר לא תמצא רק באמצעות האשר ושלמות אנשים אחרים זולתו, ומבלעדי זאת לא יתכן שלמות האיש הפרטי, מציאותו וקיומו, כאשר לא יתכן מציאת אחד מאבריו והיותו נפרד לבדו מנותרו. וא"כ, תובות האדם לזולתו הן המה האמצעיים להשגת תכליתו. אשר על כן טובן מאליו, שיש גבול ותכלית לאהבת עצמו, וצריך האדם לאמר לה: עד פה תבא ולא תוסיף, אם ברי לו שתלך ותזיק לאחרים. ואין לה שמירה מעולה, אלא בהגביל ממשלתה, ובהחליש כחה בתובות שבינו לעצמו. ויהי מחשב תמיד הפסד אהבת עצמו מוגבלת, כנגד שכרה, והנאת ההוה כנגד צער העתיד, וזאת היא אהבת עצמו באמת. חולתה, שזא גם כנסת החברה, כל משפטיה וחוקיה מהבל המה יחד, כי מי יחוש למלאות חובותיו לאחרים, לאהב אותם ולדאוג להשלמתם, אם הוא משחית נפשו, ואינו אהב את עצמו, ובלתי דאג להשלמתו? מי יבקש אמצעיים, וכלי אומנות, אם אינו יודע למצא בהם חפץ, ואת התכלית המתוקן ונולד מהם? מה נמלצו דברי רדל, ומה עמקו מחשבותיהם באמרם: ויברך אלהים את האדם לפיכך נברא האדם יחידי ללמד, שכל המאבר נפש

אהת וכו' כאלו אבר עולם מלא, וכל המקיים נפש אתה וכו'
כאלו קיים עולם מלא וכו' ולפיכך צריך כל א' לומר:
בשבי ל' נברא העולם וכו', ולברר את דברי ביתר באור,
הנני מביא דברי הרב החכם הכולל רמב"ם. וזל "אנתו
משיגים אשר עצמנו בין שלא ע"י אמצעי (מוניסטובמר), זבין
ע"י אמצעי (ויסטובמר), ואנתו בעצמנו היו נהיה, או תכלית
(לופק) ודבר המקבל הפעולה, (גנפסטמט) ביהר, אם שנהיה
רק התכלית לבד, אמנם הדבר המקבל הפעולה, הוא עצם
אתר זולתנו, אשר נחוש להצלחתו, על פי אהבת עצמו
יקיים בנו האופן הראשון, ועל פי אהבה לזולתו האופן
השני. בלתי אהבת עצמו, לא תקום אהבה לזולתו, כי
תהיה דבר בלי תכלית. ובלתי אהבה לזולתו, לא תמלא
אהבת עצמו, כי היא דרוש תדרוש בהכרח גם דברים נמצאים
זולתנו. « מבואר מכל הנאמר, ששלמות האדם היא, מכלל
שהוא צריך לפרט, ומפרט שהוא צריך
לכלל, ושקל ישקל האדם אהבת עצמו ואהבה לזולתו
במאזנים, כי ישאו יחד, לבלתי ישביתו שלום נפשו ואשרו,
בהבביו על כף אחת יותר מזולתה, כי משתיקן תצא השלמות
ואשר אמתי.

אבל מי מלמד לאנוש להבחין בין שתי המדות הללו,
ולאחד אחת לאחת למצא חשבון, למען יראה את נפשו טוב
בעמלו, הצלחה וחיי עולם? מי תפן את רוח איש, וילמדו
בארח משפט, וילמדו דעת דרך אהבת עצמו, ודרך אהבה
לזולתו יודיענו? קול מי קורא באזנינו לאמר: זה הדרך הטוב
לכו בו כי תאמינו וכו' תשמאלו? הלא חכמה תקרא! והיא
תתן קולה, היא תורה לאדם דעת תכלית בכל מעשה
מוסרי שיעשה, ותלמדו לבחור אמצעים טובים להשגת
התכלית ההוא, היא תשים בלב איש, שהוא בכלל, ויצא
מן הכלל ללמד, ולבקש טוב לו ושלמות, כי לא אך טובתו
ודרוש

יִדְרוּשׁ , וְלֹא לִלְמַד עַל עֲצֻמוֹ , אֲלֵא לְבַקֵּשׁ טוֹב וּשְׁלֵמוֹת כָּל
אָדָם , וְלִלְמַד אֶל הַכֹּלל כָּלֹז , וְכֵן כָּל אִישׁ שֶׁהִיָּה בְּכֹלל וַיֵּצֵא
לְתַרְבוֹת רֵעֵה , לְדוֹן בְּדַבָּר שֶׁהוּא רֵק עֵינָיו , וְנוֹגַע לְעֲצֻמוֹ ,
הִנֵּה הַחֲכָמָה מַחְזִירָתוֹ לְכֹלְלוֹ !

מִי כַּהֲחֵכֵם יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דְּבַר , לְפֶשֶׁר וּלְהַכְרִיעַ בֵּין שְׁתֵּי
הַמִּדּוֹת , בֵּין אֲהַבַת עֲצֻמוֹ , אֲשֶׁר הִיא הַתְּבִלִּית , וּבֵין אֲהַבַת
לְוֹלָתוֹ , שֶׁהִיא מוֹכֵנֶת לְאֲשֶׁרוֹ , וְעַיִי יִשְׁתַּלֵּם ? וּמִי כִנְבֵן יוֹדֵעַ
טוֹב וָרָע , לְבַחֹר לוֹ אֲמֻצְעִיִּים טוֹבִים וַיִּשְׁרִים , שִׁוְלִיכּוֹ אֹתוֹ
קוֹמְמִיזִת אֶל מַחֹז חֲפֻצּוֹ , אֶל הַתְּבִלִּית הַנֶּאֱמָן אֲשֶׁר אֵלָיו
תִּשְׁוֹקְתוּ ? — —

אֲךָ רֵאשִׁית חֲכָמָה אָמַר דּוֹד נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל הִיא
יִרְאֵת ה' , וּבְנֵי הַחֲכָם מְכַל אָדָם אָמַר גַּם הוּא בִּלְקַח מוֹסְרוֹ :
«יִרְאֵת ה' רֵאשִׁית דַּעַת» הִיא הַחֲכָמָה וְהַדַּעַת הָאֲמִתִּית , וְכֹל
חֲכַמַת אִישׁ וְדַעְתּוֹ כֹּאפֶס וְכֹאֵן נִגְדָה , יִרְאֵת ה' , הִיא רֵאשִׁית
וְתְּבִלִּית , וְהִיא אֵם כָּל הַיְדִיעוֹת וְחֲכַמַת אָדָם . כֹּאֲשֶׁר תִּפְקַחְנָה
עֵינֵי אִישׁ , וַיִּרְאֵה לְפָנָיו הַשָּׁמַיִם וְשֵׁמֵי הַשָּׁמַיִם , הָאָרֶץ וְכֹל
צְבָאָם , אִזּוּ יִכִּיר וַיִּדַּע גְּדוּלַת הַבּוֹרָא וְרוֹמְמוֹתוֹ . וַיִּתְּפֹלֵא לְמִרְאֵה
עֵינָיו , מַה גְּדוֹלוֹ מַעֲשֵׂי ה' , וּמַה עֲמֻקּוֹ מַחֲשַׁבוֹתָיו !
וּבַתְּשֻׁאוֹת רִגְשׁ נוֹרָא יִשׁוּב אַחֲרָי כֵן לְהַתְּבוֹן עֲלָיו , וַיִּשְׁתַּוֵּם
אֶל הַרְעִיּוֹן , כִּי עֶפֶר הוּא , חֲרִישׁ כְּחֲרִשֵׁי אֲדָמָה , אִזּוּ תִבֵּא
בְּלִבּוֹ יִרְאֵת ה' מֶלֶךְ הַכְּבוֹד , וְרוּחוֹ תִפְאֵר וְתִרְוֵם אֱלֹהֵי כָל
הַבְּרִיּוֹת , אִזּוּ יִבֵּן הָאָדָם בְּלִבּוֹ וּבְנַפְשׁוֹ יִרְגִישׁ אֶת הַחֲזָקָה
הַגְּדוּלָה אֲשֶׁר עֲלָיו , לְתַת גְּדוּלָה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית וּשְׁבַח וְהוֹדִיָּה
לְרַבֵּן כָּל הָעוֹלָמִים , וְאֲרוֹן כָּל הַתּוֹלְדוֹת , אִזּוּ יִתֵּן אֶל לִבּוֹ
לְלָכֵת אֲרֻחוֹת חֲכָמָה , בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט , לְשִׁמּוֹר
מִצְוֹת ה' וְחֻקָּיו , לִירְאֵה אֹתוֹ , וְלַעֲבֹדוֹ בְּלִבְבֵי שְׁלֵם , וְאִישׁ
בְּעַר לֹא יוֹדֵעַ , וְכִסִּיל לֹא יִבִּין זֹאת ! יִרְמִיָה הַחֹזֶה
בְּהוֹכִיחֵו לְיִשְׂרָאֵל עַל חַטָּאוֹתָיו יֹאמֵר בְּתוֹכָתוֹ «אֵיכָה תֹאמְרוּ
הַלָּמִים אֲנַחְנוּ וְגו' , הִנֵּה בְּדַבָּר ה' מֵאִסּוֹ וְחֲכַמַת מַה לָּהֶם »
וְאִיּוֹב

ואיוב בסערת רוח מליצתו אמר: «ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה! וסוד מרע בינה» ומה טוב ונעים דברי חכם מסרי אחד: «העדר יראת ה' ואמונה, היא העדר חכמה ותבונה» אמנם לבעבור מלאות את החובה הגרולה והקדושה הזאת כראוי, להודות לה כי טוב, ולכבדו על חסדו וטובו, עלינו לצאת ידי שתי חובות הללו, חובות האדם לעצמו, וחובות האדם לזולתו; כי רצון האל ית' לתקן, ולקשר על ידי החברה, את כל יחסי הדברים שבינינו לבנינו, וכאשר נשכיל ונתבונן היטב נראה כי לא נוכל לעבוד אתה, ליראה אתו ולכבדו כהוגן רק באמצעות הקבוץ וחברת עם, כי מה זה שאל מאתנו? ומה הוא חרש ממנו? הלא אמר מיכה המורדשתי «כי אם עשות משפט, ואהבת חסד, והצנע לכת עם אלהיך» הנה פה אחד הוא את נעים ומירות ישראל להגיד לנו: כי לא ירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן, כי לו תבל ומלאה, אבל רוצה ה' לב טהור, ורוח נכון, ובעשות האדם משפט וחסד את רעהו, הוא הכבוד ותהלת האל ית'.

מִי יֵעֲלֶה בְּתֵרֵיהֶ וּמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קִדְשׁוֹ?

נָקִי כַפַּיִם וּבֵר־לֵבָב!

אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא לִשְׂוֹא נַפְשִׁי, וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה תוֹ.

זֶה דוֹר דּוֹרְשָׁיו, מִבְּקֵשֵׁי פִנְיֶךָ יַעֲקֹב סֵלָה!

מכל הדברים האלה תצא לנו תורה, כי תהלת ה' וכבודו, אחת היא את החסד וכבוד האדם, ולא יפרדו זה מזה, כאשר ידמו הנוערים חסרי לב, אבל אחוזים ורבוקים המה יחד בקשר של קי מא אמיץ וחזק, לא יתכן לו לאדם לצאת ידי חובת אחד מהם, בלתי יצא גם ידי חובת השני. «נקי כפים ובר לבב, הולך תמים, ופועל צדק, זה דור דורשיו, מבקשי פניך ה'!» — ואיה אפוא איך ימלא האדם את כל

התובות האלה, להשיג ארצות חיים, ולקנות לו האשר
ושלמות? אם לא בקבוץ וכנסת התברה, והוא מה שאמר
עה"ש «כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו»,
וכל שאין זכר אין רוח המקום נוחה הימנו» (אבות פי"ג).
מעתה עלינו המשפט לדעת כי תכלית התנוך וכוונתו הוא
ישוב העולם וקיומו, להרבות שלום וחכמה, ולהגדיל התפירה
ולהאדירה; אמנם זה אי אפשר להיות רק בעזר כל הדברים
שזכרנו, היינו, ללמד לבני אדם יראת ה' ודעת אלהים,
ולדת בלבם בינה ומוסר השכל, למען יבינו צדק, ומשפט
ומישרים, לנצור ארצות משפט, ולשמור את המצות והתובות
שבינם לעצמם, ובינם לזולתם, ולכן ישגיה התנוך על
השלמת העקרים האלה שזכרנו כאחד, מבלי הברל אותם,
ולחלקם זה מזה, והמה אם כי נפרדים המה איש מרעהו,
לפי השקפה ראשונה, אבל מתלכדים ומשתתפים כאחד —
בעני חלקי המספרים המלקחים ודחתים — למלאכה אחת,
והוא להשלים את האדם בידיעות ומדות, ולעשותו מועיל
לזולתו, ימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ולפי
דברינו כולל בקרבו החינוך הפלילי, למודי דת אלהים
ומוסר חכמה, ולמודי ברית המדינית, ככל משפטיה
ותקותיה.

אמנם זאת תורת התנוך על דרך מפשט, ר"ל, כל
כוונתנו היתה עד כה, רק הבין צורת התנוך לאשורה, וכל
דבר שהוא כולל בתוכו על אפניו, בלי הבט אל עם ולשון,
לצרור אותו בצרור החקים האלה יחד, ואם אמנם צורתו היא
דבר השווה לכל נפש האדם, והכל חייבים בזכירה ושמירה
את הדברים והתובות, אשר שמענום מפי התנוך הכללי, אבל
האמר התנוך והמעשה שיעשה, הוא מבדיל בין עם לעם, בין
מדינה למדינה, הן לאמים בו יפרדו, ולאם מלאם יברל,
מפני שכל מעשה הוא אחוז ותלוי באופנים ותנאים שונים.

ואלה תולדות הזמן והמקום, חמה אבות כל החלופים, השניים והמפורות שהיו והיו בתבל, ולכן מי תבא בשם ה', להשכיל להשיב לבני מדינה אמת, תזכה עליו לחשב דרכו, ויהיה מתהלך בגן התעך לרוח הזמן והמקום, וישכיל היטב ויתבונן אל מצב האומה ויחוסה אל שארי העמים וזלתי; כי במעלות יעלו על מוצה ההשכלה וההשלמות, לאט לאט, וכל הדולגים על המעלה ויפשעו בה, הנם שבים לרדת אחרינית עשר מעלות, וערבוביא בא לעולם. במקל נועם ידעה רעה חכם עדרו, ויתנהל לאטו לרגל המלאכה אשר לפניו, ויודע צדיק נפש בהמתו, כי הילדים רכים, והצאן והבקר עלות עליו, ודפקום יום אחד ומתו הצאן! — ואל זה יביט וישגיח החנוף הפרימי, לשער ולצמצם בערך השוה ובריוק היטב, כמות הלמדנים ואיכותם, הדרושים לאחד מן המקומות, ולתועלת הגוי שהוא היושב בו.

ולהיות ישכונת התנך היא לתקן את האדם אל החברה, ולפארהו במדות ויריעות, שיועיל בהם לזולתו, כאשר אמרנו, הנה לזאת נקל לנו עתה לגדר את הלמדנים והיריעות, אשר התנך הפרטי כולל בתוכו ולפורטם, הלא המה: א) אשר הוא הכרחי והקודם בלי ספק, הוא, לשון המדינה, כי הוא הברית המברית את כל אנשי המדינה הפרטיים לכלל אחד, והוא כחומר המחזק ומצדף את כל הלבנים לקיר ולבנין אחד. ב) ואחריו מן היריעות ומן החכמות והמלאכות, ומן המסחר וכל דבר צורך הנהוגים אך בהארץ; ולפי שאין היכולת ביד האדם קצר ימים ודל שכל, ללמוד בעצבא חיו את כל היריעות ולהשתלם בהם, ולכן החובה על המורה, להתחקות בבינתו על כשרונות תלמידו, ולהתבונן היטב אל תכונות נפשו, כאשר זכרנו כל זאת במכתב הראשון עיד התנך, למען דעת אל איזו יריעה מן היריעות, ואל איזה מעשה מן המעשים

המעשים, הוא מוכשר, ובחקרו את המעשה הטוב והרציה,
הנה אז יבחר בו, וישים אתו לפני תלמידו, וילמדנו בעזרת
הלמודים המיוחדים ונכונים, תברו מאנשי שם וחכמי לב
לתועלת הפעשה הזו. דים אם יש לנער דעת ומזמה, ותשוקה
עזה אל למודי התורה, ובעניני חכמה ומסר, ומוכשר הוא
להיות רב, אזי ילמדנו המורה דרך ה' ומצותיו בשום שכל
וטוב טעם ודעת, ויטע בתוך לבבו אהבת אדם, ואהבת
חסד וצדקה, באופן כשיגדל וימלא אדכ את מקום העבודה
הקדושה החיא, ידריך את העדה במעגלי יושר ומשפט, וישים
בלבם אהבת ה' ואדם, וילמדם לדעת אמונה וכה טהורה
ונקיה, ואם מוכשר הוא להיות סודר יודע נתיבות המסחר
ותהלכותיו, וכל דברי חפץ הדרושים לזה, והנענים בטלחו,
וכחמה עוד מן החכמות ומלאכות. (ג) ואתריהם, מן
הידיעות נמן החכמות ומן המלאכות, ושאר
דברים הנהוגים אך מתוצה לארץ, אבל יועילו
ידיעתם אל טובת הארץ ולקיומה, כמו, לשונות עמים
אתרים, ודרכי מסתריהם והנהגות ארצם וכחמה.

וידעת היום אחי, והשבות אל לבבך, כי את כל
אשר דברנו עד הנה על אדות התנך, מכוונתו וחפצו, מה
שהוא שאל מן האדם, ומה הוא חורש ממנו, ומכל הלמודים
הידיעות אשר תשים לפניו, דע כי אי אפשר להפיק זמנו,
ולמלאות חפצו כי אם באמצעות בתי ספר, ובתי מדרשות
טובים, אשר בהמה מורים רבים חכמים ונכונים, היודעים
לכלכל את דבר התנך כמשפט, והנה הקמת בתי ספר אלה,
ומחלקותם על פי הערך, והסדר יפה, היא חכמה ומלאכת
תאומנים גדולים בארץ, בימים ההם, וגם בזמן הזה, ואין לי
ציון פה לתה דעי אף אני, ובמקום גדולים כל אעמוד. אלכה לי
ואשובה לעניני, לדבר ולהאריך במה שפתחתני, הנה מצא שפתי
שמרתני, ובארתני כוננת התנך הכללי, והפרטי, ככל הכתוב לעניך.

אם בהפצנו עתה לדעת, איזו היא דרך התנך הטובה וישרה ליהודים, ולגדר את הדיועות והלמודים שילמדו את בניכם, ראוי שתהלה לדעת את ערך מצב היהודים בזמן הזה, ויחוסם אל הגוים, אשר בקרבם הם יושבים, אבל מרם תקירתו בזה, טוב ויפה כי נשא עין אל דורות עולמים ונראה ונתבונן מה היה משפט התנך בישראל מלפנים, בימי קדם, ונחלק אתם בכלל לשלשה זמנים: הזמן הראשון יכלול בקרבנו משפט התנך, מיום ברא ה' אלהים אדם בארץ, ועד ביאת בני ישראל אל הארץ הקדושה: הזמן השני, מכניסתם בארץ, ועד יום גלותם ממנה, על ידי נבוכדנאצר מלך בבל. והזמן השלישי, מיום ההוא והלאה בימי חכמי המשנה והתלמוד.

מצב החינוך בזמן הראשון *

באשר נביא לבב חכמה, להתבונן אל ארצות החנוך בימי קדם, למן היום שים ה' אלהים אדם עלי ארץ, ועד עת היה ישראל לגוי, נראה על פי עדות התורה הנאמנה, כי היתה העבודה והמלאכה יקרה מאד בעיניהם, ויחנכו בעת ההיא את בניכם, וילמדו אותם מלאכה, ולא היה איש תפשי ממנה. וזמנך העבודה בימים ההם לשני ראשים. אַפְרַיִם עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה: וְרַעֲיִ צֹאן וּמִקְנֶה. ותחילת המלכות הזאת עוד בימי קין והבל אחיו, ובימי בניהם אחריהם. מהם היו עובדי אדמה, כמו נת ובנו, אשר בימיו פרצה המלאכה הזאת במאד מאד, בהמציא לה המצאות חדשות אשר לא שערם אבותיו, וילמד לאנשי דורו דרכי העבודה הזאת, ויקל בתכמתו מהעמל והזניעה הקשה שהיתה להם בתהלה בעבודת האדמה, אשר לזאת יקרא: שמו נת לאמר: «את עתפצו שמעשינו ומעצבן ידינו, מן האדמה אשר אררת ה'» (בראשית ר' ב"ש) ושמו הנה מדע בארץ, בימי המבול תפס אחרי כן, לאיש

לאיש האדמה, כמו שנאמר «יהל נח איש האדמה». ויש עתה
 ישגי אהל ומקנה, ואלה על פי רוב הצודדים, אשר לא היה
 לו מקום מושב מיוחד, כמו אברהם, אשר התהלך בארץ,
 לאיבה ולרחקה במצות ה' עליו. ותהי עיב ראשית מלאכתו
 לרעות צאן ומקנה. אולם יצחק בנו אשר הניחו ה', ולא
 הלך כל הימים סגוי אל גוי. וממלכה אל עם אחר, כאברהם
 אביו, אזה גם למלאכת האדמה ויבחר בה, בערות התוכה,
 «וירע יצחק בארץ ההיא וגו'» (שם כ"ז י"ב) ועסק בתפירת
 הבארות, להשקות שדותיו ונגות ירק, לא כן חלק יעקב,
 ועבדת ישראל בנו, כי בשבעו נדודים בברתו מפני עשו אחיו
 פדנה ארם, אל לבן אחי אמו, החל לנהג שמה בערד
 הרחלים, ולרעות בצאן לבן, והיתה זאת עבדתו תמיד,
 ועבדת בניו אחריו. גם בבאם מצרימה, לקחו אתם את
 בעירם ומקניהם, כדבר שנאמר «ויאמרו אל פרעה רעי צאן
 עברך וגו'» (שם מ"ז ג) גם רוח אפיו משה איש האלהים
 ואבי כל תורה, היה נוהג בצאן יתרו חותנו במדבר שנים
 רבות, עד שנגלה אליו ה' אלהי הצבאות באש מתוך הסנה,
 ויאמר לו, ללכת ולנהג עדר אחר, לרעות ביעקב עמו,
 ובישראל נחלתו. הנה הפעם ראינו, כי אבותינו הקדושים
 אשר היו למדי ה', ויודעי חכמה ותושיה, כאברהם שנאמר
 בו: עקב אשר שמע בקולי, וישמר משפירתי מצותי תקותי
 ותורותי, ודרשו עה"ש מה שדרשו, והודיע ברבים מציאת
 ה' ואחרותו, וכיעקב שנאמר בו תמים ויושב אהל, ודרשו
 עה"ש בבית מדרשו של שם ועבר, וזולתם מאבותינו הקדושים,
 הנה עמלו ועשו במלאכה המה ובניהם גם יחד, ויקדישו את
 ישי חייהם לה' ולתורתו, ולפעלם ועבודתם, שהיתה מעילה
 ומסמלת לרוח הוסף, המתהלך בארץ בימים ההם, ובצאת
 ישראל מצרים, ויהי לגוי קדוש וגרא על כל סביביו, אשר
 מפניו הלך ורגו כל ממלכות ארץ, וברעכם היה ה', ואש דת.

תורת

תורת אמת וחיי עולם, אשר ברבבות אלפי שנאן נתן להם
בימינו על הר סיני בקדש, גם בעת ההיא רוח מלאכת אבותם
לא מש מקרב לבם, ומסה ראובן וגר וחצי שבט המנשה בני
יעקב בחור יה, באו כלם כאיש אחד, ויאמרו אל משה,
ואל אלעזר הכהן, ואל נשיאי העדה לאמר: «הארץ וגר ארץ
מקנה היא ולעבודך מקנה, ויאמר וגר יתן את הארץ הזאת וגר
(במדבר לב. ד — ה — ו).

מצב החנוך בזמן השני

ועתה הבה נא ונלכה אל זמן השני, אל עת בא ישראל
אל המנחה ואל התלה, אל ארץ כנען הטובה ורחבה, אשר
נשבע ה' לאבותם לתת להם, אל ארץ, אשר הם פי כל
מליץ ומשודר מפני תהלות משה איש האלהים, אשר בעוז
רוחו הצגבה, יכלול רבבות אלפי תהלות באמר אחד «ארץ
אשר ה' אלהיך דורש אותה!» הנה בבא עם ה' אל הארץ
הקדושה והמהללה הזאת ויאחזו אותה וישבו בה, במחלקותם
לשבטיהם, אז רוח חדשה התעוררה בהם, רוח חכמה
ותבונה, רוח מלאכה ועבודה הדרושים לתועלת המדינה
ולהצלחתה, וילמדו אז את בניהם, ויתנכס לעשות בכל
מלאכת מחשבת, ובכל המעשים והידיעות, המועילים
לטובת הארץ, ולטובת העם היושב בה, וגם מעשי אבותיהם,
המה עבודת האדמה, ומרעה צאן היו בידם, ויזרעו שדות,
ויטעו כרמים, וישיתו לבם לעדרים; הלא שאל מלך ישראל,
הראשון, אשר גבה מכל העם משכמו ומעלה, כן גם בנפשו
ורוחו תעלה, ברוח חכמה וגבורה, ברוח דעת ויראת ה',
הלא המלך המפואר הזה היה בוקר, ורעה את עדר אביו,
ככתוב «הנה שאל בא אחרי הבקר מן השדה תר» (שמואל א'
יא ה) ככה בן ישי משיח אלהי ישראל ומשודר נעים, אשר

וחה ה' דבר בו וישוב נגן בצנור, ולשפוך עליה רגשות נפשו
הקדושה, הלא הוא רעה חיה בצאן אביו, בבית לחם.
ובימי שלמה בנו יחיד יה רבו מאד התכמות והמלאכות בארץ,
והיו מעם ה' רבים, אשר למדו והבינו בכל מלאכת מחשבת,
לעשות בזהב וכסף ובנחשת, ובחרשת עץ, והיו מהם
גודרים וחוצבי אבן, בונים וחרשים, ואנשי מסחר, יודעי
מקנה וקנין, והולכי אניות בלב ימים, כנראה הכל בספר
מלכים ב'. וגם מעברת האדמה ומקנה לא הגיעו ידם, כי
בימיו ישב כל איש תחת גפנו ותאנתו, הכרים לבשו צאן
ועמקים עטפו בר, והוא בלקח מוסרו הטוב, יסיף לעמו
לאמר: «ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים», כה גם
ראשינו החוזים ואנשי רוח, אשר מחוזה שדי חזו, ותורת
ה' היתה צרורה בלבם, הלא המה אהבו את המלאכה מאד.
אלישע, אשר היה פי ענים ברוח אליהו עליו, היה חודש
וישרד אדמתו, כנאמר: «וילך משם וימצא את אלישע
בןשפט, והוא ריש, שנים עשר צמדים לפגיו, והוא
בשנים העשר» (מלכים ב' יט, יט). וחבל בני הנביאים, המה
תלמידי בתי ספר, אשר הבין שמואל הראה, ללמדם שמה
חכמת השייר והמליצה, וכל דברי דעת בינה והשכל, הלא
נראה, כי למדום ותכום לעבוד גם בכל מלאכה, לבנות
בתים, וחולתן מן המלאכות כדבר שנאמר: «ויאמרו בני
הנביאים וגו' הנה נא המקום וגו' צר ממנו, נלכה נא עד
הרדן, ונקתה משם איש קורה אחת, ונעשה לנו שם מקום
לשבת וגו'» ויגזרו העצים וגו'» (שם ו' י) ככה גם עמוס נביא
ה', בחר במלאכה, ויהי איש רעה צאן, באשר דבר אל
אמציה «לא נביא אנכי וגו' כי בוקר אנכי, וכולם שקמים,
ויקצו ה' מאחרי הצאן וגו'» (עמוס ח' יד); הנה הפעם עינים
לנו לראות, ולבב לשמוע דרכי התנוך בימים ההם, ויקרה וכבוד
המלאכה בעיניהם, עד שהיתה התורה, עבודה, ודרך ארץ,
צרורה

צדקה אתם בצדק אחד, ולא היו נבדלת זו מזו, שיהיו
הלומדים תופשי התורה, והעבדים, שתי כתות נפרדות.

מצב החנוך בזמן השלישי

בחרות אף ה' על ישראל עמו, על אשר פשעו בו,
ולא אבנו בדרכיו הלוח, וימכרום ביד שוסייהם, ביד מלך בבל,
אשר כשפף מים רבים כבירים, שפף ועבר בחילו הגדול
ביהודה, ויעש שמות בארץ, ויהרג בלי חמלה את כל עם ה',
ותשארים הגלה אתו בבלה. או היה דבר ירמיה התוזה אל
כל בני הגולה לאמר: «בנו בתים ושבו ונמשו גנות*» ונ'
ודרשו את שלום העיר וגו' ותתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה
יהי לכם שלום» (ירמיה כ"ט ה' ו'). גדלות ונצורות שמענו מדברי
ירמיה האלה. והוא את החובה הגדולה העמוסה עליהם,
במצות ה' לראוב ולחוש גם המה אל צרכי המדינה, ותקנתה
בכל הגוי היושב בה — ואם שלא ירדו להשתקע שם, אלא
לגור שם שבעים שנה — ולעבור את מלך הארץ באמונה,
בכל לבבם ובכל נפשם, ולהתפלל בעדו אל ה' כי ישלח
ברכה והצלתה בכל מעשי ידיו, ובכל אשר יפנה יצליח, וזה
מה שאמר: «דרשו את שלום העיר» ר"ל, השתדלו והתאמצו
לקנות לכם את שלום ואהבת אנשי העיר, כי יתנו לכם את
בריתם שלום, והיינו בזאת שתתעסקו גם אתם בעבודות וצרכי
המדינה, וכל הדברים והמעשים המרבים שלום בארץ, אמנם
זאת לא יתכן כי אם בהתלמכות לשונם המדברת, ודרכי
הנדיעות והכמת המדינה, וכן היה הדבר הזה באמת את
היהודים הגולים, כי החלו לדבר לשון המהנה, ויהיו את
הכשדים שפה אתה ודברים אתהם, עד אשר גם למדו
וילמדו

(* סרמנ"ס כהלכות נזקי ממון פ"ח אמר: מפני שפיו רונ
בשדות והכרמים שם נאותם כימים — של ישראל.

ולמדו את בניהם משפמי התורה והקתיה על לשון המדינה,
וזה מודעת זאת לכל קורא בספרי קודש, את בתי הספר,
אשר הקים נבוכדנאצר המלך בימים ההם, ללמד בני יהודה
ספר ולשון כשדים, ולהבינם בכל חכמה וסוד, וכדבר
חכמת ארצו, ככתוב ויאמר המלך וגי להביא מבני ישראל
וגי ילדים וגי וללמדם ספר ולשון כשדים» (דניאל א); ואין
ספק לגדול התועלת שיצא מזה, כי על ידי זה לקח את לב
היהודים, וביאם בברית אהבה, שלום ורעות את עם
ארצו, ונראה את היקר והגדולה שהיה לדניאל ולתעניה,
מישאל ועזריהו, בימי נבוכדנאצר, כי נשא את ראשם,
ויפקד דניאל לשור על כל מדינת בבל, כי האמין בו, וידע
כי נאמן הוא וכל היהודים לפניו, ואת תעניה מישאל ועזריה
הפקיד על כל מלאכת וצרכי המדינה, בראותו ידיעתם
והשתדלותם בישוב מדינתו והצלחתו רבה היא מאד, כמו
שכתוב «אזין מלכא לדניאל רבי וגי והשלמה על כל מדינת
בבל וגי ומני על עבדתא די מדינת בבל לשדוך מישך
ועבר נגו» (שם ב ט"ח ט"ט) ובאמת לא שנה במשפטו, כי
חמים היו אתו, ובאמתה היו עושים את מלאכתם, וכל
מלכי בבל מדי ופרס, שהיו אתרו גדלו וכברו את היהודים,
ולא נהנו אתם, כמנת בימים ההם את השבויים, כי על כן
ראו כי עם חכם ונבון הוא, דורשי שלום המדינה באמת,
ועוסקים בכל צרכיה, באמתה ובלבב שלם, וינשאו ויפקדו
אותם לשורים בכל מדינות מלכותם, אף את נפשם ורוחם
פקדו בידם, כי בפרו מאד בהפמחם ובאמתתם, כמו עודא
הספר, ונתמיה שר המשקים, ומרדכי אשר תגדילו המלך
אהלורש, על דבר אשר דגיד לו, כי שני שורים משומרי
הקף בקשו לשלח יד במלך, ואם כי אהלורש מפש היה,
לנטי רדל, ותשתקש בכלי המקדש למדת רוח היהודים,
בבין היה חביב עליהם מאד, ותיקר נמשו בעונתם, כי משיח

הי הוא. ועד צלי דר לנו הדברים שגברנו לדעת ולשפוט מהם
על יחוסו ויהודים אל הגוים, הדמי התנוך בימים ההם.
ועתה נלכה נא אל גנת התלמוד, ונלקח שושנים
מערוגות ההגדה, ונקת מפרי עין הדעת, אשר נסעו הכספי
בעלי האספות בכרם ההלכה, ונאכל תפקוד עיננו, לדעת
איזו היא דרך התנוך הישרה בעיניהם, ואשר הדדיכו בה את
נערי בני ישראל בימיהם. אלה דברי התנא האלהי ואלה אספתי
שמעון הצדיק הנחמדים ומתוקים מדבש. «על שלשה דברים
העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים»
(אבות); ישתומם כל משכיל ויפלא אל דבריו הנשאים האלה,
הכוללים בתוכם דברי השכל והדעת, מה שאין כח בפה כל
חוקר, להגידם בדברים רבים, העולם עומד על התורה
ועל העבודה, ועל גמילות חסדים! חכמה ומלאכה, ואהבת
אדם לחלו, הן הן עמודי העולם, וזאת תורת רבני
הקדוש, המלמדנו דעת וראת ה', ודרך ישרה שיבור לו
האדם «כל שהיא תפארת לעשה, ותפארת לו מן האדם»; אך
לזה יקרא צדיק, ישר וירא אלהים, לא המורש מן העולם,
מתבודד בתוך אהלו, ללמוד חק ומשפט, לא הוא הקדוש,
אבל הלמד על מנת לעשות, הולך תמים ופועל צדק,
וגופל חסד עם עמיתו, עושה אלה הוא-עבד ה', הוא יעלה
בהר ה' פה השלמות, ויקום במקום קדשו! משדיר משה
שפתי בנו רבן גמליאל, זאמת ידגה חבו «יפה תלמוד תורה
עם דרך ארץ» (שם פ"ב) ותודו לנו דברי הדרושלמי נר לעינינו
לראות צניבות התנוך מרחוק, אשר נדלו בהם את תלמידיהם
«שאלו את רבי יהושע מהו ללמד את בני חכמת כו',
אמר ליה למדנו בשעה זכו» דכתיב והגית כו יומם ואלה,
מעלה אסור לאדם ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב והגית
אז? והרגי רבי ישמעאל, ופירת בויזים וגו' זו אסמכת
וכו' (פאה פ"א), רבות שמענו ממאמר-הנצבה וזה, שמענו

טל העדך וכבוד המלאכה שהיתה בעיניכם עד שקראו לה
חיים, וסמכו חיובת על התורה, זמרת בחיים, והגית בו
חם נלילה, הל, ללמוד ולעשות, ולהתעסק בדרך ארץ,
וזממת בו היא בידוע לא אתה מן החכמות הידועות
המלאכות והאומנות המסתלכות בתבל אצח, והקדויות
לה לישובה ולקיומה, ולהשלמת האדם, אבל כמה הבלי
הגים ותענוע גלוליהם, שהיו בנמי חול, ונקשיב ונשמע
עוד דבריהם עה"ש, (קהושין) יתנו רבנן האב הייב בבנו
וכו' וללמדו תורה וכו' וללמדו אומנות, רבי יהודה אומר:
כל שאינו מלמד את בנו אומנות וכו' כאילו מלמדו לימנות,
ופריך שם בגמרא, ללמדו אומנות מניל? אמר חזקיה דאמר
קרא: ראה חיים עם האשה, אם אשה מסעו היא וכו' ואם
בנה היא, כשם שהייב ללמדו תורה כך הייב ללמדו
אומנות, וכו' והאומנות היא עסק ומסור, כדמסיק שם
«מאי בעידו? איכא ביניהו דאנמדיה עסקא» והתנא רבי
יהודה הנזכר אמר «גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה»
(יבמות), וצא ולמד מה שאמרו עה"ש - (קהושין) «כל שישנו
במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חסא, וכל
שאינו וכו' ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב וכו' אמר רבי יוחנן
ופסול לעדות» ומה עמקו מחשבות רבי אלעזר בן עזריה,
וכמה גדולים דבריו «אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין
דרך ארץ אין תורה. הלא ברות בינתו יאמר לנו, כי התורה,
והיא למודי הדת אתוים ודבוקים כל כך בלמודי המדינה,
בדרך ארץ, עד שאי אפשר קיום האחת, ומציאותה מבלעדי
היות ומציאות השני, כניל.

ולא רק בדבר שפתים לבד כברו עה"ש את האומנות
ודרך ארץ, אבל גם בפועל כפיהם, כי הדבה מהם היו
אומנים ובעלי מלאכה, והיו עוסקים במשא ומתן. כמו, רבי
יוסן הסנדלר, רבי יצחק נפתא, ורבי יהושע שהיה פחמי
חולתם

וזולתם עוד דבים, מה שלמותי לי להביאם, והנה מכל
הדברים האלה נראה בעליל יקרת המלאכה ודרך ארץ בעיני
הבמנו דל, ונוכל איכ לשפוט במשרים מעצמנו, איכה ומה
היו דרכי התנך בימיהם, ימי קדם, ועם זה השלסט מה
שדענו לבאר מדרכי התנך, בשנים קדמוניות, וממצבה
וערכה בשלשה זמנים המתחלפים האלה.

כונתנו במחלוקת ימי עולם לשלשה, זמנים היתה,
להראות לעין כל התחלפות מצב בני ישראל, והשתנותם
ממדרגה למדרגה בשלשת זמנים הללו, והוא בפרט היותם
לגוי ולממלכה, ואחרי בן כאשר היתה יהודה לקדשו ישראל
ממשלותיו, ואחרי בן בגלות כבוד וממשלה מישראל,
תתרחקו מעל אדמתם, אל ארצות אויביהם. ולפי התחלפות
הזמנים האלה, התחלפו גם כן דרכי התנך, כאשר הראת
לדעת מכל מה שאמרנו, ועתה אחי בא נא ונחקרה את
מצב היהודים בזמן הזה, ויתוסס אל הגוים אשר
בקרבתם הם יושבים, ונדעה אחרי כן מעצמנו, איזו היא דרך
התנך הטובה והישרה, שיבחרו להם עתה.

(ההמשך יבא)

(א) הערה. בשמים אנכי מתנצל לפניך קורא תביב! אם יפלא בעיניך דבר בשלשת מצבי התנך, או שלא תמצא בהם את אשר קוית למצא בתחלה במרם קריאתם. (א) דע כי לא אחקור מה לפנים, ואין מגמת פני קדימה, להסתכל בסדר התנך בימי עולם, ושנים קדמוניות, לדרוש אתריו יפה ולבררו באר היטב, כי הוא ענין רב בפני עצמו, ונדול הוא ונשגב ממני, אבל הבאתי ממנו רק קצת דברים, אשר יהיו לי כסלם מוצב לרדת בו אל התנך בזמן הזה, כי אליו תשוקתי, ואך הוא עקר כוונתי, ושני המכתבים האלה, אשר לפניך, המה רק כהקדמה אל המכתבים שיבואו איהם. (ב) עברי אנכי ככל אבותי, לא עברתי ממצות התנך הנהוג ולא שכחתי, עודני זוכר את כל מחשבות לבי בימים הראשונים, בהיותי נער מגדל ככל הנערים בבית אבי, אשר על כן אחשבה למשפט, כי גם מחשבות בני עמי זולתי אנכי יודע, והגיון לבם לא נכחד ממני. הנני זוכר עוד היום את הנהיה ורעיוני לבבי — לבושת מלמדי אשר עוררו בי כאלה, ולשמחת נפשי כי עוד אינם בקרבי — הנני זוכר כי האמנתי, שכל העוסק ביישוב העולם, ובכל דברים, אשר תוץ לגפ"ת המה — לו גם יתעסק בדברי תורה, נביאים וכתובים — הגה הוא עם הארץ. ועם הארץ לפנים בעיני כבוד היום, אשר לבו צפון משכל, ולא בינת אדם לו. ויגברו הרעיונות כאלה בנפשי ויבאו אליה, ותהר ותלד הרגשות זרות, וילדי נכרים, אשר תועבת ה' המה. והגה ילדה בראשונה את מִדָן בכורה ואת בִּזְאוֹ אחיו, כי רַבְּתִי בזיתי ונם מאמתי את כל איש, אשר נוכח ההשכלה דרכו. וכי ראיתי איש כותב ודובר שפת עם אחר, או קורא במליצות לשון עבר ויהיה לבו ולתרפה בעיני, ובעיני חברי יחד. ויהי בעינינו כמתעתע וכבן סורר ומורה, אשר איננו שומע בקול ה', ובקל אבותיו מעולם, והיינו נלחמים אתו מלחמת

ה' - מלחמת מצוה, ונכחו בלשון. נבויים ושפלים היו
פנינו כל בעלי המלאכות יחד, ואמרתי אין הפך לחי באלה
כי המה זרע פורעים בנים משחיתים עזבו את ה', נאצו את
קודש ישראל, נזרו אחור ממשנתם, וזיו גחלי דתמים לחמם
בעולם הבא. אין קץ למחשבות עמל ואין כאלה, ואין
מספיק להרדואים רעים, אשר הדיוחני מדרך הטוב, וישארו
את לבי לסור מאחרי ה', ולחשוב עליו תועה. ועל כלם
אלוה מליחות פלח לי מחל לי. כפר לי. כפרו נא לי גם אתם
אחי בני עמי על חטא שהטאתי לפניכם בְּיָדֵי פִּה! להתודות
לפני ה' על עונות כאלה. שפטו נא אותי כפי מחשבותי
וכותנתי. והיא — הלא טובה מאד! לו יכלתי לקרוע לפניכם
סגור לבבי, הלא קראתם ראותם וידעתם כי אהבה רבה
ויתרה אנכי אהב את עמי. אף חובב אני את חכמינו דל
בעלי אַסְפּוֹת, ודבריהם לי למשיב נפש. גם אנכי נזהר
בהם, בשמרם עקב רב; אבל הני שונה אנכי באהבת
תורת אלהים אשכח תורת האדם? ובכבדי את התורה אבזה
את העבודה? הן על שתיהן אתי ארץ הטבעו, ושתייהן
יחד הנה רָגַם העמורים שעליהן העולם עומד! תורת
אלהים — לאהב את כל אדם, ולגמול חסד איש לדעתו,
כי רצון ה' משפט חסד ואמת, ולשמע בקול ה' לעשות
רצונו ולשמר מצותיו הנה זאת תורת האדם! הביטו וראו
כה עשו אבותיכם התמימים, למדו השכלו ויתנו שכמם
לסבול לעשות בכל מלאכה, עד שהיתה התורה צרחה
אתם בצרה אחד את העבודה ודרך ארץ, ולא היו נבדלים
זו מזו, שיהיו הלומדים תופשי התורה והעובדים שתי
פתת נפרדות, כמו שתוכחתי. ואם היו עסקים בדרך
ארץ, מובן מאליו, שנתנו עצמם בבתוך בניהם לזה
הזמן והמקום. ולא היו נפועים במשפחות במדרגה אחת
לבלתי פזר ממנה ימין ושפאל, כאשר ידמו רבים, כי
ללא

לולא זאת היו משחיתים דרכיהם על הארץ, ולא השיגו
את הטוב ואת האשר. ומצב החנוך בזמן השלישי יוכיח,
איך נהגו ישראל הגולים בארץ לא להם. כי גם להם נתן ה'
מהלכים בין עמי הארץ, והגם הולכים לפנים ולא לאחור. —
הוא הדבר שרציתי לבאר קורא יקר! בקרם אהל לדבר
ולחוות דעתי על דבר החנוך בזמן הזה. הנה זאת הפצתי,
שמענה ואתה דע לך.

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות
אחת בלבו של אדם מכמה מלקיות וכו'
ריש לקיש אמר ממאה מלקיות שנא' תחת
גערה במבין מהכות כסיל מאה .

(לכא נילקוט במעוני רמז תתקכ"ו)

אם יש צורך בדבר להפנות ילדים אחר.
ולדפנותם בפני ילדים חבריהם? *

ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עין הוא.

(ירמיה י' ח')

האף אין זאת, שארה קלת הערך היא, ובלתי נאה לקהל עם ועדה למודי ה' וחכמה, ואשר ישעו בדבריהם ובכל מלאכה? אמנם שבט מוסר לא דבר קטן הוא להילדים, והבה יכו אותם גם חכמים גם עשירי המלאכה יחד, ואנכי הלא כל ישעי וכל חפצי לדבר בלתי את המכים לברם. האף אין עוד היזם בקרבנו רבים מאלה; אשר בזכרם כל הנהיה יאמינו, כי משבט יצאה להם תורה, ואת מקל חובלים יכירו לספת איזה דבר הנמצא בהם, אם טוב ואם רע. שבט מוסר — אינו דבר קטן ונקלה לא רק להילדים לבר, כי

נכבדות

(* סמלמר סנכנד סזה אשר לפיך קרא נעים! לא יליד רעיונותי סוף, כי לקחתיו מפת רוסים ולכשאו נגדי קדש, לכבוד לחפאת לשוננו, ולסועיל צו לרבים, אותו היליד אדם גדול וחכם מסודסם סטודע לשם ולחבלת, סלל סוף סער סמרומס פאר-אגף (Пирагова) קראסאר נקיעו. דורס סוז לעמנו, ודונר שלום לכל אדם.

נכבדות מדָּבָר בו בספרי קדש והתנוך, ובתכמת תקי המדינה.
ובחיי הילד הוא הנחשב בכל הדברים הנוגעים אליו, ואשר
יש לו בהם חפץ. אמת, רבים המה האבות אמות, ומורים,
אשר כשתעק להם יפך הילד בשוטים. ואנכי ידעתי גם את
אלה אשר החליטו לאמר: כי עד שתים עשרה שנה מתר
הילד מן הכלב ותתול אין, ובמנהג אחד ינהגו אתם גם יחד.
לא מצום אנכי — באמת ככל הדברים האלה אמר לי אב
אחד — והוא לא מהמון עם — ויהיה דעו אף הוא על דבר
התנוך, והתפריך בי גדל את כל בניו יתנפם כמשפט הזה.
ובנו האמן בימי עלומיו בדרך ההוא הנו נודע לי גם עתה,
והוא למד דעת ודי תבונה, אמנם ברוחו אין נכונה. עוד
גם רבים היים אתנו כיום הזה מן המכים את תלדים מדי שבת
בשבתו*) ורבים מהם אומרים, כי משפט התנוך הזה, הוא
מרוסם על כל ברכה ותהלה, וישתבחו כי כן עשו וינחלו
כבוד. יש גם אלה, הבלתי מאמינים, אשר גם עתה לעת
כזאת יבלו הזמן חנם, לחקור בדבר כזה, אשר לדעתם
מדעת זאת לכל, כי נקדש מחוב ימים בקדושתו של דבר
קדום, ולכן אין עליו פוצה פה ומשדער. בבתוב — בתי ספר
אשר לנו, שם משפט כחוב, לפקוד בשבת פשע הילדים
זבששטים ענמ, רק לעת צד, אם בתנו את כל התחבלות
לשובב על ידם בן יריין מודם ולא הועילו. וגם זאת אך
במדרגות התחיות לבד. אבל כתוב בתי ספר בלתי נסב
לפני האבות, והילדים הבאים פתח בתי ספר במלאת להם
עשר שנים ויותר, הן המה כבר מנגלים עד כה בנעוריהם
בבית אביהם, כמשפט התנוך הזה איכמשפט אחר, אשר
על כן נבוכים המורים ופקידי בתי ספר פעמים רבות, ועצה
נבירה

*) ונישראל כחפשו סמנהג להמת בכל עש"ק. שסוף יום האחדין
משפת ימי המשפט, כסוד "חכס בלחור ישכחנה" המשתיק.

נבערה מהם : האם גלויות סדר התנוך כתולדותו , או החל אהו
מראשית כמשפט החודש , לבלתי הפות בני המכים וזה יחשב
כמו הנקל לעיניהם והסיר מאתם המלשל ופחד . ואם בני
הנות המה , הלא יש להוסיף על אלה , להכותם מכה רבה .
הן האדם , ואף כי הילד , הסכן יסכין מהרה עם כל דבר .
ובחבת האחד וגם שני יהי רצון מלפני המורה להצות שבט
הדשע על גו ילדים אחרים . משפט התנוך כזה הנה נקל הוא ,
ופעולותיו גלויות לכל .

מרבית אבות כאלה ומורים המכים , לא אפונה , כי
יעו את הילדים , או מאשר נפשו בעברה זאת , או מפני שהם
אנחות במעשי אחרים . וזה לא כבר ראיתי ילד בן שתי שנים
מכת את אביו במקל אשר בידו , ושחק בשחוק ילד זה ,
אשר גפשו אנשים גדולים יקח . ותגופות ידיו אשר היה
מקיף עליה היו בבלי השכל ודעת . מתגופות ידי האבות המכים
ומורים רבים .

ומה אפוא הוא הדעיון אשר עליו נוסדה מכת מרדות
בכלל ? א) לנקום את הדעה הנעשתה . ב) להבנות . ג) להפחיד .
אלה הן שלשת רגשות הנפש , אשר עלימו יוסד האדם מימי
קדם קדמתה את כל תחבולות מוסר גו , לכלוא הפשע ולהתם
הטעות . אמנם נעזבה נא רגשות נקם , באשר היא לא כדת
משה וישראל , ולא כדת הנוצרים , אף תהיה למורת רוח
מוסר השכל , ואך החזיקו בה מתקקי , לא עם בינות הקדמתים ,
נעזב נא אהבה גאחה בשתי אלה אשר בזמן הזה : — בבושת ,
ושוד — אבל מי החפץ להבנות החוטא במכת מרדות , הכי
אידיש את גפשו להטיב על ידי הרפה ובוז את לב האיש
החטא , אשר שלח מפניו רסן הבושה ? כי לולא שלחה מעל
פניו , הלא היתה רק יראת העונש לבדה למדי לבלתי יחטא
ואשם . עוד זאת , גם התחבולה הנבחרת להשגת התכלית ,
הכי אינה דבר המקלקל את התכלית ומפיד אהו ? איך

תאמר

תאמרו בלבבכם להבזות את הילד , בהכותבם אתו אחרד משאף
שתי , אם זה יחרוס הבושה , מאשר יביאנו לעשות כדבר
ההוא , אשר היה לו להבלם לעשותו ? יבוש לו הילד תמיד
מהשיג תוכחת מוסר כזה , והנה זה טוב מאד , אבל אם הוא
לא נודד ממוסר כלמתו ויאשם , הלא אז שוא השבט , ומה
צע בה כלים אתו . הנה עוד שאר הפחד לברו , אבל מה
הוא ? איננו פחד מוסריי מפני העונש המר ההוא , אשר
נפש האדם עליו תאבל במסתרים , וכליותיו ייסתנו בעשותו
אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם . — כי פחד ,
אשר בשחו עליו יכאב ממוסר אולתו . האם יש להפקיד רוח
הילד ביד שבט מוסר , ועם רוחו בחירתו ולבו ? לז גם
תצליח להשיג זאת , כי ממכה רבה וכאב בשר , או אך מפחד
הכאב בדמיון לבד , יעזוב רשע דרכו ויעשה משפט וצדקה ,
האם טוב ויפה הדבר הזה עלינו ? הטוב ללמד מנוער יצר לב
האדם — יצר הרור זה — להכנע מפני פאב אנוש ויסורים רעים
המכלים מנפש ועד בשר ? או אולי יחשבו כי גדול כח הכאב
מאד , אשר לזכרו ולדמיונו לבד לב איש יהנה אימה ? הנה
כפי מחשבה זאת , יהיה שבט מוסר איום ונורא בעיני הילד
באות מזכיר המות (מסופנס ומרי) * התעקף עינו בו יבהל , אך
יביש עליו יאחזהו שער , והיה הפחד ההוא כמו דבר הפינים
לאמר : איננו רגש בשר כליל , אף גם לא רגש מוסרי כלל .
ולמען לא ניגע לריק ומשפטנו ישר יצא , הנה עלינו לחשוך
אתו מבלתי תצא רוחו וישוב להיות אך רגש בשר לבד וסר
פחד ומוראו . כאשר יאמר משל הגרמני יאן מראה דמות השד
שחור

* בני כוזמים בשונם בשלום מן מלחמה . ויזו ככל-אויביהם
מכת חרב וסרג , ויכשו בשולאים כללונם . סיה סולך אחת מהם
בראשם , לבום שחודים ומתעטף שחוריה וקרא לפניהם "זכור את המות !"
לזכירם , כי בני תמותה נם הם . ולא ינבם לנבם ברז חילם .

שדור מאד כאשר יתארהו לפנינו את המשל שהוא המציאו
 לבמה אלה, אשר שד בתארו תחזינה עיניהם, ואם לא בהקיץ,
 הלא רב להם אם במראה אליהם יתודע, בחלום חזיון לילה.
 הירא ורך הלבב, הגה הנסה דבר אליו, אשר היה קץ וירא
 אתו ברעיון לבו יעצור כח כגבור ולא יתת עוד מפניו. והילד
 אשר ירא מהביט על שבט מכה לא עוד יפחד ממנו, בהודעו
 על פי תולדותיו לאתור, (ס פאסטרימרי) כי איננו נרא מאד.
 כאשר נדמה לו במחשבה תחלה. ולו גם נאמר כי מצאתם
 את התבלית אשר בקשתם, וגם הצלית בידכם להיות תפת
 אלהים בלב הילד מפני מקל חובלים ומכה רבה, הלא תגידו
 נא כמה אפוא תחזיקו את הפחד הזה, כי יעמוד לימים רבים?
 הן עליכם המשפט להגדיל אתו ולחזקהו כי הילד יסכן מהרה
 עם כל דבר, ואיה אפוא קץ ליר החזקה חרוע נשויה, ולמוראים
 גדולים? לו ימלט מתחת חרב דם - א כ ל ת *) גם רנע ארד.
 ולו יפתה לבבו להאמין בשוא כי נסתרה דרכו מעין, מה יתשוב
 לבבם? הימצא הפין בחפשו השוא, היעשה את כל העולה
 על רוחו אם יהרל? הגה זה ראשית הטאת הצבוע, וזאת הוא
 החלקות, לבלתי היות בסתר כמו שהוא בגלוי. — כל עוד
 השבט לנגד עיניו — תמים פעלו וכל דרכיו משפט, בסוד
 מפניו — זר מעשהו גבריה עבודתו. הכזה הוא מוסר! — ואם

בבתיכם

Damocles (*). הוא אחד ממשרתי העריץ דיאניזוס הנכור
 נטיר סיראקוז. ומספרים עליו בדברי הימים, כי היה משבח את נוגל
 העריליס בארץ כי טוב הוא מאד, ויקנא בממשלתו, וישם המלך את כל
 דבריו אל לבו. ויהי היום ויקרא לדאמאקלעס ויבאכו אל חדר יפה
 מאד, ויבטחו המלך כבוד וגדולה, רק אם יעשה הדבר הזה, לפנות
 סן עתחת החרב המתהפכת, אשר תלם בשער סוס, ויבטל לדאמאקלעס,
 יסחק מלפני המלך להעביר ממנו את הסודס הזאת, ויאמר לעם לי
 הגדולה אם על ראשי המות, על כן סיחכ חרב דאמאקלעס למשל עד
 היום הזה. המעתיק.

בבתיכם הוכן הכל במשפט ובסדר יפה אף נעים זה כי לפניכם
נגלו כל העלומות הילד — אם כן אפוא מלכם שבט מוסר י יהי
אך רצונו לעשות הכל בלבב שלם ויתמו חטאים : למצער ,
ימעשו ורשעים עוד אינם רק בעתים רחוקים. — אבל בזאת
חלקת סוד התנך ספון : למדו את בניכם להשמיל להטיב ,
והגבו אותם באמונה ; והעבודה הזאת לא נפלאה היא ממכם
ולא כבדה היא , כאשר יתשוב לבבכם בחפז. אמת , כי
תכבד הרבה יתר מאד מהבין לילדים מטעמים מעלי-אוזן
לתרופה אבל לא זאת סוף מעשה , והמלאכה עוד מרובה .
אך צעד אחד צערתם אל הדרך הטובה , אמנם יש עוד טובה
ממנה , ואת עשו וחצליתו , כי מוסר הילד על רוע מעלליו ,
יהיה לא תוכחת מגולה בבשרו , אבל תוכחת מְסֻתֶרֶת בקרב
רוחו ולב עמוק — ובזאת תשיגו ארח התנך המוסרי . אמנם
אל תשכחו ודעו כי לאבות אנכי דובר את כל אלה . הן בידיהם
חומר רק כדונג , אשר יכשר לעשות ממנו פסל תבנית כל
סמל . וגם אלה למורים יבינו מדעתם , כי בבא החומר ההוא
לידיהם לא נקפא עדנה ויצלח למלאכה . לעשות ממנו איזה
דבר , כי יש לאל ידיהם .

אמנם כן הוא . השבט — כלי משוחית ונתעב מאד לעודר
בו בושת בלב איש . ורגשת בוש — רכה וענוגה מאד , והיא
בפרכת , אשר כגעת בה ידים תיבש יבוש . הן אמת , השבט
הוא שגיאה וסביביו נשערה מאד . אבל איננו סלמד להועיל ,
ולא מודה חטאים בדרך , והוא אך מפסה דעת לב בקרבו . ויגל
למוסר-און רק הלבב לכו , אשר השיבו אותו מאן גם לא
על ידי פנות ונגעים רעים ונאמנים כאלה סוד .

ורק למען זאמ המי סתוב ככל הדברים האלה מאשר
אמין ברברי הבון הגדול הנה בן תהיה *) מנחתו
כבוד

(*) *Иннокентій* חקר סיס כסן לפנת סונלרים לעני
סלעסס , ושמו מסולל מאד כי סיס חכס גדול וססג סת סכריות .

כבוד. הנה כן תהיה אמרתו הצרופה, אשר דבר אלי לפנים
לאמר: יכל דבר היוצא מן הלב, הוא זרע אשר יזרע בארץ.
הבאים — בזמן קרוב או רחוק — ישרש יציץ ופרח ויעשה פרי
תנובה. « ערת הפנים יהיו סמוכים כמאז כן עתה בחוסן אמותם:
כי תנופות ידיהם אמת ומשפט — רק אם המה עושים מלאכת
תנופה מאשר נכון לבם בטוח בשבת כי יש בו מעיל,
ומלאכתם לא מלאכת אנשים מלומדה, ולא מפני שאוחזים
במעשה אחרים; גם כי הרבו דברים אינם שומעים, לא יסור
שבת מידם, וכה מעשיו יגידו לבניהם להפם ולהבותם. —
אפס האנשים האלה, אשר משפט אחר ודעה אחרת להם,
בלתי מסכימים כלם כאחד בדברי התחבלות, אשר על ידם
משפטם לאור יצא. ולכן יפרדו והיו לראשים שונים.

הראש האחד אומר: כי עת להבות הרשע ברגע אשר
הרשיע ובמקום הרשע. (סנאסגראנט דפליס) בדעתם, כי בעת
ההיא יכשר בפפה כפפה שניהם יחד. זה נאה נותן, זה נאה
מקבל. הראש השני יאחר את המשפט לעת מצא, והחוטא
ישלם כרשעתו על פי סדר נעים, כיד המכה הטובה עליו,
ודוח ישים בין מכה למכה. אנשי הראש הזה, לפנים בתקפו
וגדולתו, היו המורים המועדים לשבתות*) אשר
נפשו והבו את תלמידיהם כלם ביום השבת, כצדיק כרשע,
כטוב וכרע, באמדם: כי לפושעים הוא גמול ושלם על פשעם
בעבר, והצדיקים יפקו בעונם בעתיד. ועוד ראש שלישי,
המה האנשים המכים האלה, אשר מדאנה מדבר פן יהפך לב
הלדים לשנא את מכיהם, והם מצוים גם על המורים ואומנים,
לבלתי ישלתו ידם לחכות תלמידיהם, בתתם את המלאכה
האמת בידי הבקיאים, המקפדים על משמרת העבודה ההיא.

יש
(*) ע"ד הנמלא בנמרס צ"ק, ל"ז ע"א, ס"ז מועד לשבתות
ור"ט שור גנח שגנח ומזיק בשבת. ומלמדי ישראל מופדים לערבי
שבתות, כנודע.

ויש גם ראש רביעי עוד חכם ממנו, אשר לא ארכו עוד הימים,
 הבה בשבת עברנו ילד נקי וזך מפשע, להיטיב בזאת את
 החוטא בני ישוב מאן, ולהראוהו עוד גם חסד ואהבה. ולשפת
 יתר יחשב באכזאת, אשר החוטאים היו בניהם יצאי ירכם,
 והתמימים — בני עני, משרתים, ואסופים. והאחרון הכביד,
 למען תהיה תוכחת מוסר לתורה ולתעודה לא רק להילד אינקי
 לבדו, כי לבל הילדים חבריו, הנה בעלי הראש החמישי
 תופשי השבת מכים לא במסותרים, כי אם בפני קהל ועדה,
 ויתנהלו לאטם במלאכה זאת על פי השבן וסדרים. והראש הזה
 יפרד והיה ענב לשני ראשים. הראש האחד מכה בסוד הילדים
 פלם להראיב נפש הפפה ולהכלימהו. והראש השני מוכיח רק
 לעיני בנים שבבים, למען יסרו ויכלמו מעונותיהם. והנה את
 הראש הזה, אשר יך שרשיו גם ברוםיה החדשה. אנכי הפץ
 לדבר עוד דברים מעטים, הלא זה הגדתי לכן, כי לא טוב
 בעיני הדבר אשר המה עושים, והן לא יאמינו לי, ולכן הנני
 נשפט אתם לעיני כל. — כל עוד אשר אך הפחד כל מזמותיהם,
 ואך ליבא את החוטא ולבהלו המה נוגשים בו לעמוד על משפט
 מוסר רעהו ואחיו, הנה אין בלבי דבר רע על המנחג ההוא. ואם
 האב או המורה ייסר את הילד בחרות אפו לעיני אחיו וחבריו,
 ראה הנה נשאתי פניו גם לדבר הזה, ולא אשים בו חטא, אבל
 אם המורה האומן עושה בצדיה. כי יראו החטאים בצרת חבריהם
 הפפים, לגמול רשעתם ופשעם, ויאלצם, לא פעם ולא פעמים,
 לראות ברעה נגד פניהם, הנה לדעתי יחשב הדבר הזה — או
 בלתי הבין וידע את לב האדם, או לחשוב עליו תועה. ובזאת
 עוד מוסיפים להרשיעו מאשר היה רע ופחלתול בתחלה. מה
 אתם מבקשים? לתת בלב הראים תועבה, לתעב את העונש,
 הלא אך את המענש תתעב נפשם. הנכם רוצים להעיר בקרבם
 גועל נפש לשטום את החוטא? אכן תעוררו בלבם הנינה לחונן
 אתו ולרחם עליו. האמנם יוכל האדם, אשר לא הקשיח לצינו,
 לשמוע

לשמוע בלי חמלה ועקה גדולה ומרה, והגם אל עור ותפס
לערו, בבלע רחוק הלש סמנו? מה הוא ואיזה הוא הפחד אשר
ישכם נתנים בלב תלמידים? פחד כאב בעור, או פוסרית,
והוא מפת נפש? אם את הראשון — הלא מרה יסבינו עמו,
לפי זה איש — הרחוק הוא הרפה — יקמן הפחד, בזמן קרוב
או רחוק, ויהיה הלוקח וחטר עד אשר יוכל האדם שארנו ולא
עד פחדנו עליז, ואם את הפחד והוא השני — הלא שוא לכם
לבטוח במקל חובלים שאין לו תשועה, להשיג על ידו את
התכלית אשר אתם מבקשים, בן תבו בו קודם החפוא (ט פרימרי)
זבין אחד החפוא (מפוסטרימרי).

רק זה יש לאל ידו לתת את הפחד, אשר לבבו יפתח
גם הוא. הפחד הזה הוא ידאת ה', אשר, כפי שהודנו, הוא
ראשית חכמה. יכול להיות, כי גם אתם תתנו תועה, אמנם
ידתו רק רכי הלבב. וגם אלה לא יודו מפני העונש ומכת
ברדות כי אם מפני הפצה.

אם תאבו להעיר על החפוא חמת רעיו — תעליכם לבקש
את הדבר הזה — הלא גם התכלית והוא לא ימצא לכם, ותהפוך
הוא אשר יצד לבם בצורת הפצה ומענה, ולא בו יורה אפס כי
אם על מצחו. והנה התכלית להשיב הדין, המעוררת הרגשות
מתנגדות לאלה, אשר תפצתם לעודד על ידה. למצער, לא
צאה היא לא טובה. ואם עוד בכל אלה תלד רגשות און ופסל
הלא היא גם פדחת מוסר. — ידעתי, כי משפיר חקים, אשר
מעוסדק חזק, וכסם מרוב ימים, לא במהרה יעזבו. — ואך
ברוך זה פנים המה: כי חזק — מופת נאמן אם תוציא על פני
תבל איזה דבר טוב. אבל בזאת היא כל היגיעה הרבה. הוכיחו
לי, כי בתתכלית בזאת חסין התעך בידכם יצלה. — הוכיחו
לי גם את זאת, כי כל הטוב והנאה היו תלים רק בה, או אנבי
הראשון לכבוד את שבט מוסר ולתת גדולה לשמו, אך שלבי
רחוק ממנו. אולם כל עוד לא הבחינו תתכלית אחרת, ולא תוכח

במישור, כי כל המוב תלוי אך בזאת, אם תשמש על משענת
 המצוי — לו גם יראה בן אלה שנתפעמים — הנתיש לי זכות
 ופושטם לבלתי אצמך לכם, בחכמת החוק, — סך במל לשמרו
 המעשיים (פרוקסטיס למהרן) משמם ארע: ומאז מוצלם הוה —
 מאמם דמך ערוא פראמער האך — ודוא, כי יש — לחכמה
 בחכמת נועלת כל תחבלת; ונוסף עליו עוד מוסת אחד כזה:
 אם נרשה איה אמצעי כי עו, ותחבלת כי קשתת (פפנדוסי)
 בלתי יתכן אפי אשר ישבו דיקם מבלי עשנת רושם, כי אם
 יפעלו אחת מעתי אלה, או ירעו, או ייפשו; ואם לא ירעו
 בהכרח יועילו והיטב יש אותם. האילכם דמך הדבר הזה גם
 בחכמת הרפואה, אשר סמך בחקשים כאלה הקיו דם בדלקת
 היאה ענים רבפת. ודומה, אשר לא חקו דם במחלת כוזפת
 עניש נעניש, ותהי אנה במלילים, ויהי מקץ ימים וקמנו אנשים
 דמנים, ויזכירו במישור. כי אשר חלה חוכה בדלקת יוכל
 להרפא גם בלי שפך דמו, ולעתות עתה גם יפנה להרפא, ואם
 יש אצמא מתבל תחבלת כי קשתת מאד דהנה תמו לבסוף הקות
 דם; ולא חמו הוא שבט מוסרלה כו כי לא תפק המוקף את
 הרם, אבל תשפכו כמים, ונח אפוא תוציל המשמש היעד
 (פפנדוסי וקנין) הנחא? בחקיש חיה עשרי באמם ויעשו,
 דמסין גם לו לישועה, והזמן חלקיכ מכבדו עליו ויחוקתו. —
 וישכחו דק דמה איה; — למסרת אם יצלח דחכם גם
 מתחבלת לאיעשות אדיות? ועל פי תבנתם אכן מדע
 היב, כי תחבלת קשה מסתתרת למשמים, ולא מדע כזה
 עליו, משער יחלט לה.

הענין הזה הוא שכל המושגים וההשקפות
 הרווחים באותה תקופה, נשענו על
 יסודות פילוסופיים מסוימים, ויש
 להבין אותם על רקע היסודות
 האלו, כדי להבין את המערכת
 השקפית כולה.

(— —)

1

ראשון מכל דבר הלא אנכי ,
ובכל אפסי תבל הן נודע פחי ,
לכל מפעל אנכי במחשבה תהלה ,
אך למעני כל העמל יגיעת נבר ,
מיום הולדו ועד שובו לקבר ,
בלעדי אך שקה יקר והבל תהלה !

2

אם אנכי מכל היקום נאדמה ,
הנני נבחר לכל אשר באפיו נשמה ,
ואהוב וחביב אנכי בכל הארץ ,
אמנם יש המשתבחים בלשוניהם ,
כי לא יבן אדיר אנכי ביניהם ,
וזה מותר אדם מן פתחה ושרץ .

הבהמה

3

הַבְּהֵמָה לְמִינֵהָ וּכְלֵי מוֹשֶׁה לְמִינֵיהֶם
 כֹּל יַפְעַל , יִסַּע וְיַחֲשֵׁא אֶת לְמַעַתְהֶנּוּ
 הֵן אֲנֹכִי חֲמֵד לָחֶם לְמִסְרָהּ : כִּי אֲנִי
 רַק אֲנֹכִי לְבָרִי בְּקָרֵב וְאִם שִׁרְפָה
 וְאֲנֹכִי הִלֵּא אַחֲרָי אֲחִידֵב אֲרַם הַזֶּה
 לְחִסּוֹף מִהַעֲדָר קִשְׁפֹת אֲרַבְיָה :

4

לֹא יֵכֵן אָדָם בְּעַל נַפֶּשׁ מִשְׁפֵּלָת ,
 הֵן זֶה יִחַשֵׁב לוֹ לְחַטָּאת וְאֵלֶּת זֶה
 וְלִהְגִּבִּיל מִסְּשִׁלְחֵי יַחַד הַשְּׁבִילֹנִי :
 אֲנֹכִי לֹא אֲמוֹשׁוּל בְּחֻקֹת יְהוָה
 בְּכַחֵי בַל־אֶקַח לִי תַמִּיד קַרְנִים
 אֲבַל כָּל־אָדָם כָּזָב , שְׂוֵא חֹזְעִיל :

5

דַּע , מוֹתֵר אָדָם מִן חֲבֵרָתָהּ אֵין
 אִם בְּאֵלֶּה רַב שְׂפִיל , בְּאֵלֶּה יֵשׁ קִרְיָה
 וְיִתְרוֹן אַחֲרָיו מִרֵּאשִׁיו זֶה הַנְּסִיב
 זֶה עַל פְּנֵי לֹא יֵשִׁים מִסֵּדֵי אֲמוֹנָה
 וְלִהְסִתִּיר הַעֲוֹן בְּקִרְבּוֹ אֵין לוֹ תְּבוּנָה
 וְזֶה חֲכָם — וְזֶה בְּמִוֶשֶׁת מַעֲשֵׂה :

אני

6

אֲנִי כִכְחֵי בְּהִמָּה , כְּחֵי בְּאֲנָשִׁים ,
אֲכֵן הָאָדָם בְּקָרְבוֹ אֲרִבּוֹ יָשִׁים ,
וּבְפִי שְׁלוֹם וּדְבַרֵי אֱהָבָה יִשְׁמִיעַ ,
לֵאמֹר : אֲנֹכִי מֵאִפְסָם וְחַהּוֹ ,
וְהוּא הֵנָּה אֱהָב לְרַעְהוֹ כְּמַהוֹ ;
אֵל תִּאֱמִינוּ לוֹ כִּי שֶׁקֶר יִפְיַע !

7

אֵל תִּאֱמִינוּ לְצַדִּיק יְחִידָה בְּאִמוּנָתוֹ ,
אֱלֹהִים חֶלְקוֹ וְחַוָּרְתוֹ אִמּוּנָתוֹ ,
בּוֹז יִבּוֹז לְכָבוֹד , יִדְּפָה יִשְׁחַח ;
הֵלֵא זָאֵב הוּא הַמִּתְחַפֵּשׂ בְּעוֹד כְּבֶשֶׂת ,
אֵךְ לְמַעַן בְּצַעַע בְּצַעַע , לְאֵבֶד נַפְשׁ ,
אֲנֹכִי שְׁלִיט בְּרוּחֹו בְּעֵז וּכְחָ !

8

אֵל תִּאֱמִינוּ לְנָדִיב נִתֵּן מִתְּנוּת ,
הֵנוּ אֲבֵי יְתוּמִים וְדִין אֱלֻמְנוּת ,
פּוֹתַח יָדוֹ וּמִשְׁפִּיעַ נַחַת ,
הֵן בְּפִתּוֹתֵי לֶחֶם , בְּתוֹלַעַת וְצִדָּה ,
אֵךְ בְּאֵלֶּה דְּגִים נִאֲחֻזִים בְּמִצּוֹתָהּ ,
לְדִיג וּלְנָדִיב אֵךְ תּוֹרָה אַחַת .

אל האמינו ברע, פנשיקות דודים,
השבר איבים ומכניע יודים,
ורק הוא אהב בכל נפשו ובכל מאדו,
הן פעל ירחף אהבו בהצלחתו,
דומת הוא לצבי או לעפר באנחתו,
רק אנכי מרום ראשו וכבודו!

10

שמע בן-אדם-אנכי אלהיך!
ואהבת אותי בכל-לכבדך ונפשך,
והקרבת לי תמיד לריח-ניחח,
מן אדם מן איש תקריב קרבנה,
ולא חשבת ממני בנה יחידה,
כי גדול אני, כבודי מי ישוחח!

11

אנכי בתבל אך אחד היני,
ואם גם אתה אחד, הנה לי שני,
אבל מה אתה? מהבל הנפח,
אנכי באמת אהוב בין אנשים,
ואותכה הם אהבים פאהבת נשים,
רק שקר, רק חנף יבא לפניך.

אתה

12

אַתָּה קְדוֹשׁ אֱמַר אֲמַר וְיָדַע יְהוָה
 אַתָּה מֵצֵא גַם חַן בְּעֵינֵי יְהוָה
 אַתָּה תִּשְׁמַר מִיָּד לְנֶפֶשׁ מַלְאָךְ
 אַתָּה נְחַמְדָּה עַל אֲדוּדֵי לֵב שְׁכָם
 כִּי יֹאמַר בְּשִׁבְתּוֹ לִלְחֹם אֲמַר לָחֶם
 וְאֵיל לֹא הָיָה אֲחֻזָּוִי שֹׁמֵן עֲלֶיךָ

13

הוּא טָמֵא , בְּזוּהַ נֶפֶשׁ לֹא אוֹכֵל שְׂאֵתוֹ ,
 הוּא תוֹעֵבָה לְכָל הַיּוֹדֵעַ אֹתוֹ ,
 הוּא אָוִיל , הוּא אִישׁ-נֶרְנָן וּמִתְעַבֵּר ,
 הוּא נִתְעַב וְנִאֲלָח , הוּא כִּילֵי זֶרַע עֵינַי ,
 הוּא קִשְׁיָה עֲרֻף , גַּם לֵב אָדָם לֹא אֵין ,
 הוּא אֲבוֹר , בְּצִאֲתוֹ לְחַיֵּי פִכָּה יִדְבֵּר .

14

אֲנִכִּי קְדוֹשׁ וְטָהוֹר , צְדִיק תָּמִים ,
 אֲנִכִּי מֵצֵא גַם חַן כָּל הַיּוֹמִים ,
 אֲנִכִּי חָכֵם , בְּהַשְׁבִּיל אֲמַר מַלְאָךְ ,
 אֲנִכִּי נְחַמְדָּה עַל אֲדוּדֵי לֵב שְׁכָם ,
 אֲנִכִּי הֵן פָּלֵם לְהַעִיב לָחֶם ,
 אֲנִכִּי יֵשֶׁר , אֵךְ לִי נֹאמָה תְהִלָּה .

לכנ

לִכְּנֹן פִּתְּיֵל רַק לְבִדִּי הַנִּנְי ,
גַּם אֶתָּה קִרְא בְּלִבְּךָ תְּכַפְּרֵנִי ,
(אִם גָּלִיתִי זֹאת , אֶל־נָא בִּי תִתְּעַפֵּר) ,
וְהִנֵּה עֵינֶיךָ קִרְא יְקָר תְּחַוֶּינָה ,
וְעֵינֵי כָּל־הָאָדָם הֵלֵא תִרְאֶינָה ,
כִּי אֲנֹכִי , אֲנֹכִי פִּי הַמְדַפְּרִי !

שיר למופת
(האחד - אצלנו)

פי חג נשואי מסתלק בשודדני
הנה בבשרה זאת מאד שפוחטני
אמרתי היגני, אשיר לך גם אני,
פי יתחמץ לבבי, כבו קרא בתוכי:
הדר שיר! היום אספ תת לך כתי.
אבל הוי אלופי! לבי רמני.

2

אך נגעתי בעסי, לכתוב תואלתי,
והנה סר הרוח! — אך שוא תחלתי.
פכה צפור דחר עינינו תחזיקה,
מציאה קן לה מעל האון בתינו,
הן עמדת קרוב אחר בתלנו,
אך בשלה אצבע, היש תעוף ואיננה!

מימים

(* י"ב אלול שנת תר"ס חג אוהבי ואלופי החכם ומשורר הרב
לביז נ"י חג נשואי הכסף שלו (ויובמר המכניסם) אחרי פנור עשרים
שנה וחמש שנים, מיוס בלא בברית הנשואים עם אשתו חזר, והנס שלח
לו החכם הדאקטאר גאלדענבלום מאדעסקא שיר קדשם בהנד וסדר
ליס תמו זה :

3

מִיָּמִים רַבִּים מִהַ הָיָה יִבְעִי פְּנֵי
רַבּוֹת מִחֲשֻׁבוֹת בֵּי יוֹשִׁים , יִבְעִתֵּנִי
בְּמַחְזוֹת סְתֻמוֹת וְזוֹרֵא אֶת לְאִין חֶקֶד ,
וְהִי בְּאִמְרֵי לְכַתּוּב לְגַלּוֹת אוֹתָמוֹ ,
יִפְצוּ הַמַּחְזוֹת וְיָנִסוּ לְמִי הַמַּחְזוֹת
וְקָל מִדְּעֵי לִבִּי אֲנִי ! פֶּעַם בְּקֶדֶת

4

לִבְּן אֱלוֹפִי , הִנָּחֵתִי אֶת־עַמִּי ,
בִּי נְבוֹךְ אֲנִכִּי , וְלִפִּי אֵין אֶתִּי ,
וְלִבְרַקָּה הַיּוֹם אֵין יֵשׁ בְּפִי מִלֶּה , —
יִבְרַכְךָ יְיָ אֱלוֹפֵי וְאֶת־אֲשֶׁתֶּךָ ,
וְהִי לְנִצַּח אֱמוּנַת עַתִּיד :
חֶסֶן , אֶתְךָ יָמִים , עֲשֵׂר וְתִהְיֶה .

5

אֲבָל מִהַ תִּשְׁמַעְנָה אוֹנֵי הַפְּעַם ?
מִי הוּא הַמַּפְעֵם בְּקֶדֶת פְּתוּלָם פְּעַם ,
וְיִרְקִיד בְּלִ רְעִינִי בְּמִוּ בְּנִדְהָאִמִּים ?
הַיְהִיָּה בָּא הַרְנֵת! מְדַלֵּב , מְבַפֵּיץ
הַמַּחְזוֹת הָאֲבָרֹת בְּזִרְעוֹ יִבְבֵּיץ
וְקוֹל בְּנוֹת הַשִּׁיר נִשְׁמַע בְּנַפְשֵׁי מַפְרֹזִים
עוֹר

6

עוֹרֵי נַפְשֵׁי עוֹרֵי , עוֹדֶה כְּבוֹדִי !
אֲנִי לְדוֹדֵי אֲשִׁיר , אֹמֵר לְמוֹדֵי ,
רוּחַ בְּקִרְבֵי הוֹם ! אַל נָא תִּנְיַחֲנִי ,
הִיָּה עִמִּי בַּפֶּעַם זֹאת וְאֲרַבְּרָה ,
אֲךְ הַפֶּעַם הַזֹּאת תִּנְנִי וְאֹמְרָה ,
אַחֲרֵי כֵן בְּרַח לְךָ , לְעַד הַשְּׁלִיכֵנִי .

7

מֵאֲדָעַם , כִּנֵּף אֶרֶץ רוֹסִיָּה הַפְּרוּכָה ,
זְמַרְתָּ שְׂמֵעָתָ , אֲהַבִּידָ יְבָרְכוּכָה :
אֶת־אִשְׁתְּךָ יַחַד בְּחוֹל תְּרַבָּה יָמִים ,
וְזֹאת הַפְּרֻכָה הִלֵּא הִיא גַם בְּרַכְתִּי ,
אֲךְ לְאִשְׁתְּךָ הַשְּׁנִיית אֲנִישׁ מִנְחָתִי ,
לְהַשִּׁירָה אֶרְשָׁתָ לְךָ בִּימֵי עֲלוּמִים .

8

הִלֵּא רַבִּים הִפָּה בִּימֵי נְעוּרֵיהֶם ,
יִתְרוּעְעוּ , יִשְׁירוּ , וְאִין קֶץ לְשִׁירֵיהֶם ,
אֲךְ יִקְחוּ אִשָּׁה , תִּצַּא רוּחָם מֵהֶרֶה !
וְתִשַּׁח בֵּית הַשִּׁיר , הַיְאֵלִם כְּרֻגָה ,
(כְּמוֹ תְהִיֶה הָאִשָּׁה הַהִיא לְהָ לַחֲנָא ,
תִּקְנֵא בְּכִסּוּתָהָ עֲנָתָה וּשְׂאֲרָה) .

כַּדָּג

(*) הַסְּסוּיִן יוֹרֵס לְנוֹ אֲמַתַּת הַדְּבַר הַזֶּה וּמִי כְמוֹהוּ מוֹרֵס וְעַד כֹּאמֵן ? וַיֵּשׁ
בַּזֶּה עוֹד מַעַשׂ מַסְנֵי לֹאנַת הַפְּרֻכָּה וְרַחִים עַל לֹארוֹ , עֵינַי שִׁיר הַחַמָּס ,

9.

כִּדְג מְעוֹפֵף יִפְרוֹשׁ סִנְפִיר לְשָׁמַיִם ,
וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָבֵשׁ , יִפּוֹל בַּפְּמִים ,
הִנֵּה כִּדְג הַדּוּא , כֵּן בְּנֵי תַעְזוּרִים ,
אֶךְ בְּנוֹת הָאָדָם הַחַיִּינָה עֵינֵיהֶם ,
שֶׁשֶׁשׁ אֲהַבָּה הֵן אֶךְ יִזְרַח בְּקַרְבֵיהֶם ,
וְאִיִּה אִיפֹה אִז דְּמִיזֵן הַבְּחוּרִים ? ...

10

גַּם אֲנֹכִי בְיָמַי בְּחוֹחֹתַי שָׁרַחְתִּי ,
מְעַט שִׁירִים וּמְלִיצוֹת הִנֵּה חִפְרַחְתִּי ,
וּבִקְחַחְתִּי אֵשׁה וַיֵּצֵא הַרוּחַ . —
לֹא עוֹד עַל פְּרוֹב הַדְּמִיזֵן אֶעֱוֹף בְּרָמָה ,
כַּנְּפָלִים הַגְּנִי הַלֵּךְ אִם בְּאֲדָמָה ,
לֹא עוֹד בְּעֵדֶן גֵּן הַשִּׁיר אֵצֶל לְשׁוֹחַ ,

11

אוֹלָם לֹא בָךְ מְעַלָּה הַשִּׁירָה מְעַל ,
כִּי בָךְ חֲשָׁקָה פֶת אֱלֹהֵי מְמַעַל ,
גַּם כִּי נִשְׂאֶת אֵשׁה , לֹא בָרַחָה ,
לֹא תִקְנֵא בְרַעְיָתְךָ , אֵשׁת בְּרִיתְךָ ,
וְלֹא תִמוּשׁ כָּל הַיָּמִים מִבֵּיתְךָ ,
כִּי לְבַעַל נֶאֱמָן מְצֵאָה רַק אוֹתְכָה .

הנה

12

הִנֵּה זוֹה וְקִנְיָהּ וְשִׁבְתָּ הוּד נָעִים ,
יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּיהָ הֵן תִּשְׁעַ וְאַרְבָּעִים ,
וְרוּחָהּ עוֹדֶנָּה בְּאָבוֹ בְּנִעוּרֶיהָ !
עוֹד מְרוֹם הַמְּלִיצָה תִּמְרִיא , הַפְּרוֹשׁ אָבֶר ,
עוֹד תִּשְׁיֵר לָנוּ מִשִּׁירֵי שִׁפְתַּי עֵבֶר ,
וְתִצְהִיל אֶת־כָּל לֵב מִבֵּין בְּהוֹד שִׁירֶיהָ .

13

הֲלֹא פָּרַחַי אָבִיב עֲלֵמֶיהָ לְפָנַי ,
הַעִידוּ בִּי יִרְאוּ הַנְּצַנִּים ,
(כְּמוֹ לְצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ , עַד בְּקָר לֹא עֲבוֹת) .
וְנִצְנִיקָה נָתַנוּ רֵיחַ גִּיחַח !
בְּבָצִיר שְׁנוֹתֶיהָ הוֹסַפְתָּ הַת כֶּת ,
וְשִׁמְחָנוּ בְּפָרִי קִיץ , וְעֵנָף עֵץ עֲבוֹת .

14

כִּי הַשִּׁירָה הִנֵּה הִיא לָךְ סִכְנָת ,
מִשְׁחַר יִלְדוּתָהּ לָךְ בְּרִיתָהּ נֶאֱמָנָת ,
עַל פֶּן חַג נִשְׂוֵאֵי־כֶסֶף בְּחִנְךָ בְּתוֹרָה ,
וְשִׁמְחָתָ בְּאִשְׁתָּךְ , הִיא אִם הַבָּנִים ,
וְזִכְרָתָ אִם הַפְּרָחִים וְהַנְּצַנִּים ,
אִם סִפְרֶיהָ , הַיְדוּעִים בְּחוּךְ הַעֲדָה !

מעניה

מְעַנֶּיָה וְשִׁירָה שְׁמַעַן נָא קוֹל בְּרַכְתִּי!
נָשִׂי בְרַכֶּיָה אֲנִי הַאֲזִנָּה אִמְרָתִי!
כִּי כִפֹּד אֶכְבְּדֶכֶן שְׁתִּיכֶן יָחַד . —
אֶת־אִישׁוֹכֶן הַמְּהַלֵּל הַתְּאַרְכְּנָה יָמִים ,
הַתְּהַלְכְּנָה לְפָנָיו וְהִיָּנָה תָּמִים ,
יְחִי בְרַכֶּיָה ! בֵּיתוֹ יְהִי שְׁלוֹם מִפְתֹּד .

תּוֹרָה

עולם חסוף ראיתי !

1

אף כי היום לא אלקי לקראת נחשים ,
ולא אאמין לאשר יאמינו הנשים ,
אמנם לא אבוש מהרות בשער ,
כי מאמונת הבלים לא נקיתי ,
ומפחד הבלי שוא עוד נדביתי ,
הן הנחלתי לי בהיותי עוד גער .

2

שוא יתקלם העכל בהבלים אלה ,
שוא ישחק לספורי הפלא ופלא ,
ההרגל יהם אתו , מופתיו יחד !
ראיתי רבים גבורים בלשוניהם ,
ואין פחד תעתעים לנגד עיניהם ,
הגסה דבר למו , פחדו פחד .

ומדוע

3

ומדוע זאת ? שאלו נא החכמים,
או גם זקנים, כבוד מפני ימים!
ואנכי בל אוכל השבכם מלה,
רק ספר לכם דבר, זאת הפצתי,
לבן אמרתי: פי עוד לא רחצתי,
מיצאת חבלים, אקדים בתחלה.

4

בליל חשך, נשאים וגשם, ורחח,
על משכבי בגפי שכבתיו לנח,
(באיזה חדר ובאיזה יום שכחתיו).
נחה העיר והישן, אין קול גערה,
אך נאם נחת נשמע, אך ניב סערה,
נרדה שנתו — חשבתיו גם נאנתיו.

5

חשבתיו ימות עולם טובים מאלה,
פי הואיל יי לעשות אתות ופלא,
או נביאים נבאו גם עמדו בפרץ,
להם האוינו איש, רחח, ומים,
בני האדם עלו בשמירה השמים,
ובני האלהים הן ירדו לארץ.

נאנתיו

6

נְאֻנְתִּי , כִּי תָם חֶסֶד אֵל וְאֵין ,
פֶּס נְבִיא , פְּלֹאוֹת לֹא עוֹד תַּחַז עֵין ,
וַיִּשַׁח הָאָדָם , וַיִּשְׁפַּל גֶּבֶר ,
וְרַבָּה הָיָה ! רַעַת הָאָדָם בְּאֶרְצָה ,
פְּתָאם קוֹל שְׁמַעְתִּי , רַעַשׁ , וְדַמְמָה ,
וּלְנִגְדֵי אָבוֹי , מִתּוֹ אֵךְ קָם מִקְבֵּר .

7

פְּלִצוֹת בְּעַתְתִּי אֵף הָעָה לְבָבִי ,
כְּמוֹ נְצִיב קָרַח שְׁכַבְתִּי עַל מִשְׁכְּבִי ,
וַיַּעַרְף בְּמַטֵּר זַמַּח אִפִּים ,
קָפְאוּ רִגְשׁוֹת גַּפְשִׁי וְדָמִי גַם יָחַד ,
וְעוֹד רָגַע — — וַיַּעֲבוֹד כְּמַעַט הַפְּחָד ,
בְּלִי הַשִּׁיב רוּחִי , נְמִיתִי אוֹנִים .

8

שְׁמַעְתִּי , הוּי , כִּי נַעֲשִׂיתָה תוֹעֵבָה !
הִנֵּה הוֹסֵד , הוֹרֵם מִכֶּסֶה הַתְּבָה ,
נַעֲוִיתִי מִשְׁמַע , עַד מְאֹד שְׁחֹתִי ,
הִנֵּה קוֹל גּוֹרָא בְּשִׁמִּי יִקְרָאֵנִי ,
כְּמוֹ הֶגְהָה — וַיֵּד נִגְעָה בִּי וְהִגִּיעַנִי ,
הִרִימְתִי קוֹלִי — — וְהִקִּיצוֹתִי .

9

נָמָה הָעִיר ! נָרַדְם אָדָם וּבְהֵמָה ,
הֵם כָּל הָאָרֶץ מִפְּנֵי הַתְּרִדְמָה !
הִנֵּה יָנוּם , יִישָׁן שׁוֹמֵר הַשָּׁעַר .
וְאֲנֹכִי שֹׁכֵב גַּלְמוּד בְּחֹל וּרְעֵדָה ,
וְנִפְשִׁי כְּשֹׁכֵר הֵן נֵעָה גַם נָדָה ,
לְזָכַר הַחַיּוֹן תֹּאחֲזֵנִי שָׁעַר .

10

פָּחַדְתִּי , זַמּוֹתִי , וַיִּרְק יְרֵקְתִּי ,
לָלַכְתָּ אֶל־הַתְּבָה הַתְּחֻזְקִתִּי ,
לְרֹאוֹת כִּי הֶבֶל הוּא , אֶךְ חוּזֵן לַיֵּל ,
אֲבָל הַתְּבָה פְּתוּחָה , אֵין חַיּוֹן !
לֹא נִשְׁאַר כֹּל , בְּלִתִּי מִסּוּדֵי־גְלוֹן ,
צוּרַת אָדָם , פָּסַל אִישׁ גְּבוּר חֵיל* .

11

לָנוּם אֲמַרְתִּי מִפָּחַד וּרְעֵד ,
לְפִתַּח הַבַּיִת אֶךְ צַעֲדֵתִי צַעַד ,
נִפְתְּחָה הַדְּלָת וַיָּבֹא הַגָּבֵר !
וְהָאִישׁ גְּדוֹל הַקּוֹמָה , אָיוּם מְרִאָהוּ ,
אֶף זְרוּעַ פְּאֵל לוֹ , וְלִבְנֵת פְּנִיהוּ ,
כְּפִנֵּי הַמֵּת , קָם הַלַּיְלָה מִקְבֵּר . רֵאִיתִיו

(* כִּי בִלְמַת מִמְנַתִּי נִחוּךְ הַחֲנֹס מִסּוּס כּוֹס לַמַּשְׁמֵרֶת .

12

רֵאִיתִיו , וְלֹא נִשְׁאַר בִּי כַחַת וְגִשְׁמָה ,
בְּאֵין אוֹנִים נִפְלְחִי מִשְׁמִם לְאֲדָמָה ,
וְאֶשְׁמַע קוֹל דְּבָרָיו , קוֹל קוֹרָא וְאָמַר :
קָם לְךָ ! הִנֵּה אֵימָתִי לֹא תִבְעֶתְךָ ,
גָּנוּב גַּם שְׂדוּד לֹא בָאתִי לְבִיתְךָ ,
אִף עֵבֶר חֲצוֹת לַיְלָה , קָרָא שְׁמֵר . — —

13

וּבְדַבְּרוֹ הִתְחַזְקִתִּי , וְעַל הַתְּבָה ,
בְּאִתִּי עִמָּד אִישׁ זָקֵן וְשׁוֹיבָה ,
אֵחָז בְּמִסְוֵה הַגְּלִיּוֹן וּמִצַּחֵק ,
מָה זֶה ? שְׂאֵל אוֹתִי בְּקוֹל דְּמָמָה דְּקָה ,
מִסְוֵה ! עֲנִיתִיו בְּקוֹל שְׁפַל רוּחַ וְדָבָא ,
פְּסָל זֶה אֲדָנִי , שְׁמַתִּי בּוֹ לְשַׁחֵק .

14

לְשַׁחֵק ! לְשַׁחֵק ! הוֹסִיף הַגְּבֵר לְדַבֵּר ,
וּלְגַנֵּד עֵינַי הַתַּעֲשָׂא וְהַתְּגַבֵּר ,
הִתְדַע בֶּן-אָדָם , עָפֵר וְאָפֵר ,
מָה אָנִי פֹה מִבְּקֵשׁ ? וּמִי אָנֹכִי ?
מָה הוּא מְלֹאכְתִּי ? וּבִמָּה גְדוּל כְּחִי ?
יָשֵׁב לְיָמֵינִי , קָרָא הַכְּתוּב בְּפִסְפֵּר !

15

נְמֹה הָעֵד ! מְדַם וְקוֹן וְנָעַד ,
חִדְל הַמְסָד , וַיִּזְחַם הַמְסָד .
עַל חוּג שָׁמַיִם הִלֵּךְ הַיָּחַח ,
מִבְּעַד חֶלְזוֹן יִשְׁלַח קָרְזִי כֶסֶף ,
מִפּוֹזִים עַל הַקֵּד , מִבְּרַפְדִּים פְּבַנֵי רֶשֶׁף ,
לְאוֹד קְרֹאֲתִי בְּסֵפֶר הָאֵרַח .

16

וּבִסְפֵר הֵן פְּתוּב שְׁמוֹת אַנְשִׁים ,
שְׁמוֹת בְּתוּרִים וְגַם פְּתוּלוֹת אִף שְׁמוֹת נָשִׁים ,
פְּלָם פְּקָדִים לְמִשְׁפַּחְתָּם , לְבֵית אֲבֹתָם ,
בְּהַתִּימִי לְקֹרֵאת שְׁמוֹת פְּלִהֲגָסִים ,
רְאִיתִי כְּתוּב בְּסוֹף אֵלֶּה הַדְּבָרִים :
הַמָּה רִשְׁעֵי עוֹלָם , אֵין יִי בְּלִבָּתָם .

17

מְרַעֵד , מִשְׁתוֹמֵם קִמְתִּי מִפְּנֵי שְׁבִי ,
אֲהֶה אֲדֹנִי ! קְרֹאֲתִי בְּכָל לִבִּי ,
מִחָה נָא מִסְפָּדְךָ אֶת־אֵלֶּה הַדְּבָרִים !
הֲלֹא רַבִּים אֲנֹכִי מִצֵּא שְׁפֹת ,
אֲשֶׁר אֵין בְּמוֹתָם בְּבַל־קִצְוֵי אֲדָמָה ,
יְרֵאֵי אֱלֹהִים גַּם תְּמִימִים וַיִּשְׁרִים !

18

דוֹם! קְרֵא לִי הַגִּבֹּר בְּאֵף וְזַעַם ,
הַפּוֹךְ הָעֵלָה וְקֵרֵא נָא הַפְּעַם ,
אִז תִּרְפֶּה רִחֻקְךָ , גַּם תִּעֲזוֹב תְּלוּנָה .
הַפְּכֵתִי . וְהִנֵּה כָתוּב שָׁם מִמַּעַל :
לְמַעַן הַסִּתֵּר תִּרְמִיֹת־לִבָּם וּמַעַל ,
נָתַתִּי עַל פְּנֵיהֶם , מַסּוּה־אֲמוּנָה .”

19

עוֹד קְרֵא שְׁמָה אֶת־הַכָּתוּב מִתַּחַת ,
קְרֵא אֵלַי הַגִּבֹּר בְּשִׁפְתַי נָתַת .
חֲשֵׁתִי וְקֵרֵאתִי שְׁמוֹת וְקִנִּיִּם וְנִעְרִים ,
בְּסוּף הַגְּלִיּוֹן כָּתוּב בְּדִין שְׁחֹר ;
נִבְאָצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל גְּזֹרוֹ אֲחֹר ,
אִיבֵי חֲכָמָה הֵם , מִדַּעַת נִבְעָרִים .”

20

אֲהֵה! קְרֵאתִי בְּשִׁטְף אֵף וְחִמָּה ,
הֵלֵא יֵשׁ פֹּה אֲשֶׁר חֲכָמִים הִמָּה ,
פֹּה הַיִּמֵּן חֲכָם לֵב , וְחִצְרוֹן בְּזַפְרָן ,
אֲשֶׁר פִּיּוֹ יִדְבֵר חֲכָמוֹת , חֵקֵר וְדֹרֵשׁ ,
אֲהֵב לַחֲקוֹר , לְדַעַת כָּל דְּבַר שְׁרֵשׁ ,
צִישׁ , צִדְקָתָם אֵת נְבוֹנִים יִרְנְנוּ בְּאֶרֶץ .
הַרְפֵּה (9)

21

הָרַף מֵאֵף! קְרָא מֵעַבְרֵי הַשָּׁנִי ,
דְּבַר לִי הָאִישׁ , וְאָמַר הַגִּנִּי .
וְאָקְרָא : לְמַעַן יְהִי לְשֵׁם וּלְתַהֲלָה ,
וְלֹא יִדְעַתְּפֶשֶׁם מוֹסַר פּוֹרְעַת ,
נְתַתִּי עַל פְּנֵיהֶם מִסֹּדֵה הַדִּיעַת .
אִז נֶאֱלַמְתִּי , רְפָתָה רֹחִי כְּבַתְּחִלָּה .

22

סוֹף דְּבַר , עוֹלָם הַפּוֹקֵה רְאִיתִי !
וּבְכָל סִפְרוֹ אֵךְ תַּהֲפֹכוֹת תּוֹתִי ,
יֵשׁ , יִדְעוּתִיו וְהוּא צַדִּיק עֹמֵד בַּפְּרָץ ,
יִזְכֵּר וַיִּפְקֵד שֵׁם בֵּין הַרְשָׁעִים ,
וַיֵּשׁ , בְּנִים מִשְׁחִיתִים , רָעִים וְחַמְסָאִים ,
וְהִפָּה בַּכְּתָבִים נֶאֱמַנִי אֶרְץ !

23

יֵשׁ , לוֹ עֹשֶׂר , נְבָסִים , גְּלוּי וַיְדוּע ,
בִּי אֹדֵר הַהֲצִלָּה אֱלֹהֵי זֹרַע ,
וְעָלְיוֹ נֶאֱמַר : בִּי אֱמָלִל הוּא , דֵּל וְאֶבְיוֹן !
וַיֵּשׁ , אִין לוֹ קְשִׁיטָה אֲתַת וּכְפַר לָחֶם ,
הַלֵּךְ עָרוֹם וַיִּחַף , בְּצֵאתוֹ מִרְחֹם ,
וְהוּא עֹשֶׂר , הֵן יֵשׁ לוֹ מִטְמוֹן בְּתַבְיוֹן !
כְּנֵלְתִי

24

בְּנִלְתִּי לְקִרְאָתְךָ , הַבֵּיט עָלַי בְּגִּאֹן ,
וַיִּשְׁאַלְנִי בְּקוֹל הַמֶּלֶךְ וְסִאֹן .
הִתְדַע מָה אֲנִי מִבְּקִשׁ ? מִי אֲנִכִּי ?
פְּתֹאם שָׁם פֶּה עַל רֵאשׁוֹ בַּנִּבְחָת ,
וְהַבִּית יִמְלֵא עֵשֶׂן , מִלְּאֲכִי שִׁחַת ,
וְאִפּוֹל אֶרְצָה , כִּי עֲזַבְנִי כְּחֵי .

25

וַיִּקְפוּץ כְּרוֹב אֶחָד וַיִּרְקוֹד כְּאֵיל ,
וַיִּתֵּן עַל פְּנֵי חֲלָשִׁי (פֶּסֶל אִישֵׁי-חֵיל ,
וַיְהִי לְגִבּוֹר !) (כָּל-זֹאת בְּעֵינַי חֲזִיתִי) ,
אֲחֵרֵי בֶן הַתִּיצֵב הַשְּׁטָן לְפָנַי ,
וַיִּצְוֶה לְתֵת מִסּוּהָ גַם עַל פְּנֵי ,
צַעֲקָתִי וְאִיקָן — וְעוֹלָם אִמַּת רְאִיתִי ! —

* (החלש הזה הוא כלב בן יסונה , אשר היה פתאם לאיש גבור חיל , ויכה בלשונו את כל אילי הארץ , הוא עורר את לשונו על שלש מאות חלל בסעם אחד ! —

הַהֲצִלָּה (*)

— לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַזְּבָנִים עֹשֶׁר

(קהלת ט י"א)

אֲדַר יְדֵי הַחֲכָמָה לַפְּנִים מִשָּׁמַיִם ,
יִרְדֶּה הַהֲצִלָּה לְאָרֶץ מִתַּחַת .
וַיִּחַרְדּוּ כָּל אֲשֶׁר בְּאֶפְיוֹ נִשְׁמַת חַיִּים ,
לְקִדְּם פְּנֵיהָ בַתּוֹדָה בְּגִיל וְנִתַּח .

מִלֵּאָה עִם רַב הָיְתָה דְרֹךְ הַהֲצִלָּה ,
לֹא הִקְשִׁיחָה לְבָהּ אֵל קוֹל שׁוֹעֵתָם ,
וַתִּרְק לָהֶם רֹב שְׁלוֹם וּבִרְכָה ,
בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁמְעָה תִּפְלָתָם .

(*) הסיר הזה, ושיר „החחמם” הבא אחריו, העתקתי משירי שפת אשכנז, בשנת תרסו"ב. ויודע אנכי קורא יקר, כי אין לשירים המעטים האלה הבאים מקום בספרי, אף גם במקומות אחדים לא נאוו בחרושים, לפי שבאחד עומד עמנו צו מלעיל ובשני מלרע, אולם מאשר המה ראשית זכורי פרי עמי, לכן אמרתי אעלה אותם על מזבח הדפוס.

הַחֲכָמָה אֲשֶׁר בְּתַבּוּנַת פִּיָּהּ ,
אֶת הַהֲצִלָּתָהּ לְמַצְלִיחָהּ מִשָּׂחָה ,
הִלְכָה תָּמִיד בְּמִנְהֶלֶת לְפָנֶיהָ ,
בְּכָל מַדְרֵךְ פְּפוּת רַגְלֵי הַהֲצִלָּתָהּ .

אֲמַנָּם מִכְבוֹדָהּ וְזוּהַר בְּרַק עֵינֶיהָ ,
הַחֲפִישׁ כָּל חֲדָרֵי בֶטֶן וְקָרֵב ,
פָּחְדוּ וְנָסוּ מִרְחוֹק כָּל רֵאִיָּה ,
כִּנּוּס מִפְּנֵי דוֹב שְׂפוּל וְזֹאבֵי עָרֵב .

וַיִּמְעַט וַיִּחַסֵּר סָבִיב לְהֲצִלָּתָהּ ,
הֶהְמוֹן הָרֵב מִרְגַּע לְרְגַע .
וַתֵּשֶׁב אַחֲרַי כֵּן בְּרֹד וְנֶאֱנַחָהּ ,
כְּאִישׁ צְרוּעַ אֲשֶׁר-בּוֹ הִנְגַּע .

וַתֹּאמֶר אֶל הַחֲכָמָה . יְבִי אֶהְיֶה !
הֵן בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבִירִי לְפָנַי ,
שָׁמָּה מִדְּבַר יְהִיָּה וּרְבָה הַעֲזוּבָה ,
אֶהָב וְרַע הִרְחַקְתְּ מֵעַל פָּנָי .

לְתוֹר וּבִקְשׁ אֹתְךָ לְבִי סְבוּתִי ,
אֲבָל בְּעִבוּרְךָ מֵר לִי , שְׁנוּאָה הֵינְנִי ,
לְכֵן חוּסִי נָא וְחַצֵּינִי אַחֲתִי !
הַפְּרִדִּי מֵעָלַי , לְבָדִי עֲזוּבִי . —

בְּשִׁמוֹעַ הַחֲכָמָה אֶת־כָּל דְּבָרֶיהָ :
כִּי צוּר מִכְּשׁוֹל הִיא לְהַצִּלָּתָהּ בְּאֲדָמָה ,
וְכִי אֵךְ בְּנִשְׁלָהּ בְּגֵדוֹ בָּהּ כָּל רַעֲיָתָהּ ,
וְתַפְּן וְתִלְךְ דְּיוֹמָם וּנְאֻלְמָה .

כְּמוֹ־הֶגְהָ , וְהִנֵּה מִסְבִּיב לְהַצִּלָּתָהּ ,
נְאֻסָּף הַהֶמּוֹן בְּקוֹל הַמְּלָה וְיוֹעֵה ;
אֵךְ הַחֲכָמָה אֵינְנָה , אֵךְ הִיא נִדְחָה ,
הַסְּכָלוֹת תַּחֲתֶיהָ עַל מְקוֹמָהּ בְּאֵה .

הַתְּחַמָּם*

אֶהוּבִי לְאֶמוּנָה !
לֹא־לְמִשׁוֹרְרֵי בְּנִבָּל ,
וְלוֹמְדֵי דַעַת וְתַבּוּנָה ,
חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּתִבְל .
הַיּוֹקֵר וְהַעֲרִיף תַּבּוּנָתָם ,
אֵינִן בְּאֶרֶץ יוֹדֵעַ ,
וְלְכָל דְּבָרֵי בִינָתָם ,
אֵינִן מְקֻשָּׁיִם גַּם שׁוֹמְעֵי .

כל

(* ד״ט טװולבס , לדעת הרב המתרגם ויקרא י"א ס"ז .

כָּל הַיָּמִים ,
נִפְשָׁם שׁוֹקֵקָה ,
בְּמֵן חֲכָמִים ,
תָּמִיד רִיקָה .

וְהָיָה מְרוֹב אֲנָחָה ,
יִכְזְבוּ בְחֲכָמָה וּבְאֵהֱבָתָה ,
אֵךְ שׁוֹא וְהֶבֶל תְּמוֹרְתָה ,
יִסְתָּרוּ אוֹ יִלְמְדוּ מִלְּאֵכָה .

בִּימֵי קֶדֶם מִלְּפָנַיִם .
— הִנֵּה זֶה רַבּוֹת שָׁנִים —
לֹא נִמְצָא מִזְמֵר נְעִים ,
פִּתְחָמָס , בְּכָל-עוֹף שָׁמַיִם .

שִׁיר מִזְמוֹר עַל שׁוֹשָׁנִים ,
שָׁר גַּם בְּשׂוֹדוֹת וּבְנִגְנִים ,
פֶּה עַל הַהָרִים ,
זְמֵרוֹת הַרִיעַ ,
וְשָׁמָּה בִּיעָרִים ,
נְעֻמוֹת הַבֵּיעַ .

וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּתְּבַוֵּן ,
הַתְּחָמָס מִשׁוֹרֵד נְעִים ,

כִּי אֵין נֹמֶה לוֹ אָוֶנִים ,
וַיִּתְאַבֵּל וַיִּקְוֶן .

כִּי אֵל מִי אִפּוֹא יָרִים ,
קִלּוֹ בַּשִּׁיר וַיִּרְעֶ ?
לְגַבְעוֹת וְאֶל־הַהָרִים ,
לְאַרְצָן אִו לְרַקִּיעַ !

וַיַּעַף מִהַרְרֵי שְׁאֲנַנִּים ,
מֵאַרְזֵי־אֵל הַרְעַנְנִים ,
לְהַתְנַחֵד הַלְאָה בַּבְּפָרִים ,
לְנַגֵּן בַּנְּגִינוֹתָיו בְּפָעִרִים .

וַיֵּרָא כִּי שֵׁם מִקְשִׁיב לוֹ אֵין ,
גַּם שָׁמָּה לֹא תִשׁוּרְנוּ עֵין ,
אִישׁ אִישׁ יִשְׁעָה לְעַבְדָּתוֹ
יִפְנֶה לְפַעֵלוֹ וּלְסַבְּלָתוֹ ,
יֵשׁ אֲשֶׁר בַּחֹמָה בּוֹנִים ,
וַיֵּשׁ מְלֹאכְתָם בַּחֲמֹר וּבַלְבָּנִים ,

וַיִּתְחַדֵּל מִלְשֵׁד בַּשִּׁירִים ,
אֲחֵרֵי יָמִים לֹא־כַבִּירִים ,
כִּי רַע וְמַר עָלָיו הָעַנְיָן ,
וַיִּלְמַד מְלֹאכֶת הַבְּנִיָּן .

היונה

אני אמרתי בחסו פל־האדם כִּזְב .
(תהלים קי"ו י"א)

היום בבקר לרעותיה יונה אמרה ,
יעת יחדו את דודי עפתי בין הגרנות ,
ראיתי — אשר לראות נפשי לא שערה —
איש הולך וזרה לארץ דגן ומגרנות .
אין זאת מאשר ברעבון נפשנו הוא יודע ,
על־כן ברחמי נותן לנו אכל לשבוע ,
עתה עתה אחיותי חיש נעופה יחד !
ועל דגן ומגד נתענג שם בלי פחד .
עמודנה ! קראה מרחוק בנפש נעצבת ,
יונה וקנה אתה השמעה את־כל־זאת ,
אל־תעופנה ! הלא נגד פני־כן המות ,
אנכי ובני לכן למשל ולאות .

זרע לצדקה כזה ראתה גם עיני ,
חשתי להאכל אנכי ובני פאין לב ,
אמרתי חנון הוא וברחמיו יכלכלני ,
אמנם גם האדם ארב בארי וזאב ,
אזיה ! אך למען תפוש בני במצודתו
פתח פגריב ידו לתראני צדקתו .

שיר ידידות

רחש לבי דבר טוב ליום הקלחת ידיחי ודעי
הבתור המשביל וכי במלאת לו עשרים שנה

עת פי אחקור ואתבונן אל הגבר ,
ודמעה כמים דמעה הדמע עיני ,
על חיי הקבלו וליום שובו לקבר ,
הנחם ! רוח מביתתי יעני .

הנחם ! פי לא יעץ האדם בארץ ,
לא ימות לשחת לא יחם לו חיים ,
רוח הוא באנוש לא יכלהו הקרקע ,
הוא למרום ישוב אל-אל בשמים .

הנחם

הַנְּחָם! יֵשׁ הַתְּקָה לְנַפְשׁ מִשְׁכַּלְתָּ ,
הַשְׁחֵק לְיוֹם אַחֲרוֹן אֶף-הַלְעַג לְמֹת ,
לֹא תֵצֵא מִגּוֹ כִּצְאֹת נַפְשׁ אֹלֶת ,
שָׂמָּה בְּסֵתֶר עֲלִיזוֹן הַתְּעַנֵּג לְשִׁבְתָּ .
הַנְּחָם! אֶף לֹא נוֹלְדָתָ לְרִיק וְהִבֵּל ,
לֹא לְרִיק תִּסְפּוֹר יָמִים חֹדֶשׁ וְשָׁנָה ,
הִנֵּה בְּנַעֲיָמִים נָפַל לְךָ פֶה חֶבֶל ,
דַּעַה וְהַשְׁבֵּל מֵאֵת יי לְךָ מִתְּנָה .

זֶה חֵלֶק אָדָם הַמְּבִין וְיֹדֵעַ ,
וְנִחַלַת אִישׁ בְּדַעַת וּבְחִכְמָה שְׂמִיחַ ,
אָבִן לֹא-בֵן הָאֵוִיל מוֹסֵר פּוֹרַע ,
רַק חֵלוֹם יָמָיו , רַק אָבֶק פּוֹרַח ,

כִּי מָה חַיֵּי אֵוִיל וּמָה-כָּל שְׁנוֹתָיו ,
מָה-יִתְרוֹן כְּבוֹדוֹ וְכָל-תְּפִאֶרֶת יִקְרוּ ?
הֲלֹא יֵאָכֵל יִשְׁתָּה יִמְלֵא תְאוֹתָיו ,
אַחֲרֵי-כֵן יָמוֹת וַיָּשׁוּב אֶל-עֶפְרוֹ !

הַנְּחָם וְשִׂמְחָה עִתָּה בְּיוֹם הַלְדֻתְךָ !
גַּם אֵלֶיךָ אָתִי יֹאמֵר הַיּוֹם לְבָבִי ,
אַשְׁרִיךָ ! כִּי לֹא לְרִיק תִּבְלֶה שְׁנוֹתֶיךָ ,
הֵן אִם לְחִכְמָה תִּקְרָא וּלְמֹדַע אָבִי .

הנה

הִנֵּה זֶה עֲבָרָה שְׁנַת הָעֲשָׂרִים לַחֲיוֹךְ ,
אֵלֶּנָּא תַּגִּיד לָהּ אֶל־תִּשְׁמִיעַ אֲנָחָה ,
בְּשִׂמְחָה אָחִי שְׂאֵנָא אַחֲרֶיהָ עֵינֶיהָ ,
רֵאָה כִּי הִשְׁאִירָה לָּךְ זְכוּרִים וּבְרָכָה .

לֹא־אָפֶס הַשָּׁנָה גַּם אַחֲרֵי יִצְאָה* ,
הֵן בְּיָדְךָ פְּרִי טוֹבָה פְּרִי דַעַת וּבִינָה .
כֹּה גַם אַחֲרֵי שְׁנַת עֲשָׂרִים וְאַחַת הַבָּאָה ,
תֵּשָׂא אֶלְמוֹת תְּהַבֹּנָה בְּגִיל וְדָנָה .

יואל

(* כנדרת על הפסוק «ואזכרהם זמן בא בימים» שר"ל, שכל
הימים אשר הם חי בארץ באו לפניו בשלמות, ולא נפקד מהם גם אחד,
לפי שהשתל ועסק בהם בדברי תורה, בצדקה בחכמה ומוסר, כי זה סוף
כל האדם, וזה תכליתו האמתית, ומבלעדי זאת, מותר אדם מן הבחמה
אין, ימי חייו הכל, וכל המעשה שעשה תחת השמש הכל הכל ורעות
רוח, ומה נמלנו דברי רז"ל בדרשתם על הפסוק, «המתים אינם יודעים
מאומה» אלו רשעים שנחייסם קרוים מתים, רזונס, לפי שכל חיי הרשע
הכלחתו ומשואו קשורים אך בדברים ותענוגי העולם השפל הזה, ולפי
שהם משתנים ונפסדים מעת לעת, ולא ישארו על תכונם אחת ומלכ אחד,
גם כמעט רגע, א"כ יאבדו וימותו אחת גם חייו, ואם יחיה ימות —
אולם לא כן הצדיק אשר באמונתו יחיה, ושמה לעשות משפט חסד וצדקה,
סתיל חייו לא נחק המות, אך הולך הוא ומושך בלי קץ, אל תכלית טוב
ונאמן, אשר מרום הוא מכל שכיות החמדה ותאות העולם השפל. והעולם
זה ה"כ דומה לו כפרחודור שהתקין א"ע בו כדי שיכנס לפרקלין, והוא
התכלית והאשר האמתית. ואדרבה כל עוד שיקרב יום מותו ואלתו מן
העולם הגב הוא הולך הלוך וקרוב אל החיים ואל הפרקלין. הוא, החיים
הנחיים, ואם ימות יחיה. — ולפיכך אמרו הצדיקים במיתותם
קרוים חיים" והבן .

יִזְאֵל נָא יְיָ אֱחָיו וְכֹה תִלְקַח וְתִשְׁבֵּיל ,
מִשְׁנָה לְשָׁנָה תָּמִיד כָּל־יְמֵי־חַיָּיהָ .
הִנֵּה עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־אִישׁ מִשְׁבֵּיל ,
וְזֹאת הַבְּרָכָה יְבָרְכֶה הַיּוֹם רַעְךָ .

חדבק בך מאח... .

אֵרַח לַחַיִּים

אֵרַח לַחַיִּים שׁוֹמֵר מוֹסֵר -

(משלי י"ז)

אִישׁ הָאִישׁ בְּלִידַע אֲנָחָה ,
וּבְכָל יָמָיו אִם מוֹזִיִּים וְאִם רָעִים ,
לְבוֹ בְּטָח , וְנִפְשׁוֹ שָׁכְבָה ,
אֲשֶׁר־הוּא כִּי חָלְקוּ יָפֶה וְנָעִים !
בְּנִעוּרָיו הוּא בָרִיא דָשֵׁן וְשֹׂאֲנָן
עוֹד גַּם יָנוּב בְּשִׁיבָה בְּעֵץ רַעֲנָן .

אִישׁ לְאִישׁ שֶׁבַע רָגַז עָמַל וְחוּגָה ,
וּבְכָל יָמָיו אִם רָעִים וְאִם מוֹזִיִּים ,
לְבוֹ בְּקִרְבּוֹ סוּעַר וְנִפְשׁוֹ נוּגָה ,
אִישׁ לֹא כִּי חָלְקוּ מֵר וּמִבְּאֻזִּים !
בְּנִעוּרָיו הוּא חָלָשׁ וּמִתְּאוּנָן ,
וְאֵד בְּחִצֵּיר יִבֵּשׁ שִׁיבַת הַמְּקוֹנָן .

כִּי כִתּוּלַעַת בְּמַגֵּד זּוּלָּת ,
כָּבֵהּ הִיא גַם הָאֲנָהּ בְּלִב־גִּבֹּר ,
אֶת־נַפְשׁוֹ תִשְׁחִית בְּשׁוֹ אֲכָלָת ,
עַד יֵרֵד שְׂאוּלָה אֶבֶל אֶל־קִבֵּר .

אִךְ אֲמוּנָה , צְדָקָה , מוֹסֵר , וְדַעַת ,
יִצְיִלוּ לִב־אִישׁ מִזֹּאת הַתּוּלַעַת .

נגש והוא נענה ולא יפתח פיו, ויכנע תחת יד כנען, ולא אמר לצאת למלחמה לקראת האויב כי רב הוא, עד שבאה דבורה ותזרו את ברק במצות ה' כי נקם ישיב לצריו וילחם אתם במתי מעט. — אמת כי חדלו ארחות, אבל משוך באפל יהלך, ומפתח שוודדים, אשר דרך ירצחו שכמה. ודעת רשי נפתה מעט מדרך הפשט, ותלחץ המקרא אל קיר הדרש, אשר לא תעבור עליו המליצה, ולא ישב השיר שם תמיד. ודברי הרב המתרגם אך דברי מליצות אשכנזיות הטה, הנאותים לה מאד, ולא דברי שפת עבריה. סוף דבר, הלשון, החיך, השפה ואזן עברי מאנות ומסרבות בדברי הפרושים האלה.

ב) לדברי הכל-הכוונה במלת «שריד» בפסוק «או ירד שריד לאדירים עם» על ישראל. הנה זולת הכבודות שיש בלמיד לאדירים, קשה עוד מה ההתיחסות בין שריד לאדירים? אם שהיה להכתב לדעתם «שריד להמן עם» הפך השריד שהוא מעט, כאמור בהלל של תנוכה «ורבים ביד מעטים» או לכתוב «חלש לאדירים עם» ככתוב שם «וגבורים ביד חלשים» ואם כי המליצה תטה לפעמים מדרך ההגיון, זה לא יהיה רק בקישור רעיונות נשגבים, בפרשה כנפיה לעוף בעולם הרמיון, אש ההתלהבות לפניה תלך, ותלהט סביב הכללים, החקים והמשפטים אשר צוה השכל אותה. אמנם פה אך דבר הוא! ובעויבת היחוס באופן כזה היא מקלקלת את היופי, והיופי הוא העמוד שהמליצה עומדת עליו, הוא הסלם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומשוררים ומליצים עולים ויורדים בו. ותרב המתרגם הרגיש בזה והוסיף מדעתו מלת «שוואכער» ויתרגם: «שוואכער רעסט צערטריטט מאַנשיגעס פֿאלק» אפס הוא הועיל לעצמו לצאת ידי חובת תרגומו הישר, ומה נעשה להמקרא כי מתום הוא וחמר?

מדוע

(ג) מדוע תטרעם ותתלונן על יתר השבטים שלא באו למלחמה, ודלא המה לא היו נקראים לבא אחרי ברוך לצבא? כי גזרת המקום ביה לא היתה רק על נפתלי וזבלון, כמו שכתוב "ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון ואיך השבטים קצובים, זמספר בני זיל קצוב כמו שדעתה הגדה הזאת במלחמת גרעון, ולמה זה אפוא תתלונן ותלעג לשבטייה הצדיקים תקים מפשע? ולא עוד אלא שתחת התקצפה דבורה על הממות שלא באו למלחמה היה להם לדתקצף עליה, ולריב אתה, כאשר רבו אנשי אפרים עם גרעון ויפתח על אשר הלכו למלחמה ואותם לא קראו! והנני יוסף להפליא הפלא ופלא על ביאת איזה מהממות למלחמה אשר לא נקראו בשם? מי בקש מידם לעבור חלוצים לפני אדיותם בני נפתלי ובני זבלון במלחמה? עוד זאת, תאמר: "מני מכיר ירח פחוקקים ומזבלון משכים בשבט סופר" משכילים וסופרים מאי עבדתם במלחמה? הן שדה המערמה לגבורים אנשי זיל, ומחוקקים ומושכים בשבט סופר יושבי בית המדרש המה! ועוד למה תאמר ומזבלון מושכים בשבט סופר, הלא ממנו ומנפתלי יצאו גבורים תגורי חרב ומלומדי מלחמה! ועוד יפלא בעיני מדוע לא על כל השבטים תקצוף? זמן התימא שלא הרגישו בכל אלה בעלי המפרשים ויהיו כמתרישים! —

(ד) הכי דרך נשים דברניות לדבורה אשה נביאה, לדבר את כל העולה על הלב ולספר בזכות אבות ויהוסם? למה תתחיל פתאם מלשיר שירייעת ונצוח ותמלל יהוסם אפרים, תשמיע יהוסם בנימין לעתיד לבא, כי באחרית הימים יבא שאול משבט בנימין לעשות נקמה בגדים? לא היא העת להתחיש ולבשר לבנימין שתידות; פליאה נשגבה! איך כל הפשטנים לא מצאו יריהם בבאור הבתובים האלה, ותנח עליהם רוח הרוש וידרשו גם המה, על ק אתפלא ואמר: הגם הפשטנים בדרושים? — ומסוק (ט"ו) "ושרי ביששכר" עוד יותר נפלא

וסתום

וסתום ותתום, מאי ויששכר כן ברק? אם בדברי המבאר שם: «יששכר לא רצו להלחם בחיל סיסרא בלעדי דבורה וכן בדק» קשה מאי לא רצו להלחם הא לא קראו אותם? ולדברי הרב המתרגם קשה עוד יותר, איך יתכן שהיה יששכר בן ומשען ברק, אם כל גבוצי המלחמה היו רק מבני זבלן ונפתלי, ועוד היא בכבודה ובעצמה תבאר גבורתם «זבלן עם תרף נפשו למות, ונפתלי על מרומי שדה (יית)»?

(ה) מאי נחל קדומים? אם להורות שחוא מימות עולם ושנים קדמוניות אינו ענין לכאן, זמן תורה לחוד, וזמן שארית לחוד, ופה לא ידבר על עסקי נחל, אבל ממלחמת ישראל עם ה' ועוד מה אפוא יש בנחל זה המעורר את דוד, והממלא בקרבה התפעלות ורעיונות כי תשנה ותשלש להזכיר שמו בנפש סוערת דגשות נוראות «נחל קישון גרפם! נחל קדומים! נחל קישון!»! — ?

(ו) למה קללה את מרוז בקללה נמרצת, במה חטאתה גדולה כחטאת השבטים?

הַפָּה שְׁאָמַר הוּא הַפָּה שֶׁהִתִּיר

הנה למען הסיר קמשוני הספקות האלה הזכרים, אשר עלו ויכסו את עין השירה מפנינו, נגביה נא עוף על כנפי הדמיון ונבאה אל הארץ הקדושה ואל מקום המלחמה ההיא שנעשו בו נסים לאבותינו בימים ההם בזמן ההוא. וכאשר נחקרה נראה כי הר תבור היה בנחלת זבלן והנחל קישון (כלו או אולי רק חלק ממנו) היה גיב בגורלו, בכתוב (יהושע יא) ופגע אל הנחל אשר על פני יקנעם, והנחל הזה הוא נחל קישון (עיינו שם באונק) ההלך קדמת יקנעם לפאת ימה בחלקו של

שלא זבלוף; וְכִסְלוֹת תְּבוּרָה עֲשׂוּאֵי הַדְּתִבּוּרָה, הַזֶּה אֵלֶּיךָ בְּמִקְדָּם:
הַכֹּל בְּאֵלֶיךָ וְיָדָה עֲדָרְעִיר שְׂמִיד, בְּמִזְוֹ שְׂכֵתֹבֵב שֶׁם אֵינִי דָבָר גְּמֹל
בְּאֵלֶיךָ עֲבָדֶיךָ וְיָדָה וְאֵקִים סִקְכָה דַעֲבֵי אִשָּׁה בְּמִזְוֹת גְּמֹל הִיא
עֲבָדֶיךָ (וְהוֹקֵה לָהּ הַבְּתִיעִים שְׂרָתֵיךָ בְּעֵינֵיךָ / הַשֶּׁמֶשׁ מִיֹּדֵי גְבוּרָה
כֹּחַ אֲדָמָה אֵדֵל) אֲלֵהֶנָּה עַל הָאָרֶץ: הַלְשִׁמְתָהּ מִבְּאֵר צֶדֶק זֶה אֲנִי
בְּשִׁעֲרֵיהָ: בְּמִזְוֹה עֲמֹרֹת אֲנִשֵׁי אֲנִי מִשְׁתַּחֲוִים בְּמִקְדָּם: אֲדָרִיב
עִם הַגִּזְוֹן עֲלִיהָ בְּצַפְרִים עֲפֹת, נֶגֶן וְהַצִּיל עֲסוֹת וְהַמְלִישׁ:
הַזֶּה בְּשִׁלּוֹת דְּבוּרָה אֵת בְּרַק בְּמִלְאֵמוֹת הַלְאִסְוֹף אֵדֵל לְעִבְרָה
כִּיָּה בֵּאֵר בְּתַחֲלֵהּ צִלֵי שֶׁם סִפְקֵי אֵל הַעֵד שְׂרִיה, כִּי אֵלֶּיךָ
מִשְׁתַּחֲוִים וְעֵלְקֵי עֲפֹת אִם גַּל אֵלִיהָ? וְהַמְתַּאֲסָף בְּאִשׁ עִבְדֵיךָ שְׂכֵמֵי
הַכֹּל וְנִפְתַּלֵּי עֵשֶׂרֶת אֱלֹהִים אִישׁ הַעֲמִיל לְעֵלֹת אֲתָם: עַל
מִזְוֵי הַדְּתִבּוּרָה כְּמִשְׁכֵּתֹב, וְאִשָּׁה בְּאֵם הַזֶּה הִיא לְבַחֲוֹר בְּנֵי
הַיָּלֵד אֵךְ מִשְׁנֵי הַמְּסֹת הָאֵלֹהִים: אֵלֶּיךָ עֲכָבְדֵת הַעֲבָדָה
עֲלֵיהֶם הַזֶּה, וְיִסְבְּלוּ מֵאֵד מִמֶּשֶׂה מֶלֶךְ יִבִּין חֲשִׁירָה: וְהַמְעַם
בְּעֲשֻׁבֵת אֱלֹהִים אִישׁ חֹקֵא? לְהַקְדִישׁ עֵינֵיךָ שֶׁם כְּבוֹד הַדְּ
צַפְאוֹת, לְמַעַן יִרְאוּ וְיִדְעוּ כֹל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שִׁקְדֵי הַסּוֹם
לְחַשְׁמוֹת, וְיִסְרָא בְּרוּב חֵילוֹ וְהַכֵּב בְּחַל לֹא הַמְלִישׁ נִפְשׁוֹ,
כִּי הִבֵּה עֵין הַיָּלֵד אֵל יִרְאוּ, לְהוֹשִׁיעַם בְּגְבוּרָתָהּ יִשַׁע יִמִּינוּ:
כְּמִשְׁוֹה הַעֲנָן הַזֶּה בְּגִבְעוֹן כְּנֹדֵעַ: וְדְבוּרָה תְּהַלֵּל יָהּ בְּשִׁיר
הַזֶּה כְּמִשְׁוֹה עֲבָד הַיָּד הַגְּזוּלָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחַלֵּי סִינְיָה:
וְתִשָּׂר אֵת הַשְּׂוֹדָה הַזֹּאת לְאָמֹר: אֲשִׁירָה לָהּ בֵּן גֵּאָה גֵּאָה וְיָהּ לִנִּי
לְשִׁוְעָה, הַיָּד אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ רַעֲשָׂה אֶרֶץ וּמִפְּנֵי שְׁחֹר גִּבְעוֹת עוֹלָם:
הוּא הַרְעִים מִשְׁמַיִם עַל חֵיל הַצֶּדֶק הַצּוֹרֵר לְהַמָּם וְלֵאבְדָם, וְאֵל
עֲלִיוֹן נִתָּן קֶלֶד וְיִפְלוּ חֲלָלִים כֻּלָּם, וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לְמִקְוֹם כִּיָּה
לְעִשְׂוֹת נִקְמָה בְּגוֹיִם וְהַתְּכַחֹת בְּלֹא מִים עֲוֹנֵי דְרִצְוֹ, הַיָּלֵד גַּם
כִּלֵּי קִישׁוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הוּא לֹא יֵאָדָה גְּדוֹל גִּזְוֹת יָדַי, הַזֶּה גַּם
הַתְּלַק הוֹת מִזְוֹתֵיךָ, הוּא נִחַל קְדוּשָׁה שְׂוֹהֵה הַתְּלַק מִלֵּי הַדְּ
הַתְּבוּרָה שְׂשִׁמָה מִימֵי מוֹעֲטִים — צֶדֶק מִזְוֹת נִקְדָה קְדוּשָׁה
קְדִים, קְדָמָה, כְּמִשְׁוֹ הַיָּד הַקְדִישׁוֹנִי עַל כֵּן קְרָאוּ הַתְּלַק מִזְוֹתֵיךָ:

היותר

היחוד במקור לצד הרתבוד שחית במורה — נחל קדומים — הנח
נחל קמן והנחל קישק גרפם !! ואמרה גרפם לא עיטפם, לפי
עלא נא חקים מי שחוי לשוטפם ולזחמם אבל גרפם ומטפפם
בקרקע במבנפה ונשנפת את האפר מן הבירה : (ומלה גרפם
שאין לה צע במקרא תוכיח על החל כי קמן הוא) דהא אשת יאמר:
גם בקרמים שבע האדם אם אך נגזר עליו משמים והנח בגל
קישוק תחוק תאמת דבריה : כי אצבע אלמים הוא, ואך נח
נלחם לישראל הוא מה שאמרה בחות השירה המפעם בקרעה:
(כ) מן שמים נלחמו, הבו כביסם יספסלו תם
נלחמו עם סוסתא, כאמרת, השמים נלחם אתם ומטו
תנפות יצוי כדעונפלו, והראיה: צח לקישוק גרפם
נתל קה ומפסז נחל הספוך יותר לפאת קדם, אשר השם
מים מועטים ממקום אשר שמה הדרך בנעלים בל איש בעה
התכל ולא סת ופחד מאסון ומכנת הנפש, ולאת סרוב
התפעלות ופתחון לב תשלש ותקרא: נתל קישוק
ת דך כז נפשי עזו. — — — פעמים רבות עברתי את
המקום הזה בתגלתי, וגם עתה תדרכי שם נפשי בהשקט ובפחה
ולא תאתך שער, ועל דרך זה הגידה קדם (יא) מקול
סח צצים בין משאבים שם יתנו צדקות הנה
הנהזת אמרנו בראשונה כי לא היו די מים בנחל קישוק להסביע
את החל הנחל ולזחמם הלאה בשטף גלים זמים כבירים, כי הנה
מי אפסים, נחל אשר יעבר בגל, אבל גרפם וסחבם בקרקע
ובתחתים הנחל, אלה נמרגו נדושו, ואלה שבגו יד ונחל
כרעו קרסו יחד לא יכלו מלט משא החיים, כי מקף תלם
ועד ראשם לא היה פתום, מפעם וחבורה ומכה טרפה, ואלה
בלו עינים, ובלי עינים התגללו, בין משאבים אשר על שפת
הנחל, במקומות אשר שמה ישקו הועים את עינם, ויאנחו
מכאב ופסן ימכ תם, מראו מאד להעלות על הרמק
שדה קמל בזה, אלפי איש משלבים כסחה בקרב תנצות
מתגוללים

נהי קמא: התשובות: בלבה, עתה שלא יוכלה להחיות
 משפחה אפילו מלה אחת, ולהאריך לשפר בכל חבנוד הנדול
 הזה. נפשה סוערת ונפיה אין אמר ואין דברים, והנה נעמס
 קולה, קול קודא אשר התמלש כפליט מתוך נפשה, ותנוד את
 עצמה בקול: עורי! עורי! עורי! עורי! עורי!
 רב רישיור! הוסיפי לדבר ולספר את אשר התלנת.
 כאשר רפתה רוחה מעם ותראה את ברק ותשא משלה ותאמר:
 קום בקר קדשבה שבה בן אבי ינו ועם: הלא שח
 הצבא אתה ולך נאה כבוד ויקר, לכן קום ושבה שבך,
 את אשר שבית בתרבוך ובקשתך. ותראה את שרדי בדפיונה,
 העיר שאנשיה בקרבה גבורים והמה הלכו למלחמה, ותשא
 משלה ותאמר: צהלי ורני שרדי! כי תנשאי מענה זמניה
 ראש לכל הערים סביבותך, למען הגבורים הנדירים עם
 היושבים בקרבך. אז ירד שריר לאדירים עם איו,
 והלמיה היא המגה, כמו למען. אחרי כן תשוב ותתבונן על
 עצמה, כי היא עשתה התשועה הזאת בישראל, ואיכ למי
 יקר וגדולה יותר ממנה, כלם חייבים לפארה ולרוסמה,
 ולהיות משעפדים לה ולסור למשמעתה והיא תמשול בם.
 ואולי באמת השבו בן או גם בני ישראל לתת לה כתר המלוכה,
 לכן תענה ותאמר: אין רצוני למשול בכם, ה' ימשול בכם,
 הוא מושעכם הוא מלכם וגורו מפניו, כמו שענה גדעון לא
 אמשול אני בכם וגו' ה' ימשול בכם. יי ירד לי
 בן בוריים (***) ה' ימלוך לעולם ועד! — וכל מבין ירגיש
 מה נשגב ונשא המאמר הזה, המבשר צבא רעיונות באמר
 אחד

(*) וינא סעל זכר לטקנה, כמו, ויגרס אכד חסון, במדבר כ"א
 שני סס נאור דעת הרד"ק, וכן סנה דמשק מוסר חסיה, ימשיח
 י"ז א', וכן סרנה.
 (***) כמו, ס' ילחם לבסונו, שמות י"ד י"ד, כלומר, פשעילכם נעדיכם.

אחד, וזה האות על הסתערות נפשה החזקה, כהתימה לספר
מימי תפארת ברק ונבולתו ומכבוד שריד, וכי היא תמחול
על כבודה הראויה לה למשול בגבורים עם ה', או בלתי רוח
ההתפעלות ויעבוב, והיא עבה להשלים את אשר החלה לספר
(י"א) או ירדו לשערים עם ה', בלומר, שצמצא כל עם ה'
לקראתם לחלק להם כבוד — כן דרך התפעל במדבר בשיר
גשנב, אשר לתלי ספורו יבא עוד ע"ז נבוא זכרונות
צדדים, והוא מרוב ההתלהבות יתק חוט הספור הראשי,
ויתאבך רגעים ארזים במנכי רעיונות צדהים, ובל הבאים
את הקלות קול דבר ישחומקו בי לא ידעו אנה הלך דגם?
אנה פנה המשורר? איה נשאו הרגת? או אי התעורר נפשם
בקרבם ונבסה לתאבה לדעת אהיה דבר? אך יתלכדו
רעיונות שונים לאחד? ואיך מבלם תצא תורה הדבר אחד?
היא תשתאה, תבחיט, מסופקת, ותחיל, וכפז דגה,
תנת הוא לנגדו, מפליא לעשות ברה עצה חסדה, ואת
תקות חוט הספור, התק בתבית אשר התלהבות נפשו,
יקשור עוד הפעם ויוסיף לדבר! זה דרך משורר חכם, אשר
יכול להשתרר על לבות אנשים ולקחת נמשות שומעיו! —
לזה יקרא מליץ ואיש הרוח, היודע ברכי היופי להמנות בו
נפש אדם, ובל יניתנה לנות על רעיון אחד מן תרדם, כי
בתחלות יעשה מלאבתו, ובתבונה משנה הספגים ומחליף
את הענינים, גולל רעיון מפני זולתו, ומעביר דמיון זה ומביא
משנהו, לעורר עיניו בגפש הרגשות שונות ובלולות, ולתבצה
מתבונה אל תכונה, וכן הן גופי העונג, ובה היא עבה
להשלים את ספורה הקודם, ובתן פתחה פיה לספר תפיש
עזה מי ומי החולכים לקראתה, ואשכ תרבו לקדם פניה
בזמרות ובקול תודה, ותעייב לנו את מקעלוצותן גשנב
ההוא ותאמר: מי אמרים יצאו לקראתך לשאל לשלום להכל
החשבים, חומר מנוע היותם ונצח משורשני קרועי דמיה

בשמלה
הוא כהן גשנב ימי ליעזר עם המסכה במשך ידיו סתומים

בעמלק, אחריו הלך בנימין ברבבות עמו, ומן מבד משבט
 מגשה ירדו לקראתה מחוקקים ואנשי השם, המה היוצרי
 נכבדים שברור, ומזבלון. חידו לכבודה כל מושבי בשבט
 סופר, הכמים וסופרים מצוינים, וכל בעלי השיר יצאו
 בשיר. הוא הדבר שאמרה (יד) מני אפרים — שרשם
 בעמלק (החשובים האלה אשר שרשם הוא המכה בעמלק,
 וחסר מלת החשובים, הנכלל בתבת שרשם, ולכן נאמר
 שרשם בלד כי לא קאי על אפרים רק על החשובים, והפעל
 ישלהם «ירדו» הרי אמור בפסוק: או ירדו לשערים עם ה'
 שהוא במשך אל הפסוק: מני אפרים כאמור) אחריו
 בנימין בעמלק. מני מכיר ירדו מחוקקים,
 ומזבלון משכנים בשבט ספר. ובבאה אל יששכר
 הרבתה לספר בשבתו, כי לא באו קציניו ושריו רק לקדם
 פניה לבד ככל השבטים הנזכרים, אבל בעוזו רוחו ובאהבתו
 את אחיו יצא כברק וכבזק קל מהרה, ומשלהבת תשוקה
 פנימית היה החף מבוהל ושלה ברנליו. ופתאם לפתע גלה
 בתוך העמק מדי חזקה המלחמה (טז) ושרי פי ששכר
 עם דבורה (כלומר). הגם ככל המן ישדאל הבאים לרוש
 שלומי ולברכני, אמנם מדי דברה בו זכור תזכור תום לבבו,
 אהבתו וגבורתו, לכתו אחריה בעמק, על כן המו מעיה לו,
 והתפלא על מהירות שלו בגאם מליצתה) ויששכר גן
 ברק! (הוא ברק ולא איש, והוא עיד כאשר שממו עליך
 רבים כן משהת מאיש מראתו (ישעיה נ"ב) ומתורגם: יא פיד
 חזק!) בעמק שלח ברנליו בחיל הרנלי אשר לו.
 הנה מה טוב ומה נעים צלצל השיר הזה לאון שומעת! ער
 בותה מסתרת יש בשבת הזה. כאמרת, לכו חוו מפעלות
 אלהים אשר שנה את המבע ויעש חדשות בארץ! ראו נא,
 יששכר הנאמר עליו שהוא חסד גרם רובץ בין המשפטים
 ובאילים ויתן שכמו לסבול, כי עצל הוא, וחזק אהב את

המנוחה במאמר : תראה מנחה כי שוב וגר' זקשב אחיזיד ולזמא
 וחוקר והורש כאמר : «ממני יששפר יודעי בינה לעתים» ראו נא
 איך נחה עלינו הנהגת המך לאיש אחד זיששפ' צן פי' ק' י
 ועצמק שילת כאילה שלחה הפך על המוד גרם שהוא עצל זקש
 אמ ! גם זה אחד במגמים וגבורתה של הקביה . כל איש מבין
 ירגיש חוד וצאמר הזה הכלול בו אהבה תמחה וזמל וחידו יחד
 ומל דבר ממנו הוא אב המן רעיונות רבים . ובלשנו אין פלה
 לבא את כל זאת יותר , אשת לפדות האת מלצוה כלפיה
 תבער . וקול שירה הוצב לדבות אש : תפתאם עפרה מדבר ,
 ותשאל כלבה : איך ירה השבטים ; מדוע לא באו גם המוח
 אה ראובן ? ובשר מדנה עלית כוח החידו תפיק לדבר
 בלשונה כרוב חיה , אף היא תשיב אמרה לה במתנצלות
 את ראובן , והדין אתו לבך זכות לאמי : כי הסבה אשר
 מצעתו מבא לדרוש שלומה ולכרבה הוא מאשה המה גדולים
 חקקי לב , חכמים מתפנים , ואסוה להפסיק בתורה מפני
 השלום : פ' ל' ג' ת' ראובן גדלים חקקי לב
 ומתק' ותנצלותה באה לירי גדות , כי באמת בני ראובן
 לא היו חכמים חקקילב , אבל אנשי מקנה , כי על כן
 ברחו להם אחיה בעבר הדרך מורה : וזה דרך בעלי
 הסמאליקע , ומליאתה עוד גדולה , אך תחליפו פתאם
 עני שבטים את דרכיהם על הארץ , ישעבר שהוא המוח
 גרם ורובן בעשי התורה וחכמה , ואנשי גדולים חקקילב
 הן הם מר , צברק חיש קל ובמל לסדו , וזכאילה שלוחה
 שלה בעמק המלחמה : וראובן , אנשי שבט ראובן , שהמה
 דעי צאן ומקנה הן המה מוחפתאם גדולים חקקילב
 ולכן תפסוק את ראובן אל ישעבר ותעודך במסתם וזה
 התמל התגבר והפתור אחוה בעצמה אחוה וזה התנצלות
 ותאמר : מה דברתי ? לפנות ראובן מתי ופסקם להצדיק ,
 שהמה גדולים חקקילב , וישכים בק' ומשפטים אל כוה

תְּנִיחָה וְהַסְפָּקוֹת בְּתַפְלַת תְּנָה

(א) הַכֵּן בְּתַפְלַת הַמְלִיצָה הוּא יוֹדֵעַ, בִּי עֲדָה בֵּית דִּין כֹּפֵל דָּבָר בְּמִלַּת שְׁנוֹת וְלֹא דִין אַרְבַּעַת וְחֲמִשָּׁה, כִּי תַפְסַת מִלְעָם תַפְסַת, וְהַמְלִיצָה תִתְהַדָּד וְתִמְצָא חֵן וְשִׁכְל מִנֵּה, אֲבָל תַפְסַת מְרֻבָּה לֹא תַפְסַת, וְחָזַל לִהְיוֹת לְמִלְצָה יוֹפִי וְנַעֲמֻת, עַד שִׁכְל רֵאוּיָא מֵרֵי אֵךְ קֹל דְּבָרִים אֲנִי שׁוֹמֵעַ וְהַמְלִיצָה אֵינִי רֵאוּיָא חֲזַלְתִּי קֹל, וְרֵאוּיָא אֵלֵךְ בְּעֵינַי, אֲסַמְּכִין דְּבָרוֹם אֲתֵרִים בְּתַפְלַת דְּנָה? הוּא (פְּסוּק א') וְתַתְּפֵל לֵךְ עִתָּא מֵרֵי עַל לֵךְ לְפָנֵי בִי? דְּקָה קְרָנִי בִי? בְּשֵׁב פִּי עַל אֲוִיבִי? בִּי שְׁמַחְתִּי בִי שׁוֹעֵתָהּ? הוּא תַפְלַת לְשׁוֹן עֲבָר שִׁיאֲמְרוּ עֲלֶיהָ כְּלִילַת יוֹפִי הִיא, מִשׁוּשׁ לְכָל מְשׁוֹרֵר?

(ב) אִם כִּדְעַת הַמְפָרְשִׁים כִּי פְנִינָה פְנֵת שִׁירַת תְּנָה וְזוֹ לְעֵנָה עֲלֶיהָ, וְרַק אֲלִיָּה לְפְנִינָה פְנִינָה נִאֲצוּתִיהָ הֲלֹא יִפְלֵא בְעֵינַי, רֵאוּיָא לְמַה תֵּאֲמַר רַחֵם פִּי עַל אֲוִיבִי בְּלִדָּה? וְאִפֹּי שְׁדַרְגִּישׁ בּוֹה הַמְבַאֵר שֵׁם וְאִמְרַן «הֵם פְּנִינָה וְהַמְלַעֲיָנִים בְּהִיוּתָה עֵקֶר» בְּכִז אֵין דְּעֵתִי נִוְחָה וּמִתְקַרְרַת בְּמַעַם זֶה, הֵן מִי אֲמֹר יִלְעַג לְעֵקֶרָה וְיַכְעִיסָנָה וְיַחְשְׁבָנָה לְאוִיב לֹ? הֲכִי נִפְשׁ הַפְּנִינָה הִיא הַעֵקֶרָה אֲשֶׁר פְּנֵה הַמְּסַנָּה פְּרִי בְּמִן? תִּנְחַת פְּנִינָה שְׁדוּיָא צְרַתָּה וְלִכֵּן תִּבְעִיסָנָה, אֲבָל אֲתֵרִים מֵאֵי אֵיבָא לְמִימְרָה? הֲלֹא מִפְּתַח שֶׁל חַיָּה בִידָּהּ הוּא, וְלְדַבְרֵי רֵשִׁי זֵיל

יעל אויב זאל קומען קעגן עוד יותר הא אויבתי מיבעי ליה?
 נחשפתי סמתי ומה הצנועה אשה גרמת לה ואם שמאל הענין
 שאקום ותפורג להשיב הרבה לצרחה ולהכנות אהבה בעני
 בעלח ובקחל דב גשיררה ואת? והתורה אמרה: לא תקום
 ולא תפורג: ולא עוד אלא עושפת גם במות בני צרתך
 נבצרת צרתה לה שמחה באמרה: עד עקר הילכה
 לעצמותיה ויהיה בל ים אם לל הרה והבחה אמר: בנפול
 אויבך אל תשמה: ועוד שלשה מדוע יבנה הסופר שגרת
 דעת בעם תפלה ולא בשם סופר לתודה? התפלה היא
 קודמת לדבר שלא בא לעולם, רע על העתיד לבא,
 תודה לשעבר משמע, והתפלה על העבר בנין
 תפלת שוא! —

(ג) והשלישי דבי נכבד ויר מאד באמרה רמה ברני
 ולא שם קין הוא מושאל לתאר בו כח עם ועת סוף ולא
 כח איש קדמי, ובכל מקום שאתה מוצא קין הוא כנוי לתוקף
 פעולת הצדק והמשלה, ומה מאי עבדתה?
 (ד) גם אלה לתבנים בינו מדעתם, כי הענין אשר
 השיר נמן עליה, לו יתר שאת ויתר עו על העננים המפלים
 והצלום עליה, דמה כלמש ידלפו לרגעים ברעון המשגב,
 סודא הענין הראשי לפניו יכון שתחלת השיר געד סופו, הנה
 ראשו כאשר נשימה ראש להתבונן אל השירה הזאת נשתקם
 אשר לא תביר דעת ככל המאודע בינה לבין פנינה ומחללת
 אתה בנה את שמואל דבד, ואשר אך כל זאת עקר שירתה,
 אלת מה שתרמו אנכי אורחא בפאמר קצר וטרם יעד עקרה
 ילדה שבועה דרבת צנים אמללה: אבל קול ענות נבוזה אמת
 שופעים: וחלל נבדות ה: ותלעג לנבוזי בישת דים כי תח
 סבדא ולא יבכה נבד איש, והסיים: עה יתנו פריבס ונר
 דין אפשי אביך, יתן עו למלכו ודמ קין משעו: ומה ענין
 נבזים סבדו זקן משעו לבא: יום שתחת בהודיה לה

אשר

אשר פקד אותה ויתן לה בן, וסיימת במיטתו אבקן עשיתי
אשר לא כרת ו-זראתי לאחד המפרישים, והוא העם מפואר,
המתלמסך צבונת לו שטה פילוסופית ושימנה בתוך שיחה זאת
לאמר: כה נאם תנה, וזאת כוונתה, אבל יסלה נא לי אם
אמר כי בפעם הזאת דבריו לא יתבנו בעיני. הן כל חנם לב
הדע, כי ברחוק מורה ממערב רחוק דרכי הפילוסופיה מדרכי
המליצה, ומתנגדים חמה זה לזה. כי תחת אשר הפילוסופיה
תבקש את הנדרף ותנתח את כל דבר לנתחו, להוציא
כל פרטי תכונות הנכללות בקרבו, במים תקח ותשימור בבנין
השטח, הנה המליצה תעשה בהפך, ובין דבר לדבר
מהגדפים לא תבקר, אך תקח מכל חבא בידה, אשר
תאמר עליו כי הוא זה, אשר יתעורר נפש שומעיו, ותחת
נחמד ונעים לה. הן כל הפך המליצה וכל ישעה היא אך
הנועם והיופי. ולכן כל משורר המערב פילוסופיה בדבש
המליצה, יתסר חמוץ מתקת ואת הנועם והיופי המשמח
אלהים ואנשים וגם הפילוסופיה תעזת, תפל אחל השטה
ויהפך למעלה, והוא יהיה קרה מכאן וקרה מכאן לא משורר
ולא פלוסוף. הלא כה נאם אריינו החכם האלוד רבינו משה
מענדלסוואך: « איני מכחיש האפשריות להביא שפה אחת
אל תוך מאמרים שווי המדות, או לעשות לח פארים וחרוזים.
אבל אני מכחיש אם השטה הזאת, המקוששת במדות
ובחרוזים — אם יקרא שם השיר עליה (פאילואטסיס טור
קסטחפסיס פריסטן) ובאמת אנכי שאל כמה יפה כחם של
המבארים האלה כמה הודשנים? הללו מתלמסמים זה לזה
הודשים, ואלה האלה סרו פדרך המליצה וישבת בחיופי
ובנועם שהמורה העקב, והעם מתי תפל. דע עליה המעשה! —

אם ה) אימתי אמרה דבש שיחה? אם בנמלה את בנח
והביאה אנה אל פנתה אחל מעד איפה תאמר בעת הזאת
על עקידה ילדה עבשה? ומה נעשה לדברי מכמנו דל על

פסוק זה? על ברכה אתה אומר, כי אמרה שורה בזמן מאוחר
מופלג, נהוא זה מאד, כי למה אחרת חנה מהשיב תורה לה?
על כל תגמולתי עליה עתה כה? —

פֶתַח הַחֵתֶר

להרחיק כל זר מהתפלה הזאת, לבלתי יחללו זרים
כבודה, הנני שולח לפני את הנחתי אשר לדעתי היא בת
אמת, ויש בה אִמון. וזאת היא: הענין הראשי והמעורר
בתפלת חנה, הוא, מַפְלַת הָאוֹיֵב, והיא תהלל יה
על הגסים ועל הפורקן ועל התשועה מכף פלשתים, אשר
עברו את בני ישראל בפרך ארבעים שנה, כמו שנאמר:
ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה. (שופטים יג א')
ותתפלל את התפלה הזאת אחרי שנים כבירים להבאת את
בנה את שמואל לבית ה', כעדות הכתוב «עד עקרה ילדה
שבעה» והיו לה בעת ההיא בנים הרבה, ועל בנה פטר רחם
אמרה הלל בשעת הנס בזמן הלידה, או בשעת הביאה אתו
לשרת לפני ה' למלאות נדרה. לא לענה חלילה לפנינה ולא
שלמה על יתר לצרתה, ככל החרפות אשר חרפה אותה
לפנים; כי תועבת ה' עושה כל אלה; כי אם ברכה את ה'
משוב לב כי טוב כי לעולם חסדו. ולא הזכיר הכותב ברכת
ההודיה זו בספר, כי למאי נפקא מינה? הן בספר כזה
והדומים לו יבאו אך מעשי העם וקורותיהם, או קורות איש
פרטי הנוגעים לכל העדה, וגם בלי זה פרש לנו הכתוב עד
בלי די תולדות שמואל עדנה בטרם היה בבטן אמו, מה
שלא הודיע לנו כן בכל השופטים ונביאים הקודמים לפניו
והבאים אחריו. בלי ספק גם שרה גם רבקה, רחל ואשת

מנוח אמרו גם הנה שירה ושבתו והודו לשם ה' כרת ודין,
וברכת תודתם לא נכתבו לזכרון בספרי קדש, המדברים
מקורות עם ה', ומדברים שיש בהם צורך ומועיל, ואם אינו
ענין לברכת ההודיה על בנה כאמור, תנהו ענין לברכת ה'
על מפלת האויב. אלא שבכל מקום אשר תזכיר הנה שם ה'
וישועתו, כי הוא מפליא לעשות שם תברך ותודה לו בתחלה
על חסדו ואמתו עמה כי הלה גם ילדה את שמואל הבן יקר
לה ועוד בנים. ותוכן התפלה כך היא: עֲלֵךְ לְבִי בְּיָי!
רֵל, שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל חֲסָדֵי ה' כִּי נָתַן שִׂמְחָה בְּלִבִּי כִּי יָלַד
יְלֶד לִי בֶן נָתַן לִי וְתָהִי הַמְּשֵׁרָה עַל שִׁכְמוֹ, וְהוּא קָדוֹשׁ וְשֹׂאוֹל
לְאֵל עֲלִיוֹן. אַחֲרַי בֶּן תִּקְרָא: רָמָה קָרָנִי בְּיָי! כִּי הִקְמַתִּי
כְּרֵאִם קָרָן יִשְׂרָאֵל, וְאֵת זֶה תִּלְךְ וְתִבְאָר: רָתַב בְּיָי עַל-
אֹיְבֵי בְּיָי שִׂמְחָתִי בְּיָשׁוּעַתְךָ! כִּי פָדָה ה' אֶת יַעֲקֹב
וְנֹאֲלוּ מִיַּד חֹזֶק מִמֶּנּוּ (וְאֵתָה קוֹרָא יִקְרָא אֲנִי חֶבֶה לִּי עַד אֲשֶׁר
אֲשִׁמִּיעְךָ מִפְּנֵי מָה נֹאמַר וְתִתְפַּלֵּל וְלֹא הִלְלוּ יְהוָה) וּמִפְּסוֹק ב' וְעַד
גְּמִירָא תִשְׁחַק לְגוֹיִם תִּלְעַג לָמוֹ כִּי לֹא יִבְיָנוּ פְעוּלוֹת ה' וּמַעֲשֵׂה
יָדָיו לֹא יִשְׁכִּילוּ, כִּי לֵה' הַמְּלוּכָה וְהוּא מוֹשֵׁל בְּגוֹיִם, וְלֹא
יִפְלֵא מִמֶּנּוּ דָבָר, הוּא מוֹסֵר גְּבוּרִים בְּיַד חַלְשִׁים וְרַבִּים בְּיַד
מַעֲטִים, מִשְׁבַּעִים יִמְנַע לְהַסּוּרֵי עֲבוֹנוֹ, וְלִרְעֵבִים הוּא פוֹתֵחַ יָדוֹ
וּמִשְׁבִּיעֵם רִצּוֹן, כֹּאֲלֵה וּכְאֵלֵה יַעֲשֶׂה ה' צְבָאוֹת וּכְן עֲשֵׂה גַם
עִמָּדִי הֵן אֲנֹכִי עֹקְרָה לֹא יִלְדָה יִלְדָתִי שֶׁבַעַה, וְרַבַּת בָּנִים
אֲמַלְלָה, וְתָנָה הִיתָה נֹחֶרֶת לְנַפְשָׁהּ וְשִׁמְרָהּ מִחֲמַטַּא בְּלִשׁוֹנָהּ
לְהַגִּיד בְּאֵר הַיֵּטֵב אֵל מִי יִרְזַמֵּן מְלִיָּה, כִּי הִיא הָעֹקְרָה
וּפְנִינָה הִיא רַבַּת בָּנִים, פֶּן תִּחְמַט לָהּ וּלְפָנֶיהָ כָּל הַיָּמִים
וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ יֹאמֵר כִּי הִיא צְהֵלָה וְשִׂמְחָה בְּאִבְרֵן בְּנֵי צְרָתָהּ
אִם שְׂכוּלָה, וְלִכֵּן הָעֲרִימָה וְאִמְרָה סָתֵם בְּלִשׁוֹן הַמִּשְׁתַּמֵּעַ לְתָרֵי
אִפִּי, וְתַפְסָה בְּתוֹךְ שְׂאֵר הַמְּשֻׁלִּים שֶׁהוֹכִירָה גַם אֶת זֶה: אֲלֵשׁ
עַד-עֹקְרָה יִלְדָה שֶׁבַעַה וְרַבַּת בָּנִים אֲמַלְלָהּ
כּוֹזֵאת תֹּאכֵל בְּדַבְרֶיהָ עַד שְׁתַּמִּיִּים וְכִסָּא כְבוֹד יִנְחֹלֵם וְגו'

ורשעים

ורשעים בחשך ידמו וגו' ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו.
וכוונתה למלכו לעלי, כי לא היה הבדל בימים האלה בין
שופט ומלך כמו הסופעטען אצל קרטגיים, כמו שהוכיח החכם
ר' משה הלוי לנדא במבא לספר שופטים עיין שם, והנני
אשובה לחוק הנחתי, כי תפלת חנה היא על
תשועת ה' לישראל מפלשתים. הלא נאמר פרשה ה' בספר
זה: וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְאֵת פְּלִשְׁתִּים לְמַלְחָמָה
וַיֹּאמְרוּ זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה נִגְפָנוּ הַיּוֹם
לְפָנֵי פְּלִשְׁתִּים? וְמָה אַפּוֹא יִתְמָחוּ וַיִּתְפְּלוּ זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּנַפְלֵם הַלַּיִם לְפָנֵי פְּלִשְׁתִּים? וּבְעֵינַי לֹא יִפְלֹא זֹאת, הֲלֹא
הָיָה נֹתֵן, יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּתַכְלִית הַשְּׁפֹלוֹת בַּיָּמִים הָהֵם
עֲשׂוּקִים וְרִצּוּצִים, וּפְלִשְׁתִּים מִשְׁלוּ בָם בִּיד חֹזֶק וּבִזְרוּעַ
נְטוּיָה כְּאִמּוֹר «וַיִּתְּנֵם ה' בִּיד פְּלִשְׁתִּים אַרְבַּעִים שָׁנָה» (ושְׁנוֹת
הַשְּׁעִבּוֹד מִשְׁכּוּ לְדַעַת בְּיָזָאב כֹּל יְמֵי עֲלֵי מִן שָׁנָה) אִיכָּה הַשְּׁכֵל
מְחִיב שְׁלֹא יוֹכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹם לְפָנֵי אוֹיְבֵיהֶם, עוֹרֵף
יִפְנוּ לְפָנֵיהֶם כִּי הָיוּ לְחֵרֶם וּלְמִשִּׁסָּה! וְעוֹד לְמָה דַּקְדְּקוּ
הַזְּקֵנִים וְאָמְרוּ «נִגְפָנוּ ה' הַיּוֹם מִשְׁמַע דוֹקָא», עֵתָה
וְלֹא תָמִיד. מִתּוֹךְ סִנְנוֹן הַלְשׁוֹן הַזֶּה וְתַמְיַהֲת הַזְּקֵנִים נִקְל לְכֹל
מִשְׁכִּיל לְשֹׁפֵט שֶׁכִּבֵּר פָּרְקוּ יִשְׂרָאֵל מֵעֲלֵיהֶם אֶת עוֹל פְּלִשְׁתִּים
וְהָיוּ חַפְשִׁים בְּנִידְרוֹר. וְכֹאשֶׁר יִפְלוּ עֲלֵיהֶם מִחַנֵּה פְּלִשְׁתִּים
לְפַעֲמִים לְהַשִּׁיב אוֹתָם תַּחַת עוֹל מַלְכוּתָם הָיוּ נֹצְטִים בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּפַעַם הַזֹּאת רָאָה נִשְׁתַּנָּה הַמּוֹל וְיִשְׂרָאֵל הִפָּךְ
בְּמַלְחָמָה וַיִּפֶן עוֹרֵף!! עַל כֵּן כְּאִשֶׁר רָאוּ הַזְּקֵנִים כֵּן תִּמְחוּ
נִבְהָלוּ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אֶחָיו מָה זֹאת? לְמָה נִגְפָנוּ ה' הַיּוֹם
לְפָנֵי פְּלִשְׁתִּים? וְהִלְכָה כְּאִבְרַבְנָאֵל שֶׁמְחַלֵּק וְנוֹתֵן מִן שְׁנוֹת
הַשְּׁעִבּוֹד שֶׁל פְּלִשְׁתִּים כִּי לְשִׁמְשׁוֹן וְכִי לְעֵלִי. וְסָר מִמֶּנּוּ תְּשׁוּבַת
הַחֶכֶם בְּיָזָאב הַדּוֹחָה אֶת דְּבָרָיו וּמֵמָאן לְקַבֵּל אוֹתָם מִפְּנֵי
הַפִּירְכָּא שְׁפָרִיךְ הַתָּם: «כִּי לֹא מִצֵּאֵנוּ הַשְּׁוֹעָה מִיָּדָם כֹּל יְמֵי
עֲלֵי» תַּמְיַהֲת הַזְּקֵנִים וּלְשׁוֹתָם יוֹכִיחוּ, כִּי הִיְתָה הַתְּשׁוּעָה

בישראל

בישראל. ותפלת תנה תוכיח, בי כל דבריה טורים על גאולת
ישראל, ואדרבה לדברי החכם בן-זאב קשה יותר, כי
נאמר: שארבעים שנות השעבוד היו כל ימי עלי, וב' שנים
של שמשון נבלעים בעלי « ואם כדבריו הלא היה השעבוד
יותר מארבעים שנה? הן גם אחרי מות עלי לא יצאו עוד
ישראל לחפשי מתחת סבלות פלשתים, כי ארון ה' נלקח
במלחמה ויהי בשדה פלשתים שבעה חדשים (תחלת פרשה ג')
ואסיפת הסדנים, ועשית צלמי עפלי זהב ועכברי זהב, ובל
ההבנה והחזרה כל זאת נעשתה לפחות במשך שלשה ארבעה
חדשים, וישראל גם המה לא יכלו להתאזר עת להלחם
במדה אחר מכה רבה כזאת, לפחות נתעכב הדבר ממות
עלי עד שכבש שמואל את הפלשתים שנה אחת, וא"כ יהיה
השעבוד של פלשתים ארבעים ואחת שנה? ואם יתעקש
הקורא וישאלני מדוע סתם הכתוב ולא גלה בפרש אופני
התשועה הזאת כזולתן? אף אני אשיב לו ואמר: לפי שלא
הייתה התשועה הזאת תשועה שלמה כזולתן. כי אלה לא די
שנתקו את-מוסרות אויביהם מעליהם ויהיו בני-חורין, אלא
שכבשו גם את ארזיהם להם לעבדים ועבדים וענו אותם.
באחד נאמר «ותכנע מאב ביום ההוא תחת יד ישראל» וכן
בדבורה: «ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך
בנען» בגדעון «ויכנע מדין לפני בני ישראל, ולא יספו לשאת
ראשם» וכן ביפתח «ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל» ובימי
עלי הועילת התשועה אך למחצה, להיות ננאלים מכף פלשתים,
אבל הפלשתים לא היו נכנעים תחת ידם, אך מלחמה להם
אתם מעת לעת וגבר ישראל והצליח לעמוד על נפשו, לבלתי
בא עוד תחת עול סבלם, כמו שהובחתי, ולכן נאמר
גם הפסוק: «לפי שנבלל בה תודה לשעבר ותפלה לעתיד
לבא, שלא יחזרו הפלשתים להעמיס על ישראל עוד הפעם
את עולם הקשה; ומפני כך כל דבריה בתפלה זאת באים

בזמן עתיד «אל־תִּרְבוּ תִדְבְּרוּ גְבוּהָ גְבוּהָ יֵצֵא עֵתְק
מִפִּיכֶם. מֵאֲשׁוֹת יָדַי אֲבִיּוֹן וְגו' וְכַפֵּא כְבוֹד יִנְחַלֵּם
(כִּי לַעֲדֵי אֵין הַעוֹד שְׁלֵם וְאֵין הַכַּסָּא שְׁלֵם) רַגְלֵי חֲסִידֵי וְשִׁמּוֹר
וְרַשְׁעִים בְּהַשֵּׁף יִדְמוּ וְגו' " יַחַתּוּ מְרִיבֵי עָלְיוּ בְּשָׁמַיִם יִרְעִם
" יִדִּין אֶפְסֵי אֶרֶץ וְיִתְּנוּ עוֹ לְמַלְכּוֹ וְיִרְם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ. גַּם
הַפְּסוּקִים הַבָּאִים בַּפְּרָשָׁה זוֹ עֵדִים נֹאמְנִים הֵמָּה כִּי הַתְּפִלָּה
הַזֹּאת הִיְתָה בְּזִמְנָא מְאוּדָר. (י"ג) וַיִּלְךְ אֶלְקָנָה הַרְמָתָה עַל־
בֵּיתוֹ. וְהַנֶּעַר הָיָה מְשֵׁרֵת אֶת־יְיָ אֶת־פְּנֵי עַלֵי הַבְּהֵן. וְהַפְּסִיק
בַּסְּפֹר בְּנֵי עַלֵי הַרְעִים וְהַטָּאִים לְהַגְדִּיל בּוֹה צְדָקָת שְׁמוּאֵל כִּי
לֹא הֵלֵךְ בַּעֲצַת רַשְׁעִים וּבִדְרֵךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד. וְחֹזֵר וּבֹא
אֶל שְׁמוּאֵל. וּלְבַלְתִּי יִפְלֹא בְעֵינַיִנו אֶת הַרְמֵן שְׂרֵמֹה חֲנָה
בַּתְּפִלָּתָה עַד עֵקֶרָה יִלְדָה שְׁבַעַה מְגֵלָה לָנוּ הַכְּתוּב. לֵאמֹר:
וּבְרַךְ עַלֵי אֶת־אֶלְקָנָה וְגו' וְאָמַר יֵשׁוּס ה' לָהּ זֶרַע מִיְהוָה אִשָּׁה
הַזֹּאת וְגו' וְכַאֲשֶׁר אָמַר כֵּן הָיָה" בִּירְפָקֵד " אֶת־חֲנָה וְתַהֲרֵר
וְתִלְדֵי שְׁלֹשֶׁה־בָּנִים וְשְׁתֵּי בָנוֹת. וְלִמָּה הַתְּפִלָּלָה חֲנָה הַתְּפִלָּה
הַזֹּאת עַל הַתְּשׁוּעָה וְעַל הַגְּאוּלָּה? אֲוִלֵי לְפִי שְׁהוּיְתָה סְפּוֹרֶסֶמֶת
וְחֲשׁוּבָה וְהִיְתָה לָהּ חֵלֶק בְּהַתְּשׁוּעָה הַזֵּה. וּבַפְּרָשָׁה לְפִי הַקְּבֵלָה
שְׂאִישׁ אֱלֹהִים הֵבֵא לְעַלֵי הוּא אֶלְקָנָה! —

וְעַתָּה הַסַּכְתָּ וְשִׁמְעָה קוֹרֵא יִקְרָ! וְאֶרְאֵךְ עוֹד שִׁירָה אַחֲרַת
הַדּוּמָה לְתְּפִלָּה זוֹ, בְּדַמּוֹתָה כְּצִלְמָה, מִזֶּה אֲשַׁפּוֹט, כִּי
אִם שׁוֹת הֵנָּה בְּחוּמָן, גַּם בְּצוּרָתָהּ וּכְוֹנָתָהּ לֹא תִבְדַּלְנָה,
וְרוּחַ אֶחָד לְהֵנָּה, רֵאָה הַנְּנִי נוֹרָן לְפָנֶיךָ דְּבָרֵי נַעִים זְמֵרוֹת
יִשְׂרָאֵל כֹּל פְּרִשָׁה ב', וְנַחֲקָרָה וְנַעֲרִיךְ בִּינֵיהֶם וְנִרְאָה כִּי אַחִיוֹת
הֵנָּה, בְּנוֹת רַעִיוֹן אֶחָד. הֲלֹא כֵה נֹאם דוֹד מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב: לִפְנֵי רַגְשׁוֹ נֹזִים וְלֹאמִים יְהוֹנִירִיק יִתְּיַצְבוּ מַלְכוּתֵי אֶרֶץ
וְגו' עַל־יְיָ וְעַל־מְשִׁיחוֹ. (א') וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים נִבְלָלִים פֶּה
בַּפְּסוּק ג' אֶל־תִּרְבוּ תִדְבְּרוּ גְבוּהָ גְבוּהָ — יֵצֵא עֵתְק
מִפִּיכֶם! וְנַגְד: כִּי אֵל דְּעוֹת י' וְלוֹ נַחֲפָנֵי עֲלָלוֹת, בַּפְּסוּק
זֶה, אָמַר, יוֹשֵׁב בְּשָׁמַיִם יִשְׁחַק י' יִלְעַגְלֵמוּ וְגו' (ד') וְנַגְד

קֶשֶׁת

קשת נבזרים תמים וגו' (ד') יאמר: הרעם בשבט פרקל
 וגו' (ט') ונגד הכתובים: וכפא כבוד ינחלם וגו' רגלי חסידיו
 ישמר ורשעים בהשק ידמו וגו' " יחמו מריבו וגו' ודין
 אפסי-ארץ ויתן עוז למלכו וגו' (ח' ט' י') חנה יאמר: ואני
 נסכתי מלכי וגו' שאל מפני ואתנה גוים נחלתך, ואחזתך
 אפסי-ארץ. (ו' ח') ואנב אורחא אעירך קורא נחמד! כי
 אפסי-ארץ כאן ובכל מקום הוא לדעתי תואר להגוים עובדי
 אלילים כי אפס המה מהבל יחד. ואחזתך אפסי ארץ, הוא
 נדרך למאמר ואתנה גוים נחלתך, אחזתך כנגד נחלתך,
 ואפסי ארץ נגד גוים, ומה טוב ונעים יהיה מאמר של חנה
 פה "דין אפסי-ארץ ויתן עוז למלכו" ר"ל, הפלשתים הערלים
 אפסי ארץ ורקים אותם ידין מלא גויות, אבל למלכו, לעלי,
 יתן עוז ותעצומות ואם לא כן אפוא אין שם יחוס בין ידין
 אפסי-ארץ אל ויתן עוז למלכו! — ודוד, הלא הוא אמר פרשה
 זו על הפלשתים! כמו שנאמר: "וישמעו פלשתים כי משחו
 ישראל את דוד למלך עליהם ויקבצו פלשתים את מתניהם"
 ונפלו בידו (עיין רשי שם תהלים). ומצאתי און לי כי דוד לקח
 דברים מתנה, כי בפרשה (קיג) חזר והעתיק דבריה, אך
 בסדר אחר ובשנוי לשון. כנגד: אין-קדוש ב"י וגו' (ב') יאמר:
 מפזרה-שמש עד-מבואו מהלל שם יי וגו' רם על-פל גוים וגו'
 מי ב"י אלהינו וגו' (ג' ד' ה') וכנגד, מקים מעפר דל מאשפת
 ידים אביון להושיבי עסנדיבים וגו' (ה') יאמר גם הוא:
 מקימי מעפר דל מאשפת ידים אביון להושיבי עסנדיבים.
 (ו') וכנגד, עד עקרה ילדה שבעה (ה') יאמר: מושיבי
 עקרת הבית וגו' (ט') והנה חלק את תפלת חנה לשני ראשים,
 את הענינים העקרים והראשים, הנוגעים אל האויב לקח ושם
 אותם בפרשה ב', והענינים ומאמרים צודים הבאים בתפלתה
 להמתיק השירה, להורות פעולות ה', המשנה עתים ומחלה
 את הזמנים והוא מסבות מתהפך בתחבולותיו, את כל אלה

והנה הדעה הראשונה שהוכיח פרוח תפחה בפרס הת
יהודה. והיא מטע הלל הזקן, שאמר בביתו: מה רצני לך
לחברך לא תעביר. ובאמת טובה האהבה על דרך השלילה
מאהבה ערד החיוב, שאין כל האדם יכול לעמוד בה, רק
באחרית הימים שישנו המין האנושי התכלית הרצוה, ויהיה
כאחד מבני אלהים, ולעיע בני אדם אנתו. ותפליט ברוב
צרכיט ובמחסור נפתחו ממלאכי שמים, אשר אין שם
לא אכילה ולא שתיה, ולא נתנה תודה למלאכי השחת
אלא לבני אדם, למרד לבם ולהודק מרחוקם להגיע עיז
למדרגה היותר גבוהה. ואם השתוק היה לו מקרי הדקי
אם יצוה לתלמידו הנער, בפרס יודע קרא ספר, כי
יתבונן להשכיל דברי קאנט והדומים לו, כן היה המחקק,
אשר תחת לפס את האדם דעת ומדות ישורת, כי יהיה
אדם בארץ, ולהרגילה כי יצער לאט לאט ממדרגה
למדרגה, עד אשר יבא בהיבל האשר, יצוה עליו בחוקה
בי יגביה שף ויערוך לבני אלים אשר שכנם בשמים.
ובאמת לא מאשר את פני הלל הזקן אנכי נושא ארחה
דעת החכם ההוא, חלילה! אבל לו גם אמאס וארחה
דעת הלל כהחכם ההוא, וכדבריו אמר גם אני, כי לא
שלמה וטובה היא, לא אמצא לי נחת בחאהבה אשר
ילמדני החכם הזה, כי גדולה היא וחוממה ביתם אל
האדם, כערך אשר קמנה ושפלה ממנו האהבה על דרך
השלילה. הן רחוק מאד לאמר שייטיב אדם לזולתו כל מה
שייטיב לעצמו. וא"כ יבטל ההבדל בין שלי ושליך, וכל
משפטי ותקות דרך ארץ! והגני דולג בין שתי הקצוות, בין
אהבה ערד השלילה ובין אהבה ערד החיוב ולא אמצא נחת!
לכן אמרתי אני אל לבי כי אין טוב לי לתת פנח לנפשי רק
באמצע. ואתה ידידי שמע לי ולבך תשית לדעתי. —

מדרגות אהבה שתיים הנה, אחת היא ממקור הנפש, שתמשוך ותערוג אל דבר האהוב, להתחבר אליו והיא המדרגה הראשונה. ואחת היא בכח אחד בנפש, ונקראת אהבה רק על דרך העברה, להרות שהיא יותר מן שב-ואל-תעשה (גליינגליטיקייס) והיא המדרגה השנית. ואני עתיד לבאר זאת ברחבה, ולתת טעם לדברי, ואמר: כשם ששם הבורא יתברך בטבע כל הבריאה להיות כל דבר הגדול מושך אליו הקטן ממנו; ועל פי הכח הזה הולכים וסובבים כל גרמי השמים מסביב לשמש, אשר לה יתר שאת ויתר עז בכח המושך הזה. כן בטבע נפש האדם המשכלת שתמשך אל נפש גדולה ממנה, אחרי שהוברר לה אמיתת יתרונה עליה, ותשתוקק אליה להתאחד אתה, והוא באמת התענוג שלה, מה שאין עוד עונג גדול יותר מזה. לפי שבהבנתה מעלת נפש זולתה ויתרונה היא נעשית כחלק מהנפש ההיא, ואיכ החלק ההוא שאף אל הכל, וקונה אתו במשיכה. והאהבה הזאת היא הכנה בנפש לשמוח בשמחת זולתה ולהתענג אתה באשרה. ותגדל ותהיה לנטיה להיות האיש קשור בתברו וישים כל מעיניו בו, ולהרגיש את כל הנגע אליו כמו שנוגע לעצמו, ולכן רחוקה מאד האהבה כזאת בתבל ארצה, ולא תהיה רק בנפש החכמים וצדיקים, המכירים ערך יתרון נפש זולתם, וכל שכן יתרון מעלת הבורא יתברך; אשר לזאת בכלל המצוה: ואהבת את ה' אלהיך, היא המצוה לדעת אתו ולהכירו, והמובן ממנה הוא: וידעת את ה', כי לולא זאת לא תתכן אהבה שלמה בכל לב ובכל נפש. ואמר בכל לבבך ובכל נפשך לא בכח אחד מהנפש כמו שעתיד לבאר, ומי שזכה להגיע להאהבה הזאת הוא מקיים באמת את האהבה על דרך החיוב, כי הוא והדבר האהוב אחד, וסר ההבדל בין שלי ושלך, ולא יאמר גיב ה' מה תתן לי, כי שכרו

אנו, ופעולתו הוא שלמות הבורא אשר הוא גם שלמותו. ומה הוא איפא ענג ושכר גדול יותר מהשלמות? והוא דומה למה שאמר עדיש «ששכר מצוה מצוה» ומפני כן אינם שומרים יעודי תורתנו כיעודי התורות זולתה, וסר מענת מלך הכוזר בעין הזה. — מבוואר מכל הנאמר, שהאהבה הרוממה הזאת בלתי אפשר שתהיה נוגת בארץ בכל האנשים ותמצא קן בלבם, רק האהבה מהדרגה השנית, והיא בכח אחד בגפש, רצוני, בכח הדמיון, לפי שכל איש תאוב דבר זולתו הוא מדמה ומחשב תמיד את ההנאה שתבא לו מזה, ולפי גדל או קמן ההנאה תהיה גם האהבה. — ואין לי אם שתהיה ההנאה זאת הנאת גופו שיוצג עיני כסף וכדומה, ואם שתהיה הנאת הנפש, ר"ל, שיוגיע לו מזה כבוד ושם טוב וכדומה. — ואם כי שפלה האהבה הזאת מאד בערך האהבה שבמדרגה הראשונה, בכ"ז טובה היא מאד, ועל פיה יתנהג התבל, והיא היא עמוד הדרך-ארץ. וכיון שאהבה הזאת תלויה בדבר אשר הדמיון מדמה תמיד להשיגו, מובן מאליו שאחרי השגתו הדבר ההוא בסל ציור דמיונו ובטלה אהבה. והיינו דאמרי אנשי «אם עשית חסד עם פלוני ירה בך אבן» ודבריהם אמת וצדק, כי האיש המטיב, יתברך בלבו לקנות זלקרב עיני אליו לב המקבל טובתו, ועוד יהיה נכנע אליו, ודבוק בו עשרת סוגים מבראשונה, ובאמת כערך כזה כן יתרחק לב המקבל הטובה ממטיבו ואיש חסדו, לפי שבהשיגו הדבר המקוה יחלש כח דמיונו, בסל הדמיון בטלה אהבה. ואולי אם איש ישר הוא המקבל החסד ישאר בלבו אך רעיון תודה, אבל מונבלת מאד. — וראיה לדבר כל דבר חפץ אשר בלתי נפשנו אליו ונתמדהו, הנה בהשיגנו אותו יהיה רותנו קר ותחול משמח עוד עליו. וכן כל אהבה שבין איש לחברו היא יותר חזקה ויותר עזה בפרידתם זה מזה.

מזה, מאשר תהיה אם ישבו יחד במקום אחד. ולכן
בהכמה יתנהג האדם בארץ בתבנית רעיו ומיוחדעיו, אל
יצדק הרבה, ואל ירשע הרבה. אל יקפין אהבתו, ואל
יגדיל אותה יותר מדי פן ישומם, כי יהיה מחשב תמיד
דרכו לשלם על יתר אהבה לאהביו, לאיש איש כפי פעלו
ואהבתו. והוא לדעתי באור הכתוב: וְאַהֲבֵתָ לְרֵעֶךָ כְּמִוֶּךָ.
ר"ל, אתרי שהזהיר על נקיטה ונמירה בשום אופן כלל,
אמר: אהב לרעך כמו שהוא אהב לך, בשעור ובמדה
התוא; ועל דרך זה תתקיים האהבה ותשביל ותצלית
בעולם, וראיה שלא כוון הכתוב על האהבה השלמה, לפי
שלא אמר, ואהבת לרעך כנפשך, שהיא מליצה מורגלת
בלהיק על האהב זולתו כאהבת עצמו (עיין המבאר על
הפסוק ואהבת לרעך כמוך. ויקרא י"ט, יח.) ויהיה באור
כְּמִוֶּךָ פה שוה, כְּמִוֶּךָ לְךָ, כפירוש הכתוב: גם-לי לבב
כְּמִוְכֶם (איוב י"ב, ב') שר"ל, גם לי לבב, כְּמִוֶּךָ לְכֶם.
וכפי דברי המבאר שם יהיה פירוש כְּמִוֶּךָ בכל מקום: דוֹמָה
לְךָ. וכגוין ד' תחת מלת לך, אליך. וגם זאת לי לראיה
ולמופת שאין הכוונה פה על האהבה השְׁלֵמָה, מרשני קרא
וכתב לרעך בלמיד ולא מלת את, הסמוכה בכל מקום
לאהבה, המודה על עצם הדבר, בהיות סגולה מיוחדת
באהוב (עיין הבאור שם), ומדכתב לרעך בלמיד, הרי אמר
בהכרח כְּמִוֶּךָ ולא כנפשך, אשר לא יתכן לבא רק דוקא
במקום אשר סמך מלת את לאהבה, והבן. ולבי יחשוב
שהכוונה בשם רַע הוא על האהב שבמדרגה השנית, על
שם שאהבתו היא ברעיון לבו ובדמיונו לא בנפש. והוא כמו:
בְּנִתְּךָ לְרַעִי מִרְחֹק (תהלים קל"ט, ב') רש"י פירש שם:
למשכני אל רעותך ותבתך, לרעי, לקרבני אליך. והרד"ק
פירש לרעי, למחשבותי, ברעיון לבי. ולכן נאמר: וְאַהֲבֵתָ
לְרֵעֶךָ ר"ל, לאהב כזה, אשר אהבתו לא אהבת נפש

שאיננה תלויה בדבר , אבל הוא רעד שאהבתו אך ברעיון
לבו וברמיונו לבד , על מנת לקבל פרס , אמו תאהב גם
אתה אהבה בלתי שלמה , ולא יהיה בך חטא , ויסיים אני
יהוה ! כלומר , אבל אנכי ה' אלהיך , המרתם אותך
תמיד , והצתן לך כל צרכיך , ועושה אתך חסד תגם ,
לכן תאהב גם אותי לא על מנת לקבל פרס , ואהבת את ה'
אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ! — ראה זה
מצאתי הבנתי , כתבתי , ושלחתי אליך ידידי ! ואני תפלה
על שגיונות . הורני ואני אודיש , ומדישגיתי הבין לי !

